Consultatie verslag AMvB Dierwaardige veehouderij

1. **Inleidend**

Onderwerp van de consultatie

Naam:

	Besluit van .. , houdende wijziging van het Besluit houders van dieren, het Besluit diergeneeskundigen en enkele andere besluiten vanwege het aanwijzen van gedragsbehoeften van in de veehouderij gehouden varkens, melkvee, kalveren en pluimvee en daarmee samenhangende houdvoorschriften en het verbieden van enkele lichamelijke ingrepen in de veehouderij (Besluit dierwaardige veehouderij)
Van:	Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur
Type voorstel:	Concept Algemene maatregel van bestuur
Startdatum consultatie:	24 juni 2025
Einddatum consultatie:	5 augustus 2025

Doel van het voorstel

Het doel van deze consultatie was om eenieder, waaronder iedereen die werkt met productiedieren in de veehouderij, waaronder veehouders en erfbetreders zoals dierenartsen en stallenbouwers (met name van melkvee, kalveren, pluimvee en varkens), en/of zich bezighoudt met of inzet voor het welzijn van productiedieren de gelegenheid te geven kennis te nemen van de concept-AMvB en daar desgewenst op te reageren. Er is geen specifieke vraag gesteld.

Er was in de consultatie op alle onderdelen van het besluit een reactie mogelijk. Omdat het gaat om omvangrijke regelgeving, die verschillende maatregelen voor verschillende sectoren kent, was er een mogelijkheid om aan te geven of de reactie specifiek zag op een specifieke diersoort. In dit besluit gaat het om de volgende hoofdwijzigingen:

1. Aanwijzing van gedragsbehoeften voor pluimvee, kalveren, melkveerunderen en varkens die in de veehouderij worden gehouden;
2. Maatregelen die nodig zijn om aan die gedragsbehoeften te voldoen;
3. Regels over lichamelijke ingrepen bij die diersoorten;
4. Een maatregel over het vervoer van kalveren.

De volgende maatregelen in de concept-AMvB waren onderdeel van de internetconsulatie:

<u>Alle veehouderijsectoren:</u>

- Klimaatadaptatieplan om hitte- en koudestress te voorkomen

<u>Varkens</u>:

- Schuurvoorziening
- Toetreding van daglicht
- Voorkomen van concurrentie om voer- en drinkwaterplaatsen
- Aanwijzen functiegebieden
- Geen schadelijk stalklimaat: ammoniak
- Geen schadelijk stalklimaat: koolstofdioxide
- Permanente ruwvoervoorziening voor drachtige gelten en zeugen
- Gedeeltelijk roostervloer voor gespeende varkens
- Beschikbaarheid vers water voor biggen
- Speenleeftijd

- De zeug kan zich vrij bewegen in de kraamperiode
- Bezettingsgraad
- Ingrepen

Runderen
- Verbod op aanbinden
- Beschikbare oppervlakte runderen
- Geschikte ondergrond (lig- en loopdeel)
- Voldoende ligplaatsen
- Mogelijkheid tot vachtverzorging
- Onbeperkte toegang tot vers drinkwater
- (Onbeperkte) toegang tot ruwvoer
- Voldoende vreetplaatsen
- Mogelijkheid tot afzonderen bij ziekte
- Mogelijkheid tot afzonderen bij afkalven
- Ingrepen
- Groepshuisvesting vanaf 14 dagen (kalveren)
- Beschikbare oppervlakte (kalveren)
- Eisen aan individuele huisvesting (kalveren)
- Ondergrond (kalveren)
- Daglicht in de stal (kalveren)
- Eerste zes weken melk via de speen (kalveren)
- Hemoglobinegehalte (kalveren)
- Verhogen transportleeftijd (kalveren)

Pluimvee:
- Verbod op koloniekooihuisvesting voor legkippen
- Verbod op kooien voor vleeskuikenouderdieren
- Verbod op huisvestingssystemen waar pluimvee de gedragsbehoeften niet kan uitvoeren
- Mogelijkheid tijdelijke afzondering opfoklegkippen
- Toegang tot voldoende voer
- Toegang tot water gedurende de lichtperiode
- Bezettingsdichtheid
- Functiegebieden
- Voldoende strooisel
- Voldoende omgevingsverrijking
- Robuuste rassen vleeskuikens

Opbrengst van de consultatie

In totaal zijn er 7.236 reacties binnengekomen op de internetconsultatie. In dit verslag wordt op de inhoud van de reacties gereageerd en wordt daarbij aangegeven of en zo ja hoe dit tot aanpassingen in de AMvB of nota van toelichting heeft geleid. Het overgrote deel (ongeveer 90%) van de reacties is afkomstig van burgers. Daarnaast hebben verschillende veehouderijsectorpartijen, ketenpartijen uit de veehouderij, dierenwelzijnsorganisaties en individuele veehouders op de internetconsultatie gereageerd. Van het totaal aantal reacties is 3% leeg.

2. Beeld van de binnengekomen reacties

2.1 Veelvoorkomende overkoepelende thema's

Over het algemeen ondersteunen vrijwel alle reacties, van zowel dierenwelzijnsorganisaties, sectorvertegenwoordigers, burgers als veehouders, de ontwikkeling naar een dierwaardige veehouderij en de zes leidende principes van de Raad voor Dieraangelegenheden (RDA) als basis hiervan.

Van het totaal aantal reacties, stelt 88% dat de AMvB niet of onvoldoende leidt tot een dierwaardige veehouderij. Dit percentage is grotendeels terug te leiden naar het gebruik van voorbeeldreacties die door dierenwelzijnsorganisaties beschikbaar zijn gesteld. Ongeveer 59% van het totaal aantal reacties zijn burgers die de AMvB 'niet ver genoeg vinden gaan', waarbij de reacties direct terug te leiden naar deze voorbeeldreacties). Dat een grote groep burgers ervoor heeft gekozen om door middel van een reactie op de internetconsultatie hun zorgen te uiten over het welzijn van dieren in de veehouderij laat zien dat er binnen de maatschappij duidelijke wensen zijn om op een bepaalde manier dieren in de veehouderij te houden en er zeer kritisch wordt gekeken naar de inhoud van de AMvB. Deze zorgen worden serieus genomen. Het zetten van stappen richting een dierwaardige veehouderij is immers het doel van de AMvB. Verderop in het verslag wordt nader ingegaan op de inhoudelijke reacties. Ondanks dat bij een groot deel van de reacties onderbouwing ontbreekt, geven deze reacties wel inzicht in het sentiment dat er leeft over het houden dieren in de veehouderij.

Meerdere dierenwelzijnsorganisaties en burgers stellen dat de AMvB niet leidt tot een dierwaardige veehouderij in 2040 en dat er stevigere maatregelen nodig zijn om dit te bereiken. In veel van soortgelijke reacties wordt gesteld dat de veehouderij in plaats van het dier centraal staat. De overheid zou, volgens de reacties van verschillende burgers, meer oog moeten hebben voor het welzijn van dieren en voor duurzame oplossingen, in plaats van zich te laten leiden door financieel gewin. Dit terwijl er ook reacties van veehouders en enkele sectorpartijen zijn die precies het tegenovergestelde stellen. Er is volgens deze reacties te veel naar de emoties van bepaalde groepen burgers en dierenwelzijnsorganisaties geluisterd, en er is onvoldoende oog voor de veehouder en de realiteit in de praktijk. Er is echter bij het opstellen van de AMvB overleg geweest met een breed scala aan partijen, zoals wetenschappers, sectorvertegenwoordigers én dierenwelzijn organisaties.

Verschillende reacties stellen dat een dierwaardige veehouderij een systeemverandering vereist. Meerdere reacties verwijzen daarvoor naar het amendement Vestering uit 2021, dat kort gezegd stelt dat het systeem zou moeten worden aangepast aan het dier, in plaats van het dier aan het systeem. Zo wordt aangegeven dat een dierwaardige veehouderij geen optelsom is van compromissen, uitzonderingen en vaagheden, maar een fundamentele stip op de horizon zet in 2040 voor alle dieren in Nederland. De AMvB zou te veel gefocust zijn op het behouden van de status quo en fundamentele keuzes die tot systeemverandering kunnen leiden zouden uitblijven. In verschillende reacties van dierenwelzijnsorganisaties en burgers luidt de oproep om terug te gaan naar te tekentafel. Sommige reacties vergelijken de status quo met praktijken van dierenmishandeling, waarbij enkele reacties ook de vergelijking maken met gezelschapsdieren ('als we op dezelfde wijze met onze huisdieren om zouden gaan stond Nederland al lang op z'n kop'). Verschillende reacties van zowel dierenwelzijnsorganisaties als burgers stellen dat het huidige voorstel geen invulling geeft aan de wettelijke opdracht. En daarmee ook geen oplossing bieden voor de maatschappelijke problemen die voort zouden komen uit de huidige intensieve veehouderij. Zo geven enkele reacties van burgers aan dat de veehouderij problemen geeft op het gebied van milieu, klimaat en de volksgezondheid. Er is te weinig gekeken naar de baten van een dierwaardige veehouderij voor de maatschappij, zoals lagere uitstoot van stikstof en CO^2, betere bodemkwaliteit en biodiversiteit, en een hogere mate van voedselzekerheid (door landbouwgrond voor voedselproductie voor mensen en het bouwen van huizen te gebruiken en niet voor veevoer) en volksgezondheid. Ook wordt er in enkele reacties gesteld dat het maatschappelijk draagvlak afneemt als de veehouderijsector geen stappen blijft zetten om het welzijn te verbeteren.

De AMvB geeft uitvoering aan de artikelen 2.2, tiende en twaalfde lid, 2.3a, eerste en tweede lid, 2.5, tweede lid, en 2.8, tweede lid, van de Wet dieren. Het bevat (1) de aanwijzing van gedragsbehoeften voor pluimvee, kalveren, runderen en varkens die in de veehouderij worden gehouden, (2) maatregelen die nodig zijn om aan die gedragsbehoeften te voldoen (3) regels over lichamelijke ingrepen bij die diersoorten en (4) een maatregel over het vervoer van kalveren. Deze zijn gericht op het bewerkstelligen van een dierwaardige veehouderij in 2040. Dit is een opdracht die voortvloeit uit artikel 2.3a van de Wet dieren. In de paragraaf Verhouding tot nationale regelgeving in de toelichting wordt dit nader toegelicht.

Om de uitvoerbaarheid van de maatregelen te borgen is bij het opnemen van voorschriften en bij het bepalen van de inwerkingtredingsdata ook met andere relevante aspecten rekening gehouden, zoals benodigd onderzoek, de economische gevolgen, en de relatie met emissies en de mogelijkheid tot vergunningverlening. Maar het voldoen aan regels dient voor veehouders ook realistisch en (financieel) haalbaar te zijn, hetgeen o.a. volgt uit artikel 2.3a, tweede lid en vierde lid. Dit heeft bij meerdere maatregelen tot gevolg dat de norm minder ambitieus is dan voor het dier wenselijk zou zijn op basis van wetenschap, de inwerkingtredingsdatum op een later moment in de tijd gezet of is een maatregel nog niet opgenomen (maar wel binnen de tijdshorizon die artikel 2.3a, vierde lid, aan het stellen van regels gericht op een dierwaardige veehouderij geeft). Het uitgangspunt van een dierwaardige veehouderij is immers een veehouderij waarbij dieren worden gehouden met als doel de productie van dierlijke producten, maar die ook toekomstbestendig is en bestaansrecht heeft.

Daarnaast vinden veel burgers en dierenwelzijnsorganisaties het tijdspad (veel) te lang duren, bijvoorbeeld bij het uitfaseren van ingrepen. Daartoe doen meerdere dierenwelzijnsorganisaties, en burgers (die al dan niet gehoor hebben gegeven aan oproepen van dezelfde dierenwelzijnsorganisaties) verschillende voorstellen en suggesties. Veel van de voorstellen en suggesties die in de AMvB overgenomen zouden moeten worden, worden niet onderbouwd. Stellingen als ‘stop onmiddellijk met alle ingrepen’, ‘doe iets voor de 600 miljoen onschuldige slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag in de veehouderij’ of ‘dieren hebben nog meer ruimte nodig’ geven geen directe aanleiding tot aanpassing van de AMvB. In de NvT wordt toegelicht waarom voor bepaalde maatregelen en de inwerkingtredingsdata is gekozen. Veel van de reacties van burgers, die ontevredenheid uitten over de inhoud van de AMvB, reageren niet inhoudelijk. Daarnaast worden in sommige reacties ook suggesties gedaan maatregelen verplicht te stellen die al in de AMvB staan, zoals reacties die stellen dat er in de AMvB enkel maatregelen staan voor nieuwe stallen en er niets voor bestaande stallen wordt verplicht. Dit is onjuist, er wordt namelijk voor beiden regels gesteld.

Verschillende sectorpartijen geven aan dat de AMvB regels moet bevatten die gericht zijn op de achterblijvers, en dus moet dienen als ‘bezemwagen’. Ook zijn er sectorpartijen die erop wijzen dat een aantal zogenoemde ‘activistische’ dierenwelzijnsorganisaties te veel invloed zouden hebben gehad op de inhoud van de AMvB, wat in sommige gevallen leidt tot maatregelen waarbij wetenschappelijke onderbouwing zou ontbreken en de regels een veel te zware last brengen voor ondernemers. Ook zijn er veehouders die aangeven dat de AMvB is opgesteld door en in samenspraak van partijen die geen idee hebben hoe het werkt in de praktijk. Er wordt in reacties erop gewezen dat 95% van de Nederlanders vlees eet en de belangen en meningen van deze groep onvoldoende is meegewogen en gehoord in de AMvB. Ook zijn er zorgen geuit over de gevolgen voor lage inkomens van eventuele stijgingen in consumentenprijzen. Er zijn ook een aantal reacties van veehouders die aangeven dat nieuwe regelgeving niet nodig is omdat de sector het al heel goed doet, maar ook zijn er reacties van enkele veehouders die de ontwikkeling naar een dierwaardige veehouderij juist positief vinden. Zo komen verschillende perspectieven terug: een veehouder geeft bijvoorbeeld aan geen problemen te ervaren met de opgenomen eisen. Er wordt niet het onmogelijk geëist en de richting is duidelijk. Een andere veehouder geeft dan weer aan dat de kloof tussen wens en realiteit steeds groter wordt. Deze uiteenlopende reacties illustreren dat er binnen de sector niet altijd een eenduidige visie bestaat op de haalbaarheid en wenselijkheid van de gestelde voorwaarden. Daarbij dient te worden opgemerkt dat bij het opstellen van de AMvB steeds rekening is gehouden met het verdienvermogen van de veehouder. De economische uitvoerbaarheid is daarmee dan ook al onderdeel van de afwegingen in de AMvB.

Enkele reacties, van burgers en veehouders, geven aan dat de huidige veehouderij al dierwaardig is. Zij zijn een voorbeeld voor de rest van de wereld vanwege de hoogwaardige voedselvoorziening, en een paar reacties geven aan dat de veehouderij al stappen heeft gezet op het gebied van dierenwelzijn. Er moet voorkomen worden dat producten die in Nederland worden verkocht in de toekomst uit andere landen komen waar dierenwelzijn minder hoog in het vaandel staat. Dit laatste wordt ook erkend in de toelichting.

Ook hebben enkele partijen aangegeven dat zij nauwer betrokken willen worden bij de uitwerking van maatregelen. Hier is notie van genomen en waar relevant zal actief contact worden gezocht.

2.2 Onderwerpen die niet in de reikwijdte vallen van de consultatie

Er zijn een aantal reacties binnengekomen die niet binnen de reikwijdte vallen van de consultatie. Het gaat hierbij over reacties over het investeren in kweekvlees & de eiwittransitie, de ontwikkelingen op het gebied van AI, het stoppen met pluimvee ruimen na een vogelgriepbesmetting, een verbod op het houden van dieren na een overtreding, een stimulans van koplopers in de veehouderij in plaats van gangbare veehouders, veeartsen ook handhavingstaken geven, stoppen met fokkerij en meer inzetten op kringlooplandbouw en daarmee meer economische duurzaamheid creëren.

Een dierenwelzijnsorganisatie stelt dat zonder de juridische definitie van begrippen als 'redelijk doel' en 'intrinsieke waarde van het dier' de Wet dieren een schijnbescherming biedt. Deze opmerking valt buiten de reikwijdte van deze AMvB, aangezien deze opmerking ziet op de Wet Dieren en die wet wordt niet, en kan niet worden, aangepast met deze AMvB.
Een organisatie stelt dat er onvoldoende aandacht is voor natuur-inclusieve landbouw. Meerdere burgers hebben hier reacties over ingediend. Deze reacties stellen dat er in Nederland meer biodiversiteit moet komen, bijvoorbeeld door meanderende rivieren of weilanden met kruiden. Daarnaast stelt een reactie van een burger dat er onvoldoende aandacht is voor bodemkwaliteit. Dit valt niet onder de reikwijdte van de AMvB.

Er zijn reacties van burgers die vragen om een verbod op; bestrijdingsmiddelen, bloementeelt, de import van veevoer en toegang voor lobbyisten van de Agribusiness bij het Ministerie. Deze reacties vallen niet onder de reikwijdte van de AMvB.

Daar waar reacties op specifieke maatregelen vaker terugkomen of (enigszins) onderbouwd zijn, worden deze verderop in het verslag inhoudelijk worden behandeld. Stellingen van burgers die negatief staan tegenover de inhoud van de AMvB, maar dit niet verder onderbouwen en dus ook niet hebben geleid tot aanpassingen:

- Geen vrijblijvendheid, geen uitsluiting van dieren, geen uitsluiting van lichamelijke ingrepen, niet langer toestaan dat er sprake is van doelbewuste acties gericht op afwijking van normale bloedwaarden en geen beperking voor dieren om normaal gedrag te kunnen uitoefenen, vrij van fysiek en/of fysiologisch ongerief.
- Strenger toezicht is nodig.
- Moeder en jong mogen niet gescheiden worden.
- Dat de 2 en 3 sterren normen uit het Beter Leven Keurmerk van de Dierenbescherming de basis van de regelgeving zou moeten zijn.
- Er worden in enkele reacties vergelijkingen gemaakt met het slavernijverleden. Hoe wij nu met dieren omgaan lijkt op hoe wij vroeger met slaven omgingen, en is iets waar we ons over jaren erg voor zullen schamen.
- Het citaat van Mahatma Gandhi: "De beschaving van een land kan worden beoordeeld aan de manier waarop het dieren behandelt" wordt een aantal keer genoemd.
- Als het economisch, sociaal of technisch niet haalbaar blijkt om de veehouderij zó te hervormen dat het welzijn van dieren écht centraal staat, dan moet ook de mogelijkheid worden overwogen om de veehouderij als geheel af te bouwen of te beëindigen. Een dierwaardige veehouderij is geen vrijblijvende ambitie, maar een wettelijke plicht. Als die niet realiseerbaar blijkt, is de enige eerlijke conclusie dat deze vorm van productie niet langer houdbaar is.

2.3 Wat is er met de reacties gedaan?

Hieronder worden de opmerkingen uiteengezet die op de inhoudelijke delen zijn gemaakt, zoals op onderdelen in het algemene deel en per diersoort. Daar waar reacties hebben geleid tot

aanpassingen van de regelgeving, staat dat aangegeven bij het onderwerp of de regel waar dat op van toepassing is.

Algemene deel

Reikwijdte - andere ketenpartijen

Verschillende dierenwelzijnsorganisaties en burgers stellen dat zonder het opnemen van maatregelen op het gebied van transport, slacht en fokkerij een dierwaardige veehouderij niet mogelijk is. Zo stellen een aantal reacties van burgers dat het slachten van dieren op verschrikkelijke wijze gebeurt, er regelmatig misstanden zijn en er onvoldoende toezicht is. Op het gebied van transport zijn er verschillende reacties die oproepen tot een einde van langeafstand-, of internationaal transport (al dan niet specifiek van kalveren), tijdens hete dagen (zoals oproepen niet te transporteren boven de 30 of 25 graden Celsius). Door de transportsector is gesteld dat maatregelen ook van toepassing zouden zijn op o.a. verzamelcentra en slachthuizen. Dit leidt tot zorgen over handelingsperspectief. Met de AMvB worden (bijna) geen regels gesteld aan verzamelcentra, transport en slachthuizen; daarvoor gelden EU-verordeningen. De specifieke houdvoorschriften die met de AMvB aan Hoofdstuk 2 van het Besluit houders van dieren worden toegevoegd zien op de primaire veehouderij en niet op verzamelcentra en slachthuizen. Voor verzamelcentra en slachthuizen gelden houdvoorschriften rechtstreeks op grond van Europese verordeningen, 1/2005 en 2016/429 (verzamelcentra) en 1099/2009 (slachthuizen). Zie voor dat laatste ook ECLI:NL:CBB:2025:262 waarin de rechter over het houden van kalveren vaststelt: "Het in artikel 2.32, derde lid, van het Bhd vermelde minimum aantal vierkante meter vloeroppervlakte per kalf geldt voor veehouders. Net als de rechtbank onderscheidt het College daarvan het slachthuis"…."Verordening 1099/2009 kent dus eigen regels voor het onderbrengen en daarmee houden van kalveren op het slachthuis". Aan de oproep van dierenwelzijnsorganisaties om regels te stellen op het gebied van transport kan dan ook sowieso niet en valt dus ook buiten de reikwijdte van de AMvB. Het klopt dat andere onderdelen in de keten, zoals de slachthuizen en het transport van dieren een belangrijke rol spelen bij een dierwaardige veehouderij. Voor deze schakels in de keten is veel geregeld op Europees niveau, zoals de Transportverordening en de Verordening ter bescherming van het doden van dieren. Op Europees niveau wordt ingezet om deze schakels op een dierwaardige veehouderij aan te laten sluiten, en bijvoorbeeld bij de onderhandelingen voor de herziening van de Transportverordening ook hiervoor in te blijven zetten.

Als Nederland aan verzamelcentra en slachthuizen strengere nationale eisen wil stellen dan op grond van die verordeningen gelden, dan kan dat alleen voor zover die verordeningen dat toelaten. Voor het transport van kalveren (de transportleeftijd) wordt met gebruikmaking van de mogelijkheid die de Transportverordening daartoe geeft, een strengere nationale maatregel voorgeschreven. Hoewel dit ook geen directe gevolgen heeft voor verzamelcentra en slachthuizen - zij zijn immers niet het primaire bedrijf waarvandaan de kalveren voor het eerst worden getransporteerd - zullen zij voortaan wel kalveren kunnen ontvangen die ouder en daarmee groter zijn dan tot nog toe het geval is. Dit is verduidelijkt in de toelichting. Ten aanzien van de fokkerij wordt door verschillende dierenwelzijnsorganisaties en enkele burgers gesteld dat de selectie op hogere productie e.d. een negatief effect heeft op het welzijn van dieren. Een ruim aantal dierenwelzijnsorganisaties stelt dat door het niet meenemen van de fokkerijsector het eerste leidende principe van de RDA, namelijk het erkennen van de intrinsieke waarde van het dier, niet opgevolgd wordt. Zo stellen zij dat er een sluiproute mogelijk is om nog steeds ingrepen toe te passen. Een voorbeeld is het hoornloos fokken van runderen. Een dierenwelzijnsorganisatie stelt dat het niet meenemen van fokkerij één van de grootste omissies is in het voorstel. Grote welzijnsproblemen die worden veroorzaakt in de fokkerij worden nu niet aangepakt. Het klopt dat fokkerij, net als andere ketenpartijen, een belangrijke rol spelen in de overgang naar een meer dierwaardige veehouderij. Daar waar fokkerij relevant is en het de houderij raakt, zoals bij robuuste rassen bij pluimvee, is dit in de AMvB meegenomen. Echter focust deze AMvB zich nu op de primaire houderij, dit is de opdracht is uit de Wet dieren (artikel 2.3a). Dit sluit echter niet uit dat er niet in een later stadium ook regels kunnen komen voor andere ketenpartijen.

Een dierenwelzijnsorganisatie merkt op dat onnodige ingrepen die gerelateerd zijn aan fokkerij niet zijn opgenomen in de AMvB, zoals eicelpuncties en embryotransplantaties bij koeien. Dit komt omdat het niet onder de reikwijdte van deze AMvB valt.

Ondanks dat de AMvB zich beperkt tot de primaire houderij van vier veehouderijsectoren en dus geen regels stelt voor transport, slacht, fokkerij of de vleesverwerkingsindustrie, hebben verschillende transport-, slacht- sectorpartijen en vleesverwerkers gesteld in reacties dat het juridische proces niet zorgvuldig is geweest omdat zij niet bij de vormgeving van de regelgeving zijn betrokken of geconsulteerd. Onderdeel van zorgvuldige totstandkoming van wet- en regelgeving is het internetconsulteren van concept-AMvB. Het doel van een internetconsultatie is namelijk om burgers, bedrijven, organisaties en andere belanghebbenden de mogelijkheid te geven om reacties te geven op wetsvoorstellen of beleidsplannen van de overheid voordat ze definitief worden vastgesteld. Hier is door zowel burgers als belanghebbenden uit de veehouderijketen veelvoudig gebruik van gemaakt.

Daarnaast zijn er burgers die stellen dat er ook regels voor gezelschapsdieren gesteld hadden moeten worden. Er is ook een reactie van een veehouder die stelt dat het oneerlijk is dat er altijd maar meer regels gesteld worden voor de veehouderij, terwijl gezelschapsdieren vaker onder slechte omstandigheden worden gehouden. De regelgeving ziet echter op dieren die gehouden worden voor productiedoelen. Gezelschapsdieren vallen hier niet onder, en daardoor buiten de reikwijdte van de AMvB.

Reikwijdte - andere sectoren

Verschillende dierenwelzijnsorganisaties en burgers merken in hun reactie op dat een dierwaardige veehouderij zou moeten gelden voor alle dieren, aangezien de huidige AMvB zich beperkt tot een viertal sectoren (pluimvee, melkvee, kalveren en varkens). Een tweetal dierenwelzijnsorganisaties stelt in hun reactie dat ook het niet meenemen van een aantal diercategorieën binnen de vier grootste sectoren, zoals leghaantjes, grootouderdieren en stieren, zorgt voor structurele rechtsongelijkheid tussen en binnen diersectoren. Ook andere dierenwelzijnsorganisaties geven aan dat er diercategorieën ontbreken waar regelgeving voor zou moeten komen. Uit artikel 2.3a van de Wet dieren volgt dat voor alle dieren in de veehouderij regels dienen te worden gesteld gericht op het bewerkstelligen van een dierwaardige veehouderij. Naar aanleiding van genoemde opmerkingen is de toelichting hierop verduidelijkt. Ten aanzien van de reactie over de rechtsongelijkheid tussen en binnen diersectoren hoeft dit niet zo te zijn. Vanwege de omvang van de opgave en de focus op die onderdelen waar het in omvang meeste resultaat valt te behalen is hiervoor gekozen, en geeft dit adequate rechtvaardiging. Dat neemt niet weg dat op termijn ook voor de andere diersectoren uiteindelijk regels gesteld zullen moeten worden gericht op een dierwaardige veehouderij in 2040. Daarnaast is uit een aantal reacties van dierenwelzijnsorganisaties en sectoren naar voren is gekomen dat er verwarring kan ontstaan over de reikwijdte van de maatregelen en gedragsbehoeften die zijn aangewezen voor melkvee en kalveren. De al bestaande regels voor kalveren tot zes maanden gelden voor alle kalveren ongeacht het productiedoel. Door vleesvee niet mee te nemen ontstaat onduidelijkheid over de toepassing van de aangescherpte regels voor kalveren in de vleesveesector. Ook kwam uit een aantal reacties het signaal naar voren dat met de beperking regels te stellen voor kalveren er een gat ontstaat voor runderen die worden gehouden voor het vlees ouder dan één jaar leeftijd. De onduidelijkheid en ongelijkheid die ontstaat door enkel de runderen in de kalversector en melkveesector mee te nemen in deze AMvB is onwenselijk geacht. Daarom zal vleesvee nu wel meegenomen in deze AMvB. Dit is aangepast in de AMvB, en voor de regels voor de vleesveesector is nog een aparte internconsultatie uitgezet. De gedragsbehoeften en maatregelen gelden nu voor rundvee (melkvee, kalveren én vleesvee).

Ook wordt door verschillende dierenwelzijnsorganisaties opgemerkt de dieren worden benoemd per productiedoel, in plaats van per diersoort. Ze hebben immers dezelfde gedragsbehoeftes en zijn dezelfde dieren. Dit is echter niet nieuw dit is namelijk de wijze waarop het stelsel van de Wet Dieren is ingedeeld (productiedieren met productiedoelen waarin onderscheid wordt gemaakt). Deze AMvB sluit hierop aan en is naar aanleiding van deze opmerkingen dan ook niet aangepast.

Op basis van de reacties op de internetconsulatie is er wel voor gekozen runderen gehouden op vleesveebedrijven (o.a. zoogkoeien en mesters) alsnog mee te nemen in de AMvB. Zie daarvoor bovenstaande passage.

Een dierenwelzijnsorganisatie stelt dat de AMvB onderscheid maakt tussen dieren die bestemd zijn voor de export of voor de binnenlandse markt. Dit klopt niet, er wordt geen onderscheid gemaakt in de bestemming. Regels zijn voor alle dieren die in Nederland worden gehouden en die onder de reikwijdte van de AMvB vallen hetzelfde. Wel wordt er voor de verhoging van de transportleeftijd bij kalveren onderscheid gemaakt tussen dieren die bestemd zijn voor binnenlands vervoer en internationaal vervoer omdat Nederland alleen voor (volledig) binnenlands vervoer daarvoor strengere eisen kan stellen dan de Transportverordening. Zie voor een nadere toelichting daarop de paragraaf "Verhouding tot hoger recht" en de paragraaf “Verhogen transportleeftijd kalveren” in de toelichting.

In de toelichting van het amendement De Groot/Van Campen zijn deze sectoren aangewezen om als eerste regelgeving voor te ontwikkelen, gevolgd door een viertal andere sectoren (geiten, konijnen, eenden en kalkoenen) die in een volgend stadium worden meegenomen in de AMvB dierwaardige veehouderij. Het amendement stelt dat er uiteindelijk voor 2040 regelgeving ontwikkeld dient te worden voor alle dieren die bedrijfsmatig worden gehouden met het oog op de productie van dierlijke producten. Dit is verduidelijkt in de NvT. Enkele dierenwelzijnsorganisaties vinden dit tijdspad te lang en vrezen dat het nog lang kan duren voordat daarvoor regels worden gesteld.

Wetenschappelijke onderbouwing

Verschillende dierenwelzijnsorganisaties stellen dat, ondanks dat in de toelichting is toegelicht dat de AMvB gebaseerd is op verschillend wetenschappelijk onderzoek, de AMvB grotendeels niet in lijn is met de wetenschappelijke bevindingen. Zij stellen dat gedragsbehoeftes van dieren onvoldoende worden geborgd, gedragsbehoeftes ontbreken of onvoldoende worden ingevuld, of dat er onvoldoende invulling wordt gegeven aan het kunnen uiten van natuurlijk gedrag. Het klopt dat voor sommige maatregelen geldt dat de norm minder ambitieus is dan voor het dier wenselijk zou zijn op basis van wetenschap. Om de uitvoerbaarheid van de maatregelen te borgen is bij het opnemen van voorschriften en bij het bepalen van de inwerkingtredingsdata ook met andere relevante aspecten rekening gehouden, zoals de economische gevolgen, de relatie met emissies en de mogelijkheid tot vergunningverlening. Maar het voldoen aan regels dient voor veehouders ook realistisch en (financieel) haalbaar te zijn, zoals ook het amendement van De Groot en Van Campen ook de ruimte biedt om een langere termijn dan 2040 te stellen gericht op het kunnen terugverdienen van investeringen die noodzakelijk zijn om aan die regels te voldoen. Tussen deze verschillende aspecten is een afweging gemaakt, waarbij het bij meerdere maatregelen tot gevolg heeft dat de norm minder ambitieus is dan voor het dier wenselijk zou zijn op basis van wetenschap, is de inwerkingtredingsdatum op een later moment in de tijd gezet of nog niet opgenomen. In de toelichting is verduidelijkt welke afwegingen zijn gemaakt en hoe deze hebben geleid tot de totstandkoming van een bepaalde maatregel. Dierenwelzijn is hierbij altijd het uitgangspunt.

Enkele burgers doen ook de suggestie om in de evaluaties een herijking van de wetenschap mee te nemen, zodat de staat van de wetenschap meegenomen kan worden in de ontwikkelingen van dierwaardig. Hierin zouden ook onderwerpen als keuzevrijheid, autonomie en lichamelijke integriteit moeten worden meegenomen. Voor het uitvoeren van de evaluaties (vooraf en achteraf) geldt dat er verschillende elementen kunnen worden meegenomen, waaronder de stand van de wetenschap. Als er nieuwe wetenschappelijke inzichten zijn ligt het voor de hand deze bij de evaluatie te betrekken.

Uit sommige reacties komt naar voren dat de in de toelichting beschreven noodzaak voor meer onderzoek om bepaalde gedragsbehoeftes of maatregelen (nog) niet in te voeren, wordt gezien als een middel om uit of af te stellen omdat deze kennis al wel voor handen is. Of dat er al voldoende wetenschappelijk inzicht is. Echter worden deze reacties niet onderbouwd met bijv. voorbeelden

van wetenschappelijke rapporten waar dit in zou staan. Daarom hebben dergelijke reacties niet geleid tot aanpassing van de AMvB of toelichting.

Verschillende sectorpartijen stellen dat waar in de toelichting verwezen wordt naar 'wetenschappelijke informatie', EFSA-rapporten niet hiertoe beschouwd zouden kunnen worden. Dit omdat zij aangeven dat EFSA-rapporten niet alleen gebaseerd zijn op wetenschappelijke informatie, maar ook expert opinions. EFSA-rapporten zouden daarom niet als wetenschappelijke onderbouwing kunnen dienen en daarom zou er in de AMvB niet naar verwezen kunnen worden. EFSA is een wetenschappelijk organisatie en de opgeleverde rapporten worden gezien als wetenschappelijk onderbouwde documenten. Dat sommige conclusies (deels) steunen op expert opinions doet daar niet per se aan af; bij complexe onderzoeken als de beschikbare informatie onvolledig of tegenstrijdig is, zijn expert opinions een erkend onderdeel van wetenschappelijk onderzoek.

Een sectorpartij vraagt zich af of alle maatregelen zijn getoetst op samenhang tussen elkaar. De toets is op dit moment nog niet uitgevoerd, omdat het nog niet voor alle maatregelen tot 2040 duidelijk is hoe deze er exact uit zullen zien. Dit zal echter wel gebeuren wanneer er beter inzicht is over alle maatregelen. Voor de maatregelen tot 2030 is er geen negatieve impact voorzien in de samenhang van de maatregelen. Dat hier nog onderzoek over zal plaatsen vanwege de impact op emissies in opgenomen in de toelichting.

Verschillende dierenwelzijnsorganisaties vragen waarom een aantal bronnen niet is gebruikt voor de onderbouwing, zoals de maatschappelijke kosten en batenanalyse (MKBA) van Caring Farmers en onderzoek van de WUR over voedselsystemen in 2050. De focus heeft gelegen op wetenschappelijke kennis die de concrete voorschriften onderbouwt. Daarom zijn de specifieke bronnen daarvoor opgenomen in de toelichting. Dat betekent overigens niet dat geen andere bronnen zijn geraadpleegd. Zo is de MKBA geraadpleegd. De Minister heeft daar bij brief van 11 april 2024 een reactie[1] op gegeven.

Een sectorpartij vraagt hoe rekening wordt gehouden met de verschillende uitdagingen die op het boerenerf spelen. Daar wordt in de AMvB rekening mee gehouden door niet het onmogelijke van veehouders te vragen en te zorgen voor een gefaseerde, integrale invoering van dierwaardige veehouderij, voorzien van evaluatiemomenten. Er is in de toelichting meer aandacht voor deze uitdagingen. Daarnaast is de invoeringsstrategie aangepast om beter op andere ontwikkelingen die landen op het boerenerf aan te sluiten. Zie hiervoor ook de Kamerbrief van 26 juni 2026 over de relatie met de Taskforce Landbouw, Natuur en Stikstof.[2]

Enkele dierenwelzijnsorganisaties vragen om een uitgebreidere toelichting waarom buitenuitloop niet verplicht gesteld wordt, ondanks bestaande wetenschappelijke literatuur die aantoont dat dieren uitloop (kan) bijdragen aan het verbeteren van dierenwelzijn. Hier is gehoor aan gegeven door dit per diersoort in de toelichting verder toe te lichten. De keuze om dit niet te doen is gemaakt op basis van verschillende onderliggende overwegingen, waaronder I. gebrek aan voldoende wetenschappelijk bewijs of het buiten zijn op zichzelf een behoefte is, of omdat het mogelijk is om in de binnenruimte tegemoet te komen aan de gedragsbehoeften die samenhangen met het buitenzijn; II. afwenteling op milieueffecten; III. verspreiding van dierziektes, en IV. de uitvoerbaarheid en proportionaliteit van deze maatregel. Op basis van bovenstaande en aanvullende punten per diersoort, is ervoor gekozen geen verplichting op te nemen voor een (overdekte) uitloop.

RDA-principes

Verschillende dierenwelzijnsorganisaties geven aan dat het voor de realisatie van een dierwaardige veehouderij belangrijk is om niet vijf leidende principes van de RDA[3] toe te passen, maar zes. Namelijk ook het principe van de ervaring van een positieve staat van welzijn. De AMvB neemt

[1] Kamerstuk 28286-1334.
[2] Kamerstuk 28286-1478.

echter ook alle zes de leidende principes als uitgangspunt. De eerste vijf principes tezamen leiden namelijk tot de invulling van het zesde principes: een positieve emotionele toestand. Dit is verduidelijkt in de toelichting. Enkele dierenwelzijnsorganisaties geven aan dat hier, ondanks de wettelijke opdracht dat productiedieren in 2040 volgens de zes leidende principes van de RDA moeten leven, niet voldaan wordt omdat op basis van de wetenschap de AMvB niet leidt tot een dierwaardige veehouderij. Hier is in de passage over het beeld van de binnengekomen reacties en over de wetenschappelijke onderbouwing al nader ingegaan.

Een sectorpartij vraagt wat de relatie is tussen het RDA-model en de opbouw van de AMvB. De regels in de AMvB verankeren gezamenlijk de RDA-principes van dierwaardige veehouderij in concrete voorschriften gericht tot veehouders. Dat is in lijn met artikel 2.3a van de Wet Dieren. Dat artikel, waarin de AMvB uitvoering geeft, bepaalt in vijf onderdelen wat onder dierwaardige veehouderij moet worden verstaan. Dit is uitgebreider toegelicht in de toelichting.

Relatie AMvB – Convenant

Er zijn enkele opmerkingen gemaakt over de koppeling van de AMvB en het convenant. Die organisaties geven aan dat het belangrijk is dat die koppeling er is. Daarmee sluiten deze partijen zich aan bij de constatering van de minister van LVVN bij het aanbieden van het convenant 'stappen naar een dierwaardige veehouderij' aan het parlement[4]: 'Het convenant en de ontwerp-AMvB kennen een nauwe samenhang, die samen zorgen voor een haalbare en realistische aanpak.'

Autoriteit

Er wordt positief gereageerd op het voornemen om een Autoriteit dierwaardige veehouderij op te richten. Organisaties zijn positief over de onafhankelijke positie van de autoriteit en over de beoogde integrale afweging door de autoriteit. Er worden veel suggesties gedaan over de precieze taak van de autoriteit en de wijze van invulling van die taak. Vanuit sectorpartijen wordt opgemerkt daarbij te kijken naar de Stichting Diergeneesmiddelenautoriteit (SDa) als voorbeeld. Diverse organisaties geven aan dat de autoriteit een doorslaggevende rol moet hebben en een bindend advies moet uitbrengen. Andere organisaties geven aan dat de autoriteit transparant hoort te zijn. Daarbij gaat het zowel om transparantie over de totstandkoming van adviezen als over de benoeming van personen in de autoriteit. Diverse organisaties missen in de AMvB een nadere uitwerking van de autoriteit.

In het convenant 'stappen naar dierwaardige veehouderij' zijn afspraken gemaakt over de totstandkoming van de Autoriteit Dierwaardige Veehouderij. Langs de lijnen van deze afspraken zullen de convenantpartijen komen tot oprichting en inrichting van deze Autoriteit. Convenantpartijen hebben de voorkeur uitgesproken voor een publiek-private autoriteit. Het klopt dus dat er geen nadere uitwerking van deze Autoriteit is gemaakt in de AMvB. Dit is omdat deze Autoriteit op dit moment nog niet is opgericht en er dus nog niet veel over te zeggen valt.

Wetenschappelijke toets

Gelijktijdig met de internetconsultatie is er een wetenschappelijke toets uitgevoerd door onafhankelijke onderzoekers. Een dierenwelzijnsorganisatie geeft aan dat de uitkomsten van deze toets gebruikt moeten worden om de AMvB aan te scherpen, gebruikt dienen te worden bij de evaluaties van de AMvB en door de Autoriteit in hun voortgangsrapportages. Ook andere dierenwelzijnsorganisaties vinden dat deze toets gebruikt moet worden om de AMvB aan te scherpen.

Sectorpartijen geven aan zorgen te hebben over een eenzijdig blikveld van de wetenschappelijke toets. Zij vragen zich af of wanneer de wetenschappelijke toets (of ander toetsen) leiden tot aanpassing van maatregelen, er wederom een economische- en milieu impactanalyse zal worden uitgevoerd. De wetenschappelijke toets is echter geen onderdeel van de internetconsultatie en valt buiten de reikwijdte van dit verslag. Wel wordt in de toelichting een passage opgenomen welke

[4] Kamerstuk 28 286, nr. 1394.

bevindingen de wetenschappelijke toets heeft opgeleverd en op welke wijze dit wel of niet heeft geleid tot aanpassingen.

Evaluatiebepaling en inwerkingtreding

Sommige reacties geven aan het belang van stapsgewijze invoering en voorgenomen evaluatiemomenten te zien. Er zijn reacties die aangeven dat in de evaluatie moet worden gekeken naar vergunningverlening en verdienmodel, maar er zijn ook reacties juist aangeven dat de onderwerpen als vergunningverlening en verdienmodel geen rol moeten krijgen in de evaluaties en dat dit naar hun idee indruist tegen het amendement De Groot/Van Campen. Zo wordt ook gesteld dat de mogelijkheid om de inwerkingtreding van maatregelen op een later moment door Koninklijk besluit (Kb) plaats te laten vinden, een middel is om te kunnen uit of afstellen ('terugdraaimechanisme') of zelfs de parlementaire controle te laten ondermijnen. Er wordt door een dierenwelzijnsorganisatie het voorstel gedaan om 'voortschrijdende ontwikkeling in wetenschappelijke kennis over gedragsbehoeften van dieren' aan de evaluaties toe te voegen. Ook wordt er gesteld dat de inwerkingtreding van maatregelen niet per Kb zou mogen plaatsvinden en de voorgenomen momenten van inwerkingtreding niet in de toelichting maar juist vastgelegd dienen te worden in de AMvB. Diverse organisaties onderstrepen het belang om bij de evaluaties niet alleen op sectorniveau te kijken maar ook aandacht te hebben voor de verschillende deelsectoren.

Zoals eerder benoemd stellen de meeste sectorpartijen in hun reacties het eens te zijn met de ontwikkeling richting een dierwaardige veehouderij. Enkele stellen dat dit mogelijk is, mits er voldoende aandacht is voor een zorgvuldige invoering en realistisch tijdspad. Dit laatste is onderdeel van de invoeringsstrategie van de AMvB.

Er leven verschillende beelden over evaluatie voorafgaand aan de inwerkingtreding en achteraf. Er zijn organisaties die zich zorgen maken over de (lange) tijdsduur van de evaluatie achteraf. Zij menen dat de voorgenomen maatregelen een dusdanige impact op de sectoren kan hebben dat 5 jaar een te lange periode is om nog tijdig te kunnen bijsturen op ongewenste neveneffecten. Anderen vinden een 5 jaar termijn goed gekozen. Ook over de evaluatie vooraf zijn de meningen verdeeld. Meerdere dierenwelzijnsorganisaties stellen dat de evaluatie vooraf vooral tot doel heeft om te vertragen en maatregelen niet in te laten gaan. Zij missen een versnellingsknop. Ook geven zij aan dat het gekozen mechanisme om nu nog geen duidelijkheid te geven over inwerkingtredingsdata ertoe zal leiden dat veehouders af zullen wachten. Ook wordt de oproep gedaan om veehouders een duidelijke overgangstermijn te bieden.

De vele reacties en suggesties over de evaluatiebepaling laat het belang van het onderwerp zien. In de AMvB is aangegeven welke onderwerpen in ieder geval onderdeel van de evaluaties zullen uitmaken. Dat laat ruimte om ook andere ter zake doende onderwerpen mee te nemen. Dit zal nader worden toegelicht. De gekozen termijn van vijf jaar voor de evaluatie achteraf is volgens sommige organisaties te lang waardoor mogelijk pas te laat zal worden bijgestuurd wanneer zich (zeer) negatieve neveneffecten gaan voordoen. Om de sectoren echter niet onnodig te belasten met een continue stroom van evaluaties, blijft de 5-jaars termijn bestaan. Er zijn namelijk ook andere mogelijkheden om bijtijds aandacht te vragen voor zich voordoende (negatieve of positieve) neveneffecten van reeds ingevoerde maatregelen. En juist ook vanwege de evaluaties die vooraf een inschatting maken van de haalbaarheid van invoering, vindt daarin voldoende borging plaats.
Wel is de evaluatiebepaling naar aanleiding van de reacties op een aantal onderdelen aangepast. De evaluatie voorafgaande aan de inwerkingtreding van maatregelen blijft voor de meest impactvolle maatregelen bestaan en geeft inzicht in de stand van zaken rond de randvoorwaarden (verdienmodel, vergunningverlening, emissies). Hierdoor worden veehouders niet aan het onmogelijke gehouden. Voor verschillende maatregelen vervalt de evaluatiebepaling voorafgaande aan de inwerkingtreding, wanneer de afweging van de randvoorwaarden bij het opstellen van de AMvB al heeft plaatsgevonden. Daarnaast zal het moment van evaluatie, waar deze van toepassing blijft, waar mogelijk eerder plaatsvinden dan het in de consultatieversie van de AMvB benoemde

uiterlijk twee jaar voorafgaand aan de voorgenomen inwerkingtreding. Als laatste is er een nieuwe evaluatiebepaling toegevoegd voor een aantal maatregelen (met name voorafgaand aan inwerkingtreding voor nieuwbouw) die gericht is op het vergaren van (praktijk)kennis.

Er zijn meerdere organisaties die ervoor pleiten om de evaluaties voorafgaand ook te bezien in het licht van versnelling van invoering en niet alleen als een instrument om maatregelen op een latere inwerkingtredingstermijn te zetten. De tekst in de toelichting is hierop aangepast.

Verschillende burgers hebben in hun reacties aangegeven dat er voor alle maatregelen duidelijke ingangsdata moeten worden opgenomen. Alle maatregelen zijn voorzien van een (voorgenomen) inwerkingstredingmoment.

Een aantal sectorpartijen hebben aangeven dat door de langere doorlooptijd van de totstandkoming van de AMvB, het eerste moment van inwerkingtreding (1 januari 2027) te snel is. Het klopt dat de totstandkoming van de regelgeving langer duurt dan verwacht. De eerste inwerkingtredingsdatum is daarom aangepast naar 1 januari 2028.

Daarnaast heeft een dierenwelzijnsorganisatie in haar reactie aangegeven dat maatregelen voor nieuwbouw al vanaf 2027 in werking zouden moeten treden. Daarom is onderzocht of, en zo ja welke, maatregelen zo snel mogelijk kunnen worden ingevoerd. Waar mogelijk worden maatregelen voor nieuwbouw vanaf 2030 verplicht gesteld. Hiervoor is gekozen omdat nog aanvullend onderzoek nodig is naar de gevolgen van de maatregelen op emissies.

Afwegingskader

Meerdere reacties stellen dat de belangen van de dieren niet goed zijn afgewogen ten opzichte van bijvoorbeeld de economische belangen. Zo stelt een dierenwelzijnsorganisatie dat een belangenafweging ontbreekt. Er wordt gesteld dat dieren het centrale belang zijn, maar dat komt niet terug. De toelichting is hierop aangevuld om meer duidelijkheid te geven over de afwegingen. Verder is inzichtelijk gemaakt dat de intrinsieke waarde van het dier het centrale element vormt in de belangenafweging, maar dat ook met andere relevante aspecten rekening is gehouden, zoals met de economische gevolgen, de relatie met emissies en de vergunningen. Dit is noodzakelijk voor de uitvoerbaarheid en proportionaliteit van de maatregelen. Dit kan tot gevolg hebben dat sommige maatregelen niet of later inwerking treden, of dat sommige voorschriften niet geheel overeenkomen met wat volgens de wetenschap voor het dierenwelzijn vereist is.

Randvoorwaarden

Verschillende reacties zien op de randvoorwaarden. Zo wordt in sommige reacties aangegeven dat deze randvoorwaarden als gevolg hebben dat het onduidelijk is of maatregelen daadwerkelijk in werking zullen treden. Dit geeft onzekerheid voor de dieren, of het doel van dierwaardigheid in 2040 überhaupt wel gehaald wordt. Maar ook wordt opgemerkt dat dit onzekerheid geeft voor veehouders, die niet weten of zij bepaalde investeringen wel of niet moeten doen.

- ***Vergunningverlening***

Een veehouder stelt in diens reactie dat veehouders kapot worden gemaakt en aan de grond genageld staan van de regels. Er liggen duizenden vergunningsaanvragen te wachten die zouden eerst eens los moeten komen voordat nieuwe regels gesteld kunnen worden. Enkele burgers doen de suggestie om biologische boeren en koplopers voorrang te geven bij de vergunningverlening.

Er is een vraag gesteld in hoeverre een bestaande vergunning kan worden ingetrokken indien nieuwe eisen voor dierwaardigheid negatieve gevolgen voor emissies met zich meebrengen. Het intrekken van (natuur)vergunningen kan in beeld komen in situaties waar verslechtering in een specifiek N2000 gebied dreigt. Uit de rechtspraak blijkt dat in specifieke situaties er ook sprake kan zijn van een verplichting om deze bevoegdheid in te zetten door het bevoegd gezag. Uit jurisprudentie blijkt dat het momenteel moeilijk is om juridisch houdbaar te motiveren dat deze intrekkingsverzoeken kunnen worden afgewezen. Daarvoor is het noodzakelijk dat kan worden aangetoond dat met alternatieve passende maatregelen in het betrokken gebied aan de

verplichtingen van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn wordt voldaan. Voor het aantonen van additionaliteit rondom gebieden waar sprake is van (dreigende) verslechtering geldt een vergelijkbaar vereiste. Noodzakelijk is dat op Natura 2000-gebiedsniveau op planmatige wijze aannemelijk wordt gemaakt dat er voldoende maatregelen worden getroffen. Van belang is dat met alle te nemen maatregelen (door Rijk dan wel provincie) geconcludeerd kan worden dat verslechtering op korte termijn wordt voorkomen/gestopt. Ook wordt benoemd dat wijzigingen in de stal kunnen leiden tot een nieuwe beoordeling van de situatie. Daarbij wordt aangegeven dat dergelijke wijzigingen gevolgen kunnen hebben voor de geldende vergunningen en aanleiding kunnen geven tot een nieuwe vergunningplicht of herbeoordeling. Er wordt inderdaad onderschreven dat bij wijzigingen niet zonder meer kan worden uitgegaan van de bestaande vergunde situatie.

Om deze reden is bij maatregelen waarbij de verwachting is dat een vergunning benodigd is hier rekening mee gehouden bij het moment van inwerkingtreding, of treedt een maatregel pas in werking na de evaluatie waarbij ook naar vergunningverlening wordt gekeken. Het kabinet heeft op 26 juni 2026 een pakket aan maatregelen uit de Taskforce Landbouw, Natuur en Stikstof gepresenteerd waarmee de stikstofuitstoot structureel en geborgd wordt verlaagd en Nederland van het slot moet komen.

Ook geeft een organisatie aan dat er knelpunten kunnen ontstaan tussen leefruimtenormen in de AMvB en provinciale regels over de maatvoering van agrarische bouwblokken. Er wordt inderdaad onderschreven dat, bij een gelijk aantal dieren en hogere leefruimte normen uitbreiding van de stalcapaciteit nodig is en dat dit beperkt kan worden door de bouwblok grootte. Het agrarische bouwblok is gemaximeerd in grootte (vaak tussen 1 en 2 hectare). De grootte hangt af van het type bedrijf, provinciale verordeningen en gemeentelijke bestemmingsplannen. Het is daarom aan gemeenten en provincies om hier eventueel nieuwe afwegingen in te maken.

- ***Verdienmodel***

Een groep pluimveeslachterijen en vertegenwoordigers stelt dat in het opstellen van de AMvB rekening gehouden moet worden met conclusies uit de EU-brede barometer-enquête, die stelt dat de prijs van voedsel voor consumenten de belangrijkste factor is bij de aankoop van producten en dat dierenwelzijn en ethiek lager scoort. Daarnaast stelt een organisatie dat er een evaluatie gedaan zou moeten worden naar de bereidheid van de maatschappij om een hogere prijs te betalen voor meer dierwaardige producten. Dit is in beperkte mate meegenomen in de impactanalyse van WSER/CAF die zij hebben uitgevoerd voor de totstandkoming van de AMvB.[5] Daarnaast is het creëren van een verdienmodel een belangrijke randvoorwaarde bij de totstandkoming en inwerkingtreding van regels. Dit is daarmee dan ook al onderdeel van de AMvB en heeft dit punt niet geleid tot aanpassingen.

Een aantal reacties van burgers en veehouders stellen dat met deze maatregelen Nederland niet meer met andere landen kan concurreren, en dat voor het overgrote deel van de wereld betaalbaar voedsel belangrijker is dan verwende dieren. Dat terwijl veehouders momenteel al hun best doen hun dieren zo goed mogelijk te verzorgen. Een burger vindt het onterecht dat de regels nu strenger worden voor de veehouders die zich goed aan de regels houden, en stelt dat er meer ingezet moet worden op controles voor degene die de regels overtreden, in plaats van nieuwe regels te maken. Regels moeten behapbaar zijn om te halen in lange termijnen, zodat er financieel geen enorme risico's worden gemaakt. Er zijn echter ook burgers die stellen dat Nederland achterloopt ten aanzien van koplopers als Oostenrijk, Zweden en Denemarken. Een reactie van een burger stelt dat EU-onderzoek aantoont dat andere landen die strengere regelgeving hebben ingevoerd dit succesvol hebben gedaan en dat volgens de EU lange overgangstermijnen leiden tot slechte compliance, en verschillende EU-landen hebben aangetoond dat strengere normen economisch haalbaar zijn. Hierbij wordt in een aantal reacties aangegeven dat de AMvB als gevolg heeft dat het gelijke speelveld in de EU wordt verstoord en dat het nodig is dat de overheid financiële

[5] Backus, Gé, Roel Jongeneel, Marcel van Asseldonk, Diane de Voogd (eds), 2025. Economische impactanalyse AMvB dierwaardigheid in de veehouderij ten behoeve van de internetconsultatie. Wageningen, Wageningen Social & Economic Research, Rapport 2025-054. 66 blz.; 1 fig.; 20 tab.; 21 ref.

compensatie biedt omdat het anders niet te betalen is voor veehouders. Het klopt dat de regels in de AMvB hoge kosten met zich meebrengen en impact kunnen hebben op het verdienmodel van veehouders. Hier is zeker aandacht voor. Dat is ook de reden waarom het verdienmodel een van de randvoorwaarden is die is opgenomen in de AMvB. Voor nadere toelichting zie de paragraaf financiële gevolgen en de paragraaf randvoorwaarden in de toelichting.

Een aantal veehouders stelt dat de AMvB tot gevolg heeft dat boeren gaan uitwijken naar andere landen (buiten de EU) om te gaan werken en de veehouderij in Nederland zal verdwijnen. Een tweetal organisaties stelt dat er een economische impactanalyse voor de vleeswarenindustrie gemaakt zou moeten worden. De AMvB stelt echter regels aan houders van dieren in de primaire houderij, niet aan de vleeswarenindustrie.

Daar tegenover staan ook reacties van meerdere burgers die het begrijpelijk en noodzakelijk vinden dat regels voor een dierwaardige veehouderij leiden tot hogere prijzen voor producten en eerlijkere prijzen voor boeren. Deze reacties stellen dat consumenten die dierlijke producten kopen moeten wennen aan de eerlijke prijs die het zou moeten kosten, en stellen dat dit waarschijnlijk als gevolg heeft dat er minder dieren voor consumptie zullen worden gehouden. Sommige reacties stellen dat de overheid de prijs dient te bepalen, en niet meer de supermarkten die winst willen maken. Een andere burger stelt dat het duurder worden van productie of producten ertoe kan leiden dat veehouders andere producten kunnen gaan produceren die goedkoper zijn, zoals gewassen. Ook het voorstel wordt gedaan om een ‘vleestax’ in te voeren, om zo maatregelen te bekostigen. Een burger geeft aan dat de huidige praktijk verborgen kosten met zich meebrengt, namelijk meer veterinaire zorg en medicijngebruik door stress en ziekte. Een dierwaardige veehouderij leidt tot gezondere, veerkrachtere dieren en lagere kosten.

- ***Milieu-impact***

Enkele dierenwelzijnsorganisaties geven aan dat wanneer maatregelen leiden tot meer emissies, de maatregel niet uitgesteld zou moeten worden, maar dat er dan minder dieren gehouden zouden moeten worden. Bovendien is er ook een dierenwelzijnsorganisatie die aangeeft dat dit ook volgt uit de expert opinion van WUR, waar meermaals is aangegeven dat een maatregel in de gevallen dat het leidt tot meer uitstoot, omdat er uitgegaan wordt van een vergelijkbaar aantal dieren. Wanneer er minder dieren worden gehouden is er geen stijging van de emissie impact.

Het verlagen van het aantal dieren is geen doel op zich, maar kan een gevolg kan zijn van de dierwelzijnsmaatregelen. Bovendien betekent het houden van minder dieren niet automatisch minder emissies. Een voorbeeld hierbij is de omschakeling naar het houden van BLK-1 ster vleeskuikens. Deze leidt tot een reductie van 40% van het aantal dieren, maar de totale ammoniakemissie uit de stal is even hoog als in de oude situatie wanneer geen aanvullende emissiebeperkende maatregelen worden genomen. Vandaar dat het van belang is om de milieu-impact mee te nemen in de evaluaties van maatregelen en bij de inwerkingtreding van maatregelen. Deze opmerkingen hebben daarom niet geleid tot aanpassingen.

Doelvoorschriften en handhaving

Uitgangspunt van de AMvB is om zoveel mogelijk maatregelen te formuleren als doelvoorschriften. Verschillende organisaties zien enerzijds voordelen van het instellen van doelvoorschriften, zoals dat het ruimte laat voor innovatie en maatwerk, maar voorzien anderzijds risico’s voor de handhaafbaarheid en toezicht van regels, en dat dit voor discussies en suboptimale praktijksituaties kan leiden. Bijvoorbeeld door onduidelijkheid bij veehouders. Ook wijzen verschillende reacties van dierenwelzijnsorganisaties erop dat de NVWA momenteel al moeite heeft met de handhaving van al bestaande open normen in de huidige regelgeving. Zo wijst een dierenwelzijnsorganisatie erop dat uit eerdere evaluatie van de Wet Dieren dat open normen voor problemen zorgen in de handhaving, en deze ingevuld moeten worden om de normen handhaafbaar te maken. Er wordt voorgesteld door dierenwelzijnsorganisaties om van verschillende regels een middelvoorschrift of kwantitatief doelvoorschrift te maken. In de toelichting is uitgelegd waarom voor doelvoorschriften is gekozen. Voor wat betreft de handhaafbaarheid heeft de NVWA, een handhaafbaarheid- en uitvoeringstoets uitvoert. Aanbevelingen die zij op dit onderwerp hebben

gedaan zijn waar mogelijk overgenomen en zijn aangepast in de AMvB. Ook een burger heeft aangegeven dat termen zoals 'zoveel mogelijk' of 'rekening houdend met' te vaag en vrijblijvend zijn, waardoor dit niet goed handhaafbaar is. Dit sluit aan bij een opmerking die door de NVWA is gemaakt ten aanzien van de toegepaste terminologie. Daar waar mogelijk, is de terminologie geconcretiseerd, met in achtneming van het uitgangspunt om zoveel mogelijk doelvoorschriften (ipv middelvoorschriften) te stellen.

Een burger vraagt of de term ‘natuurlijk gedrag’ meetbaar gemaakt kan worden. De AMvB tracht dit al zoveel mogelijk te doen door gedragsbehoeftes aan te wijzen, en hier maatregelen aan te koppelen die invulling geven aan die gedragsbehoeftes (en daarmee aan het natuurlijk gedrag). Mede vanuit het principe doelvoorschriften te stellen, zijn maatregelen wel nader geconcretiseerd waar mogelijk, maar kan natuurlijk gedrag niet meer meetbaar gemaakt worden. Ook geeft een sectorpartij aan dat het voor de uitvoerbaarheid nodig is om de termen intrinsieke waarde en natuurlijk gedrag toe te lichten. De term intrinsieke waarde is geen nieuwe term en volgt al uit de huidige Wet dieren. Daarnaast wordt dit in de NvT toegelicht.

Daarnaast zijn er reacties van zowel burgers als dierenwelzijnsorganisaties die stellen dat zonder concrete, juridisch bindende minimumeisen er geen zekerheid is dat maatregelen ook daadwerkelijk tot verbetering leiden. Voorbeeld hiervan is dat er ook maatregelen zijn opgenomen die nog niet in werking treden. Daartegenover staat dat verschillende sectorpartijen stellen dat het doel van de AMvB om tot een dierwaardige veehouderij te komen in 2040 behaald moet en kan worden door doelsturing. Zij stellen dat ondernemers zelf de ruimte moeten behouden om te bepalen op welke wijze zij het doel behalen. Het is echter nog niet duidelijk hoe dierwaardige veehouderij i.h.k.v. doelsturing er precies uit gaat zien; het is zeer uitdagend om tot een KPI te komen die het concept van dierwaardige veehouderij in zijn geheel kan vangen. Daarnaast is het van belang dat er zowel op de korte termijn als voor de toekomstige jaren een plan klaarligt om ervoor te zorgen dat er stappen gezet worden naar een dierwaardige veehouderij. Waar mogelijk is wel gekozen voor doelvoorschriften in plaats van middelvoorschriften, om de veehouders waar mogelijk ruimte te bieden.

In reactie op de vraag hoe de handhaving van de doelvoorschriften wordt vormgegeven, wordt verwezen naar hetgeen in de toelichting is opgenomen over het toezicht op de maatregelen in de AMvB. Dit is een wezenlijk onderdeel van de AMvB om te borgen dat de maatregelen daadwerkelijk geïmplementeerd en uitgevoerd worden.

Gidsen voor goede praktijken

Er zijn in de internetconsultatie meerdere vragen gesteld en opmerkingen gemaakt over het instrument van de Gids voor goede praktijken (GGP), in relatie tot de voorschriften voor een dierwaardige veehouderij. De toelichting is naar aanleiding hiervan uitgebreid en verduidelijkt op deze punten. In reactie op de vragen wordt primair gesteld dat een GGP geen regelgeving bevat en ook geen regels vervangt. Een GGP is enkel een privaat hulpmiddel voor houders waarin aanbevelingen worden gedaan over manieren waarop in de praktijk aan een doelvoorschrift invulling kan worden gegeven. Dit is nuttige informatie voor houders die op die manier makkelijker voorschriften kunnen implementeren. Een sectorpartij is doorgaans de opsteller van een GGP voor de desbetreffende sector. Deze neemt het voortouw, is verantwoordelijk voor het gehele proces van totstandkoming en zorgt ervoor dat de GGP actueel blijft. Een GGP kan aan de minister worden voorgelegd voor beoordeling. Per ingevuld en uitgewerkt doelvoorschrift wordt dan beoordeeld door LVVN en NVWA of de invulling in de GGP bijdraagt aan de naleving. Daarvoor zal uiteraard aan de eisen in het voorschrift moeten worden voldaan en moet de invulling passen binnen de beleidsdoelstelling. Ook moet die handhaafbaar zijn. Indien een GGP is beoordeeld en een invulling van een doelvoorschrift is van een akkoord voorzien, kan de houder ervan uitgaan dat de NVWA niet handhaaft op die invulling. Op die manier heeft een beoordeelde GGP zeggenschap in de praktijk en is deze bruikbaar in het toezicht. De NVWA zal overigens altijd de gehele specifieke situatie in ogenschouw nemen. Hij handhaaft op het nakomen van een voorschrift in de regelgeving, niet op het nakomen van de GGP. Het opstellen van een GGP is vrijwillig. Houders

kunnen er zelf voor kiezen of zij de aanbevelingen uit een GGP voor hun sector op hun bedrijf overnemen. Het staat hen vrij voor alternatieve wijzen te kiezen.

Gelet op het bovenstaande wordt er ten overvloede op gewezen dat er geen sprake van is dat 'de sector eigen regels maakt', zoals sommige partijen in de internetconsultatie opmerken.

De GGP zal een wetenschappelijke onderbouwing moeten bevatten die aantoont dat de invulling van een doelvoorschrift in overeenstemming is met bekende wetenschappelijke informatie. Wanneer een GGP voor beoordeling wordt voorgelegd is dat een cruciale toetssteen. Om die reden is de bepaling in de concept-AMvB, dat bij de totstandkoming van een GGP verplicht overleg moest worden gevoerd met een dierenwelzijnsdeskundige en een dierenwelzijnsorganisatie, geschrapt. Overwogen is dat die bepaling overbodig is, omdat de onafhankelijke wetenschappelijke onderbouwing al vereist is en in dat kader met experts en met relevante organisaties wordt gesproken door sectorpartijen. Daarnaast wordt benadrukt dat de GGP van de sector zelf is. De geschrapte bepaling wekte – ook blijkens meerdere vragen in de internetconsulatie – de suggestie dat die in overeenstemming tot stand komt. Dat is niet aan de orde. Dat laat onverlet dat sectorpartijen relevante partijen kunnen betrekken, hetgeen wordt aanbevolen, zeker indachtig de afspraak in het convenant dierwaardige veehouderij over het opstellen van GGP's.

In de internetconsultatie is door sommige partijen de vraag gesteld wat wordt verstaan onder een sectororganisatie. Dat is een organisatie die de belangen van een groep houders in een betreffende diersector behartigt en daarover expertise in huis heeft. Het staat elke sectorpartij vrij om een GGP op te stellen, waarbij moet worden aangetekend dat van meerwaarde is dat de betreffende sectorpartij een voldoende en representatieve achterban heeft. Een GGP zal anders onvoldoende doorvertaling in de sector krijgen.

Meerdere partijen vonden de bepaling in de AMvB, die het gebruik van een GGP voor houders verplicht stelt, verwarrend, nu houders juist niet verplicht zijn om de GGP na te leven. Dit punt is onderkend. Beoogd wordt om houders te stimuleren de GGP te gebruiken en die daadwerkelijk te kennen en te raadplegen. Om dat beter in de regels te vatten is deze bepaling gewijzigd naar een facultatieve formulering. Daarin staat dat de houders de GGP *kan* gebruiken.

Op een vraag van een dierenwelzijnsorganisatie over betrokkenheid van de NVWA wordt geantwoord dat zowel LVVN als NVWA geconsulteerd kunnen worden door de sector gedurende het totstandkomingsproces. De suggestie om de GGP wettelijk bindend te maken wordt niet gevolgd. Dit past niet de kern van wat een GGP is en beoogt: een vrijwillige private leidraad waarin aanbevelingen worden gedaan. Dat laat onverlet dat een GGP kan bijdragen aan de naleving van voorschriften en behulpzaam is voor de toezichthouder.

Regeldruk

Een sectororganisatie stelt dat de toegevoegde waarde voor dierenwelzijn in het niet valt bij de forse toename van regeldruk voor de veehouder, en dat de verhouding zoek is. De regeldruk van de AMvB is in kaart gebracht en verantwoord. Daarnaast is er een regeldruktoets uitgevoerd, en zijn de adviezen van de Autoriteit Toets Regeldruk (ATR) waar mogelijk verwerkt.

Daarnaast gaf een sectororganisatie aan dat in de toelichting stond dat bij de maatregel voor het klimaatadaptatieplan wel de administratieve last toenam, maar niet de financiële last. Daarbij is aangegeven dat dit tegenstrijdig is omdat administratieve last ook financiële last is. Dat is terecht, daarop is de toelichting aangepast.

Nationale koppen

Diverse sectorpartijen (slachterijen) benoemen in hun reactie dat in het Hoofdlijnenakkoord van het vorige kabinet Schoof is afgesproken geen nationale koppen op Europese regelgeving te maken, terwijl de AMvB enkel nationale koppen bevat. Deze opmerking is na het vallen van het kabinet Schoof niet meer relevant.

Brandveiligheid

Een organisatie geeft aan dat de AMvB op diverse manieren een negatieve invloed heeft op het brandrisico en stelt voor om brandrisico mee te nemen in de integrale afweging. Een aantal burgers mist maatregelen op het gebied van stalbranden in deze AMvB. Een voorbeeld dat genoemd wordt is verplichte sprinklers in stallen.

In de Wet dieren is via het amendement Vestering een grondslag gecreëerd voor het beschermen van dieren tegen stalbranden.

Artikel 2.2 lid 10 zegt:
Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen voor het onderwerp, bedoeld in het negende lid, voor dieren of voor dieren behorende tot bepaalde diersoorten of diercategorieën, regels worden gesteld die betrekking hebben op onder meer:

b. de ruimte of het terrein waar dieren worden gehouden, waaronder:

- 4a°.de brandveiligheid;

De aanpak van stalbranden kent momenteel een eigen aanpak, waarbij ook regelgeving ontworpen wordt. In de Kamerbrieven van 19 januari 2026[6]en 16 april 2026[7] is de Tweede Kamer geïnformeerd over de stand van zaken ten aanzien van de ontwikkeling van preventieve en schadebeperkende maatregelen binnen deze aanpak. Relevant daarbij is onder andere het in 2025 door het Nationaal Instituut Publieke Veiligheid (NIPV) opgestelde denkkader. Dit is een hulpmiddel dat veehouders kunnen gebruiken om meer inzicht te krijgen in de brandveiligheid van het eigen bedrijf. Besluitvorming over verplichte toepassing daarvan moet nog plaatsvinden. Dergelijk ontwikkelingen en nieuwe inzichten kunnen meegewogen worden in de evaluatiemomenten die in de tijd in de AMvB zijn opgenomen. LVVN deelt het standpunt dat brandveiligheid een belangrijk onderdeel is van de integrale aanpak richting een dierwaardige veehouderij en dat dit explicieter gemaakt kan worden in de toelichting. Hierop is de toelichting dan ook aangepast.

Beeïndigingsregelingen

Een sectorpartij heeft gevraagd of bedrijven die meedoen met de opkoopregeling of anderszins aantoonbaar stoppen, nog wel investeringen moeten doen om aan nieuwe regelgeving te voldoen. De beëindigingsregelingen voor veehouderijlocaties zijn, zoals alle subsidieregeling vrijwillig. Specifiek voor deze regelingen betekent dit dat een aanvrager totdat onomkeerbare stappen tot sluiting van de locatie zijn gezet, alsnog kan besluiten de veehouderij te continueren. Dit maakt dat het niet mogelijk is om deelnemers aan deze regelingen vrij te stellen van wettelijke eisen op het gebied van dierwaardigheid. Voor ondernemers die onomkeerbare stappen hebben gezet om hun veehouderij te sluiten, zowel in het kader van beëindigingsregelingen als anderszins, zal niet gevraagd worden om investeringen in het kader van wettelijke vereisten te doen. Onomkeerbaar betekent in dit verband dat de dieren en dierlijke mest zijn afgevoerd, en dat er een verzoek is gedaan om de vergunning voor de veehouderijlocatie in te trekken. Deze reactie heeft niet geleid tot aanpassingen in de AMvB of de toelichting.

Overig

- Een dierenwelzijnsorganisatie stelt dat Nederland geen voorloper is op het gebied van dierenwelzijn en dat een aantal landen zoals Zweden, Denemarken en Duitsland op diverse onderwerpen vooroplopen. De term voorloper sluit ook niet uit dat er een aantal andere landen op bepaalde onderwerpen ‘betere of strengere’ dierenwelzijnsregels hebben. Wat er echter wel mee wordt bedoeld is dat Nederland een van de voorlopers is in Europa op het gebied van dierenwelzijn, ten opzichte van het overgrote andere deel van Europese landen. Nederland heeft zich ook samen met andere vooroplopende landen verenigd in de zogenoemde ‘Vught-groep’, waarbij de deelnemers gezamenlijk optrekken in Europees verband om in te zetten betere dierenwelzijnstandaarden in de Europese Unie.

[6] Kamerstuk 36800-XIV-13
[7] Kamerstuk 28 286, nr. 1433.

- Enkele sectororganisaties en bedrijven stellen dat het gebruik van de term en titel ‘dierwaardige veehouderij’ doet vermoeden dat de sector momenteel niet dierwaardig is, en de titel en terminologie daarom aanpassing behoeft. Het amendement van Campen/de Groot heeft de wettelijke opdracht gegeven te komen tot een AMvB Dierwaardige Veehouderij. Daaraan geeft deze AMvB uitvoering. Een dierenwelzijnsorganisatie en burgers stellen dat de terminologie van ‘dierwaardige veehouderij’ en ‘meer dierwaardige veehouderij’ door elkaar worden gebruikt. Dit is aangepast in de toelichting.
- Enkele sectororganisaties geven aan dat het gebruik van woorden als ‘permanent’ en ‘onbeperkt’ te stringent zijn en daarom aangepast zouden moeten worden naar tijdsaanduidingen. Dit is niet aangepast in de AMvB. Deze termen geven voldoende duidelijkheid op welke wijze aan een maatregel voldoen moet worden. Uiteraard is er begrip dat er uitzonderlijke situaties plaatsvinden waarbij voor een korte periode niet aan voldaan kan worden, bijvoorbeeld tijdens het schoonmaken van de voergang waardoor ruwvoer tijdelijk niet beschikbaar is voor runderen of wanneer een kalf écht niet wilt drinken uit een wel beschikbare speen en enkel uit een drinkbak.
- Verschillende dierenwelzijnsorganisaties en burgers geven aan dat extensivering van de veehouderij geen onderdeel is van de AMvB. Dat klopt. Zij vinden dat uitdagingen ten aanzien van bijvoorbeeld milieu-impact ondervangen kunnen worden door minder dieren te houden. In verschillende reacties wordt aangegeven dat de reden hiervoor is dat economische belangen een grotere en belangrijkere rol spelen dan klimaat of dierenwelzijn. Dit terwijl een vermindering van het aantal dieren ervoor zou kunnen zorgen dat maatregelen eerder in kunnen gaan, en dat dit een positieve bijdrage levert voor dierenwelzijn en diergezondheid.
- Een dierenwelzijnsorganisatie stelt dat het voor hun meest fundamentele bezwaar is dat de betrokkenheid bij de totstandkoming van de regelgeving van vertegenwoordigers voor dieren veel te minimaal is, en niet te vergelijken is met de grote betrokkenheid van verschillende vertegenwoordigers uit de landbouwsector. Zij stellen dat dit geen recht doet aan het belang van het dier, waar een dierwaardige veehouderij juist over zou moeten gaan. Van deze stelling is kennisgenomen.
- Van beschouwingen over de politieke aanleiding van dierwaardige veehouderij van de afgelopen 20 jaar, beschrijvingen van bestaande wet- en regelgeving, uiteenzettingen over posities van diersectoren in de keten, of de stappen die afgelopen jaren al zijn gezet op het gebied van dierenwelzijn, is kennisgenomen.
- Er zijn ook enkele reacties van burgers die de suggestie doen de gehele veehouderij te stoppen, volledig in te zetten op de eiwittransitie, of stellen de veestapel te halveren doordat de overheid veehouders hier financieel ondersteunt. Dit zou dan ook meteen de stikstof- en klimaatproblemen oplossen. Een burger vult hierop aan dat de arbeidskrachten dan elders waar te kort is ingezet kunnen worden en dat er minder arbeidsmigranten nodig zijn in de sector waardoor ook het huizentekort wordt opgelost. Dergelijke stellingen worden niet onderbouwd en hebben niet geleid tot een wijziging van de AMvB.

<u>Alle vier de diersoorten</u>

Gedragsbehoeftes

In de AMvB worden gedragsbehoeften aangewezen van de vier diersoorten. De aanwijzing van een gedragsbehoefte van een dier gaat pas in, nadat alle voor die gedragsbehoefte noodzakelijke maatregelen in werking zijn getreden. Hier is bewust voor gekozen, omdat een veehouder niet gehouden kan worden aan het houden van dieren die een aangewezen gedragsbehoefte moeten kunnen uitoefenen, terwijl de daarvoor nodige maatregelen nog niet van kracht zijn. Verschillende dierenwelzijnsorganisaties stellen dat alle gedragsbehoeften voor alle diersoorten en diercategorieën per 2027 opgenomen zouden moeten worden in de AMvB. Allereerst ziet deze AMvB, zoals hierboven in het verslag is toegelicht, op vier diercategorieën. Met deze huidige AMvB worden dus nog geen gedragsbehoeftes voor alle diersoorten en diercategorieën aangewezen. Dit zal op een later moment gebeuren. Daarnaast is het niet wenselijk om alle gedragsbehoeften op voorhand gelijktijdig aan te wijzen. Het Bhd bepaalt dat moet worden voorzien in de

gedragsbehoeften van dieren. Een aanwijzing van een gedragsbehoefte in deze AMvB is daarom steeds verbonden aan concrete en handhaafbare voorschriften die invulling geven aan die specifieke behoefte. Het benoemen van gedragsbehoeften zonder volledig uitgewerkte voorschriften kan leiden tot open normen. Er wordt juist naar gestreefd om dit tot een minimum te beperken. In enkele gevallen is het wel wenselijk om een gedragsbehoefte al te benoemen als richtinggevend kader voor verdere uitwerking in latere regelgeving. Op deze wijze wordt enerzijds duidelijkheid geboden over de beoogde ontwikkeling van een dierwaardige veehouderij en wordt anderzijds voorkomen dat voorschriften vroegtijdig worden vastgesteld. Voor enkele specifiek genoemde aanvullende gedragsbehoeften geldt dat een deel van de onderliggende aspecten al elders in regelgeving is geborgd.

Om die reden is gekozen voor een gefaseerde aanpak, waarbij gedragsbehoeften pas in werking treden op het moment dat ook de maatregelen die noodzakelijk zijn om in die behoeften te voorzien, in werking zijn getreden. De gefaseerde aanwijzing sluit bovendien aan bij de programmatische aanpak die is afgesproken in het Convenant 'Stappen naar een Dierwaardige Veehouderij.' De kennis over bepaalde gedragsbehoeften, en vooral over de technische en bedrijfseconomische mogelijkheden om daaraan te voldoen, is nog volop in ontwikkeling.

Op deze manier wordt via zorgvuldige en doelmatige wijze een dierwaardige veehouderij stapsgewijs wettelijk verankerd.

Daarnaast wordt onder meer bepleit om aanvullend de gedragsbehoeften zoals respiratie, veiligheid en gezondheid voor alle diercategorieën op te nemen. Deze zijn nu opgenomen in de AMvB. Verschillende burgers stellen dat gedragsbehoeftes, waaronder 'moederzorg', niet zijn aangewezen. In de AMvB worden echter niet alle wetenschappelijk vastgestelde gedragsbehoeftes aangewezen, omdat voor sommige gedragsbehoeftes op dit moment niet bekend is hoe deze in de praktijk ingevuld kunnen worden, vanwege aspecten van bijvoorbeeld management, veiligheid of de gezondheid van de dieren. Hier is meer (praktijk)onderzoek voor nodig. Enkele dierenwelzijnsorganisaties stellen dat er hierbij sprake is van bewuste uitstel of afstel, terwijl er voldoende bewijs is maatregelen wel in te kunnen voeren. Wetenschappelijke onderbouwing hoe bepaalde gedragsbehoeftes in de praktijk uitgeoefend kunnen worden ontbreekt echter. Daarom heeft dit niet geleid tot aanpassingen. Wel is in de toelichting verduidelijkt welke gedragsbehoeftes er op dit moment niet worden aangewezen en wat daarvoor de reden is. Wellicht ten overvloede wordt opgemerkt dat bij het vaststellen van de maatregelen steeds ook is gekeken naar de economische impact en dat, om tegemoet te komen aan bepaalde gedragsbehoeften, vaak een combinatie van maatregelen wordt geëist. Daarnaast worden met bepaalde combinaties van maatregelen meerdere gedragsbehoefte geheel dan wel gedeeltelijk ingevuld. Het is dus goed om steeds het geheel aan maatregelen in ogenschouw te houden. Om dit inzichtelijker te maken is in het algemene deel van de toelichting een tabel opgenomen waarin de gedragsbehoeften worden gekoppeld aan de maatregelen die worden geëist om tegemoet te komen aan die gedragsbehoefte. In de tabel is dan ook direct zichtbaar dat de meeste maatregelen bij meerdere gedragsbehoeften terugkomen.

Enkele dierenwelzijnsorganisaties hebben daarnaast opgemerkt dat een beschrijving ontbreekt van gedragsrepetoire/elementen bij de gedragsbehoeftes. Er is ervoor gekozen geen definities van gedragsbehoeften op te nemen, omdat niet voor alle gedragsbehoeften eenduidige definities zijn. Wel is per maatregel beschreven hoe deze bijdraagt aan het kunnen vertonen van de gedragingen (vaak gaat het om een set van maatregelen die resulteren in het kunnen uitoefenen van) en is naar aanleiding van reacties in de toelichting, voor zover noodzakelijk geacht, een naderen beschrijving opgenomen van wat er in ieder geval beoogd wordt.

Twee sectorpartijen stellen dat de uitwerking van de gedragsbehoeftes niet bij alle diersectoren op een gelijkwaardige wijze is gebeurd, waardoor het de indruk van willekeurig en eventueel zelfs juridische ongelijkheid opwekt. Of het is onvoldoende helder op basis waarvan onderscheidt is gemaakt tussen gedragsbehoeftes tussen verschillende diersoorten. Naar aanleiding van deze

reacties is dit verduidelijkt in de toelichting.

Klimaatadaptatieplan

In verschillende reacties, van zowel sectorpartijen als dierenwelzijnsorganisaties, wordt gesteld dat de invulling van de maatregel klimaatadaptatieplan te onduidelijk is omdat er onvoldoende inhoud aan is gegeven. Hierbij is aangegeven wat er precies in het klimaatadaptatie plan mist en hoe deze maatregel zich verhoudt tot al bestaande regelgeving en dat de maatregel effectief moet zijn. Daarnaast is in enkele reacties van sectorpartijen de suggestie gedaan om de invulling van het klimaatadaptatieplan via private kwaliteitssystemen te laten lopen.

Naar aanleiding van de reacties is de beschrijving van het klimaatadaptatieplan verduidelijkt. Zo weten veehouders en dierenartsen wat er in het plan hoort te staan, maar blijft er ook ruimte voor een bedrijfsspecifieke aanpak. In de toelichting zijn daarnaast praktische voorbeelden opgenomen, zoals ventilatoren, warmtelampen en kalverdekjes. Er is ervoor gekozen om de verdere uitwerking van het klimaatadaptatieplan conform andere eisen uit het bedrijfsgezondheidsplan (BGP) via de Stichting Geborgde Dierenarts (SGD) route te laten lopen. Ook zijn er reacties gekomen op de term 'klimaatadaptatieplan' en of deze voldoende omvattend is. Om deze reden is de term aangepast naar thermoregulatieplan.

Daarnaast zijn er een aantal inhoudelijke reacties en suggesties geplaatst. Zo vraagt een organisatie of er naast een dierenarts ook nog een andere (klimaat)specialist mee zou moeten denken. Dit zal per bedrijf verschillen en kan ook afhankelijk zijn van de kennis van de dierenarts. De dierenarts zal niet alles weten, maar heeft wel kennis genoeg om op onderdelen te adviseren en daar waar de dierenarts te weinig kennis heeft te signaleren en door te verwijzen naar bijvoorbeeld een stallenbouwer of een klimaatdeskundige. Als het gaat om bijvoorbeeld luchtregulatie in de stal, dan kan het zijn dat de dierenarts dat signaleert en in het klimaatadaptatieplan vermeldt dat er contact opgenomen wordt met een klimaatspecialist. In een aantal reacties wordt opgemerkt dat advies van deskundigen en stalaanpassingen om hitte- en koudestress te voorkomen geld kosten. Een organisatie vraagt zich af of er financiering is voor een specialist vanuit de subsidieregeling Agrarische Bedrijfsadvisering en Educatie (SABE). Via de SABE-regeling kunnen agrariërs een subsidie krijgen voor een cursus, advies, bedrijfsplan of opleiding. De voorwaarden en openstellingen voor deze GLB-kennisvouchers (voorheen SABE-vouchers) zijn te vinden om de RVO-website. Op dit moment is het niet mogelijk om advies van een klimaatspecialist hiermee te financieren. Op korte termijn stimuleert de overheid wel op andere manieren het nemen van maatregelen die het omgevingsklimaat voor dieren verbeteren. Zoals opgenomen in het Convenant 'Stappen naar een dierwaardige veehouderij', spant de bewindspersoon van LVVN zich in om binnen de budgettaire kaders nieuwe kansrijke subsidieregelingen te benutten voor de uitrol van bewezen en praktijkrijpe dierwaardige systemen. In dit kader wordt eind 2026 een landelijke investeringsregeling "productieve investeringen dierwaardig omgevingsklimaat" opengesteld. Deze regeling stimuleert veehouders om investeringen te doen ter verbetering van het omgevingsklimaat door middel van een bijdrage in de kosten van de investeringen. Daarnaast staan investeringen voor het omgevingsklimaat op de investeringslijst van de provinciale subsidieregeling 'Productieve investeringen groen-blauw en dierenwelzijn'. Iedere provincie kiest zelf welke investeringen ze van deze lijst opnemen in hun eigen investeringslijst en wanneer ze deze regeling openstellen. Bovendien is een goed stalklimaat onderdeel van de Maatlat Duurzame Veehouderij (MDV). Met een MDV-certificaat kunnen veehouders deelnemen aan de fiscale regelingen MIA en Vamil.

Een sectororganisatie stelt in hun reactie dat zij verbaasd zijn dat het klimaatadaptatieplan op alle diersoorten van toepassing is. De reden hiervoor is verduidelijkt in de toelichting.

Hittestress

Meerdere burgers stellen in hun reacties dat het van belang is om maatregelen in de AMvB op te nemen om hittestress te voorkomen, bijvoorbeeld het planten van bomen in weilanden. Op basis van het al geldende artikel 1.6 van het Besluit houders van dieren is het momenteel al verplicht voor houders van dieren om deze, indien niet in een gebouw worden gehouden, bescherming te

bieden tegen slechts weersomstandigheden. Het staat houders vrij welke maatregelen genomen moeten worden om dit te voorkomen. Dit hoeft dus niet aanvullend in de AMvB opgenomen te worden.

Er is ook opgemerkt dat er geen definitie wordt genoemd in de toelichting van hitte- en koudestress. Een definitie wordt ook niet genoemd in Europese wet- en regelgeving, of Nederlandse wet- en regelgeving. Wel heeft de European Food and Safety Authority (EFSA) een definitie van hitte- en koudestress opgesteld. In een set artikelen uit 2022[8] wordt de definitie van de EFSA Panel over Animal Health and Welfare (AHAW) van hitte- en koudestress als volgt beschreven: "A situation where an animal experiences stress and/or negative affective state(s) such as discomfort and/or distress when exposed to a high/*low* effective temperature."
In de artikelen worden de 'negative affective state(s)' per onderzochte diercategorie verder toegelicht. De symptomen en gedragingen bij thermal stress (dus koude- of hittestress) verschilt per diersoort en diercategorie. De meest recente wetenschappelijke inzichten hierover, zoals ook EFSA publiceert, worden aangehouden om dit goed te kunnen beoordelen. De verwijzing naar de definitie van AHAW is toegevoegd aan de toelichting.

Varkens

Achtergrondinformatie varkenshouderij

In de toelichting stond dat de Nederlandse varkenssector een zelfvoorzieningsgraad heeft van 300%. Een sectorpartij stelt dat het "frame" dat er zoveel geëxporteerd wordt en er veel varkens gehouden worden in Nederland eenzijdig en ongenuanceerd wordt uitgelicht. De sectorpartij stelt dat dit dankzij kennis en goede logistiek is bereikt. Dat laatste wordt ook niet betwist; de zelfvoorzieningsgraad is opgenomen om hiermee een indruk te geven van de omvang en de exportpositie van de sector. Zoals de sectorpartij ook aangeeft wordt elk onderdeel van het varken genuttigd en optimaal verwaard, ook die delen van het varken die niet op de Europese markt kunnen worden afgezet. Naar aanleiding van de actualisatie van de toelichting is het genoemde percentage geactualiseerd op basis van de meest recente cijfers (2024), De vermelding van de zelfvoorzieningsgraad bedraagt daarmee 283% in plaats van 300%.

Afbakening diercategorieën

Een dierenwelzijnsorganisatie heeft opgemerkt dat in de toelichting de diercategorie drachtige zeugen ontbreekt, en één diercategorie wordt twee keer genoemd, namelijk kraamzeugen en zogende zeugen. Dit is aangepast.

Gedragsbehoeftes

Een dierenwelzijnsorganisatie stelt alleen de gedragsbehoefte 'maternaal gedrag' is opgenomen, maar dat dit zowel het uitvoeren van maternaal gedrag door de zeug, als het ontvangen van maternaal gedrag door de big betreft. Dit is verduidelijkt in de toelichting.

Schuurvoorziening

Een sectorpartij stelt voor om het woord "permanent" te schrappen; het zou het artikel "juridisch kwetsbaar" maken. In de reactie wordt verder niet verduidelijkt waarom dit zo zou zijn. Permanent maakt het voorschrift juist duidelijk. De reactie leidt dan ook niet tot aanpassing van de AMvB.

Verschillende dierenwelzijnsorganisaties vinden dat ook zeugen in kraamboxen en dekstallen over een schuurvoorziening moeten kunnen beschikken. De maatregel is niet aangepast, omdat zeugen in kraamboxen en dekstallen in de praktijk een zeer beperkte bewegingsvrijheid hebben, waardoor

[8] EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW), et al. "Welfare of pigs during transport." EFSA journal 20.9 (2022): e07445; EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW), et al. "Welfare of cattle during transport." EFSA journal 20.9 (2022): e07442; EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW), et al. "Welfare of Equidae during transport." EFSA journal 20.9 (2022): e07444; EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW), et al. "Welfare of pigs on farm." EFSA journal 20.8 (2022): e07421; Panel, EFSA AHAW, et al. "Welfare of broilers on farm." EFSA journal 21.2 (2023): e07788.

ze maar een beperkt deel van hun lichaam zouden kunnen schuren aan een schuurvoorziening. Daarnaast is niet uit te sluiten dat een schuurvoorziening, zoals een harde borstel, juist de huid van de zeug zou kunnen beschadigen omdat de zeug door de beperkte bewegingsvrijheid zich mogelijk onvoldoende aan aanraking met de schuurvoorziening kan onttrekken. Daarbij kunnen zeugen in dekstallen en kraamboxen zich in de huidige praktijk al enigermate schuren aan metalen beugels van de dekstal of de kraambox. Dit is nader toegelicht in de toelichting.

Toetreding van daglicht

Een sectorpartij stelt dat inwerkingtreding per 2040 niet haalbaar is in verband met vergunningenproblematiek. Realisering van toetreding van daglicht is ook mogelijk zonder ingrijpende –vergunningsplichtige– verbouwing, bijvoorbeeld door het plaatsen van lichtkokers. Deze inbreng heeft daarom niet geleid tot aanpassing van de AMvB.

Een dierenwelzijnsorganisatie pleit ervoor om deze verplichting voor nieuw te bouwen stallen direct in te laten gaan bij inwerkingtreding van de AMvB. Mede naar aanleiding van dit voorstel is de datum van inwerkingtreding aangepast voor nieuwe en te verbouwen stallen.

Diverse dierenwelzijnsorganisaties pleiten voor minimumeisen aan toetreding van daglicht. Om hieraan tegenmoet te komen en aan houders meer duidelijkheid te geven wanneer er sprake is voldoende toetreding van daglicht is de AMvB op dit punt aangepast. Daarbij is rekening gehouden met de wijze waarop het daglicht de afdeling binnenkomt. Daarbij kan een door een sectororganisatie opgestelde GGP met praktijkvoorbeelden van verschillende vormen van daglichttoetreding ten behoeve van een natuurlijk dag en nacht ritme behulpzaam zijn.

Voorkomen van concurrentie om voer- en waterplaatsen

Een sectorpartij stelt voor om als verplichting op te nemen dat de houder ervoor moet zorgen dat er voldoende voer- en waterplekken zijn, in plaats van het voorkomen van concurrentie op voer- en waterplaatsen. Het woord "concurrentie" zou de maatregel juridisch kwetsbaar maken. De verplichting zou zo kunnen worden uitgelegd dat voor elk dier een drinkplaats nodig is, en dat is niet nodig. In de toelichting is voldoende duidelijk gemaakt dat er voldoende voer- en drinkwaterplaatsen aanwezig moeten zijn in een groep varkens om concurrentie en daarmee het ontstaan van agressie zoveel mogelijk te voorkomen. Dat betekent niet dat er voor elk dier een voer of drinkwaterplaats hoeft te zijn. Daarbij zijn er ook andere factoren, naast de aanwezigheid van voldoende voer- en drinkwaterplaatsen die van belang zijn om concurrentie om voer- en waterplaatsen te voorkomen, zoals de locatie van voer- en drinkwaterplaatsen in het hok, de breedte van voerbakken, het debiet van waterplaatsen, of plaatsing van de waterplaats afgestemd op grootte van het dier. De maatregel is niet aangepast.

Verder stelt een sectorpartij voor om deze maatregel pas in te voeren bij nieuwbouw of bij verbouw in relatie tot aanpassing van functiegebieden, aangezien het lastig zou worden om extra voerplaatsen in bestaande hokken te creëren vanwege de beperkte leefruimte. Dit voorstel is niet overgenomen, aangezien deze verplichting belangrijk is om agressie en daarmee staartbijten te voorkomen. Deze verplichting draagt daarmee bij aan het verder beperken van het risico van staartbijten en het uitfaseren van het couperen van staarten van biggen en gaat daarom gelijktijdig met deze maatregel in per 2030.

Een dierenwelzijnsorganisatie pleit ervoor om in de toelichting meer concrete doelbepalingen op te nemen, die richting kunnen geven aan een door de sector op te stellen GGP over de invulling van deze verplichting in de praktijk. Naar aanleiding van dit voorstel is de toelichting nader omschreven hoe concurrentie om voer- en waterplaatsen kan worden voorkomen.

Andere dierenwelzijnsorganisaties pleiten voor opname van middelvoorschriften om concurrentie om voer- en waterplaatsen te voorkomen. Deze voorstellen zijn niet overgenomen. Zoals in de toelichting is uitgelegd zijn de regels in de AMvB waar mogelijk vormgegeven als doelvoorschriften zodat enerzijds het te bereiken dierenwelzijnsdoel helder is, maar er anderzijds handelingsruimte is voor de veehouder om dat doel zo te bereiken dat het best past binnen de eigen bedrijfsvoering. Veehouderijen verschillen namelijk sterk van elkaar in onder andere omvang, inrichting,

bedrijfsvoering, waardoor het niet altijd mogelijk en niet wenselijk is om een “one size fits all” aanpak voor te schrijven. Dat geldt zeker ook in relatie tot deze verplichting. Gelet op de diversiteit aan voersystemen en drinkwatersystemen voor de diverse diercategorieën en het belang om via het dagelijks management de beschikbaarheid en de kwaliteit van water en voer te borgen, is gekozen voor een doelvoorschrift. Bovendien bieden doelvoorschriften ruimte voor innovatie en introductie van nieuwe toekomstige geschikte manieren om aan een gedragsbehoefte invulling te geven.

Aanwijzen functiegebieden

Een sectorpartij roept de vraag op wat de juridische betekenis is van gescheiden functiegebieden. Naar aanleiding van deze vraag is de formulering van de maatregel in de AMvB aangepast en in de toelichting is verduidelijkt wat het doel van indeling in functiegebieden is.

Een sectorpartij stelt dat deze verplichting niet haalbaar is, zowel financieel als praktisch (vergunningtechnisch), en pleit ervoor om deze maatregel niet in de AMvB op te nemen. Het belang van de functiegebieden voor het kunnen uitvoeren van verschillende gedragsbehoeften weegt echter zwaar voor het dierenwelzijn. Om die reden blijft de verplichting onderdeel van de AMvB.

Met het oog op de voorgenomen inwerkingtreding voor nieuwbouw per 2030 zal in 2028 worden geëvalueerd of er inmiddels voldoende kennis beschikbaar is over de wijze waarop functiegebieden in de praktijk kunnen worden ingericht om tegemoet te komen aan de gedragsbehoeften van varkens. Dit is aangepast in de AMvB en wordt toegelicht in de toelichting. Indien uit de evaluatie blijkt dat de benodigde kennis voor een adequate implementatie nog onvoldoende beschikbaar is kan worden bezien of aanpassing van het tijdpad voor inwerkingtreding noodzakelijk is.

Naar aanleiding van de vraag van een sectorpartij of deze maatregel ook geldt in de dekstal, is de regelgeving aangepast. Deze verplichting voor indeling in functiegebieden geldt niet voor de dekstal. De zeug heeft in de dekstal beperkte bewegingsvrijheid en ruimte. Daardoor is het niet goed mogelijk om deze ruimte verder in te delen in functiegebieden.

Een dierenwelzijnsorganisatie stelt dat niet het ontbreken van functiegebieden problematisch is, maar het structurele ruimtegebrek. Deze verplichting zou gepaard moeten gaan met een significante verhoging van de oppervlaktenormen. Het realiseren van functiegebieden zou inderdaad in de praktijk eenvoudiger uitvoerbaar zijn bij een significante lagere bezettingsgraad. Echter uit het onderzoek naar de economische impact van de diverse maatregelen blijkt dat het verlagen van de bezettingsgraad voor de houders een erg dure maatregel is. Dit komt omdat alle vaste kosten bij de verlaging van de bezettingsgraad worden omgeslagen op minder varkens. Bovendien is er in de AMvB reeds een maatregel opgenomen voor het verhogen van de bezettingsgraad voor vleesvarkens. Deze reacties hebben daarom niet geleid tot aanpassingen.

De verplichting dat stallen waar varkens worden gehouden beschikken over functiegebieden is een doelvoorschrift. Sectororganisaties kunnen deze verplichting nader invullen via bijvoorbeeld een GGP. Enkele dierenbeschermingsorganisaties pleiten ervoor dat dat een dergelijke GGP gebaseerd wordt op wetenschappelijke kennis over dierenwelzijn, dat er in de GGP een goede beschrijving wordt opgenomen van alle functiegebieden (waaronder de minimale afmetingen per functiegebied) en dat de GGP wordt vastgesteld door een onafhankelijke instantie. Het is inderdaad beoogd dat er afspraken worden gemaakt over de totstandkoming van de GGP’s. Een GGP moet worden opgesteld door een sectororganisatie na overleg met een of meer dierenwelzijnsorganisaties en een of meer dierenwelzijnsdeskundigen en volgen een vast beoordelingsproces. Op grond van artikel 8.44 Wet dieren kunnen GGP’s aan de minister van LVVN voor beoordeling worden voorgelegd. De paragraaf over GGP's in is de toelichting verduidelijkt.

Geen schadelijk stalklimaat
Een sectorpartij stelt voor om deze maatregel eerst via het private kwaliteitsysteem van de sector in te voeren, om daarmee als eerste stap de haalbaarheid in kaart te brengen. Bronmaatregelen om het stalklimaat te verbeteren zijn nog niet allemaal praktijkrijp en gangbaar. Daarbij geeft een

sectorpartij aan dat de waardes in bestaande stallen niet haalbaar zijn. Verder geeft een sectorpartij dat de concentraties gemeten zouden moeten worden bij het dier. Een verplichte continue monitoring kan op weerstand stuiten, omdat de waardes niet op elk moment gerealiseerd kunnen worden. Een uitzondering zou er moeten komen voor bedrijven met een maximale ventilatie van 60m3 op grond van hun vergunning. Een sectorpartij pleit voor een aanpak die niet leidt tot toename van administratieve lastendruk. Bijvoorbeeld door instellen van een verbod op mestopslag in leefruimtes van varkens.

Een aantal dierenwelzijnsorganisaties pleiten voor een norm van maximum 10 ppm ammoniak. In ieder geval zou de norm van gemiddeld ten hoogste 20ppm ammoniak vervangen dienen te worden door ten hoogste 20ppm. Een sectorpartij pleit ervoor om de norm van gemiddeld ten hoogste 20 ppm nader te concretiseren: over welke periode wordt het gemiddelde bepaald, wat is het maximum? De concentratie moet op neushoogte van het varken worden gemeten. De norm voor ammoniak zou eerder in 2028 al in werking kunnen treden.

Enkele dierenwelzijnsorganisaties pleiten voor een uitzondering van een verplichting tot monitoring van gasconcentraties voor houders van varkens die altijd naar buiten kunnen.

Allereerst is het goed om te benadrukken dat 'geen schadelijk stalklimaat' al bestaande regelgeving is op basis van de Bhd. Dit is echter nu een open norm die daardoor lastig handhaafbaar is en wordt ingevuld met deze AMvB. Dit kan dus niet via een privaat kwaliteitssysteem. Wel zijn er op basis van deze reacties een aantal aanpassingen gedaan aan de AMvB en de toelichting. Voor nieuw te bouwen varkensstallen is opgenomen dat vanaf 2030 de ammoniakconcentratie gedurende de perioden waarin dieren in een afdeling aanwezig zijn ten hoogste 20 ppm bedraagt. Deze norm beoogt te waarborgen dat in de leefomgeving van de dieren geen structureel schadelijke ammoniakconcentraties voorkomen. De technische uitwerking van de monitoring, meetmethoden en mogelijke brongerichte maatregelen zal nader worden uitgewerkt in een GGP.

Voor bestaande varkensstallen geldt vanaf 2030 dat de ammoniakconcentratie gemiddeld ten hoogste 20 ppm bedraagt. Daarbij is rekening gehouden met de onvermijdelijke fluctuaties in ammoniakconcentraties die in bestaande stallen kunnen optreden als gevolg van onder meer ventilatie, temperatuur, seizoensinvloeden en het mestgedrag van de dieren. Vanaf 2030 wordt monitoring van de ammoniakconcentratie verplicht. Indien uit de monitoring blijkt dat de ammoniakconcentratie structureel boven de norm ligt stelt de houder als onderdeel van bedrijfsgezondheidsplan een verbeterplan op dat is gericht op het verbeteren van het stalklimaat en het verlagen van de ammoniakconcentratie. De nadere uitwerking van de monitoring, meet- en beoordelingssystematiek en de eisen aan het verbeterplan zal plaatsvinden in een GGP.

Ruwvoervoorziening voor drachtige gelten en zeugen

Meerdere dierenwelzijnsorganisaties pleiten ervoor om de maatregel te versterken door op te nemen dat guste en dragende zeugen en gelten permanent over ruwvoer moeten kunnen beschikken. Een dierenwelzijnsorganisatie acht het woord “toereikend” in de bepaling verhullend, en pleit voor een duidelijke norm. Naar aanleiding van deze reactie is in de AMvB opgenomen is dat ruwvoer permanent beschikbaar moet zijn in plaats van toereikend. De hoeveelheid permanent beschikbare ruwvoer dient dusdanig te zijn dat mede door het ruwvoer de honger van de guste en drachtige zeugen en gelten wordt gestild. Doordat er een grote variatie is aan soorten ruwvoer met elk verschillende eigenschappen wat betreft bijvoorbeeld vezel- en energiegehalte en smaak, is niet mogelijk om een eenduidige norm te stellen voor de hoeveelheid te verstrekken ruwvoer die moet bijdragen aan het stillen van de honger.

Een sectorpartij stelt voor dat het toe te dienen ruwvoer mede dient als hokverrijking. Deze inbreng heeft niet geleid tot aanpassingen. Houders dienen zowel te voldoen aan de wijziging van artikel 2.26 lid 3 als aan het artikel 2.22 lid 1 inzake de verstrekking van hokverrijking aan varkens. Ruwvoer dat permanent beschikbaar is en onder andere zodanig wordt aangeboden dat het tevens wroetbaar is voor varkens, kan voldoen aan de criteria voor geschikte hokverrijking.

Gedeeltelijk roostervloer voor gespeende varkens

Een sectorpartij vraagt zich af waar deze 40% voor de dichte vloer op gebaseerd is. Dit percentage is gebaseerd op de huidige regelgeving. Uit artikel 2.8 lid 3 Bhd volgt dat als de vloer gedeeltelijk uit roostervloer bestaat, de oppervlakte van het dichte deel van de vloer ten minste 40% bedraagt van de ingevolge artikel 2.17 voorgeschreven beschikbare oppervlakte per varken.

Het gedeelte dichte vloer mag – zoals een sectorpartij vraagt - gierdoorlatende gaatjes bevatten. Dit volgt uit artikel 2.18, lid 6 Bhd. De overgang naar een volledig roostervloer naar een gedeeltelijk roostervloer voor gespeende varkens kan zoals een sectorpartij stelt mogelijk leiden tot hokbevuiling. Het is aan de houder om hokbevuiling via bijvoorbeeld managementmaatregelen zoveel mogelijk te voorkomen. Ook de in deze AMvB opgenomen maatregel om hokken in te delen in functiegebieden, waaronder een functiegebied voor mesten en urineren, kan bijdragen aan sturing van het mest- en urineergedrag en daarmee aan het voorkomen van hokbevuiling.

Een sectorpartij vraagt daarnaast aandacht voor de gevolgen van deze maatregel voor kraamopfokhokken. De (praktijk)ervaringen met kraamopfokhokken zijn nog beperkt. Daarom is gekozen voor een gefaseerde invoering van de verplichting. Voor nieuw te bouwen stallen treedt de verplichting tot gedeeltelijk dichte vloer per 2030 in werking en voor bestaande stallen per 2040. Als tussenstap geldt vanaf 2028 voor stallen met een volledig roostervloer dat een deel van de roostervloer wordt afgedekt waardoor een aaneengesloten dicht vloergedeelte ontstaat dat geschikt is voor het aanbieden van eet- en wroetbare hokverrijking en voor rusten. De gefaseerde invoering biedt de mogelijkheid om in de praktijkervaring op te doen met de toepassing van deze maatregel, ook in kraamopfokhokken.

Een dierenwelzijnsorganisatie vraagt zich af of artikel 2.18 lid Bhd houders beperkt in hun mogelijkheden om voor 2040 over te stappen op een deels dichte vloer in hokken voor gespeende varkens. Dit is niet het geval, en daarom heeft dit niet geleid tot aanpassingen.

Een andere dierenwelzijnsorganisatie stelt dat de formulering van de voorgestelde wijziging van de AMvB kan worden uitgelegd als een verplichting voor het realiseren van een gedeeltelijk roostervloer. Dat is niet wenselijk aldus de dierenwelzijnsorganisatie, aangezien er biologische varkenshouders zijn met volledig dichte vloeren. De AMvB is niet aangepast naar aanleiding van deze opmerking. Ingevolge artikel 2.18, tweede lid Bhd bedraagt de oppervlakte van het dichte deel van de vloer per varken ten minste 40% van het voorgeschreven minimum beschikbare oppervlakte. Daaruit volgt dat een volledig dichte vloer is toegestaan.

Een dierenwelzijnsorganisatie stelt dat het positief is dat er een norm komt voor deels dichte vloeren voor gespeende varkens, maar vindt dat de oppervlakte van het aandeel dichte vloer ver boven de 40% moet liggen, zoals EFSA adviseert. Deze inbreng heeft niet geleid tot aanpassing van de AMvB. EFSA geeft aan dat het geschatte benodigde dichte vloeroppervlak om liggedrag van een big van 25 kilo onder thermoneutrale omstandigheden te accommoderen overeenkomst met circa 0,28 m2. Daarbij geeft EFSA ook aan dat een hoog percentage dichte vloer nadelen kan hebben voor het welzijn en de diergezondheid. Een hoog percentage dichte vloer kan onder andere leiden tot meer hokbevuiling. Dit kan vervolgens leiden tot een hoger risico voor het ontstaan van maag-darm aandoeningen. Daarbij zo stelt EFSA geven varkens bij temperaturen boven de 20 graden Celsius er de voorkeur aan om te liggen op een oppervlakte waar de koeling het meest efficiënt is. Veelal is dit een roostervloer in plaats van een dichte vloer. EFSA stelt dat het vanwege deze complicaties het momenteel niet mogelijk is om een percentage van de dichte vloer te definiëren dat de mogelijke tegenstrijdige eisen van het gedrag van het varken en het belang van hygiëne met elkaar verzoent. Hier zou nader onderzoek aldus EFSA naar moeten plaatsvinden.

In de AMvB is als tussenstap opgenomen dat per 2028 een deel van de (bestaande) roostervloeren in stallen voor gespeende varkens moeten worden afgedekt met een bovenlaag die geschikt is voor hokverrijking. Enkele dierenwelzijnsorganisaties pleiten ervoor om duidelijk te maken hoe groot het deel moet zijn dat dient te worden afgedekt met een bovenlaag. Hierdoor wordt de maatregel ook beter handhaafbaar. Naar aanleiding hiervan is de toelichting verduidelijkt met welke omvang de bovenlaag minimaal moet hebben.

Weer een andere dierenwelzijnsorganisatie pleit ervoor om naast de tussenstap om een deel van de roostervloer af te dekken met een bovenlaag die geschikt is voor hokverrijking, ook normen te stellen aan de hoeveelheid verrijkingsmateriaal per big. Deze inbreng heeft niet geleid tot aanpassing van de AMvB. Uit artikel 2.22 lid 1 Bhd volgt dat varkens permanent over voldoende hokverrijkingsmateriaal moeten kunnen beschikken. Dit materiaal moet zowel eetbaar als wroetbaar zijn. In januari 2026 heeft WUR in opdracht van het ministerie van LVVN een brochure over hokverrijking gepubliceerd[9] die verduidelijkt hoe houders aan deze verplichting kunnen voldoen. Dit is opgenomen in de toelichting.

Biggen krijgen vanaf de leeftijd van een week in de nabijheid van de zeug voer aangeboden

Een sectorpartij meent dat deze maatregel juridisch kwetsbaar en moeilijk handhaafbaar is. Een sectorpartij vraagt te verduidelijken dat het voer van de biggen mag afwijken van dat van de zeug. De tekst in de toelichting is aangepast om dit te verduidelijken.

Daarnaast stelt een sectorpartij dat de formulering van de maatregel juridisch kwetsbaar is omdat in de praktijk biggen vaak vrije beschikking hebben over hun voer. Dit impliceert dat het niet nodig is dat biggen en de zeug "tegelijkertijd" voer krijgen aangeboden. Naar aanleiding van deze inbreng is de tekst van de maatregel verduidelijkt.

Een dierenwelzijnsorganisatie stelt dat het doel van de maatregel moet zijn dat biggen van de moeder kunnen leren om vast voer op te nemen. Hiervoor is het noodzakelijk dat de biggen de relatie kunnen leggen tussen het eten van voer door de zeug en het aanbod van eigen biggenkorrel. Dat vereist dat de voerbakken voor beiden in elkaars nabijheid moeten staan, zodanig dat de biggen tijdens het eten kunnen waarnemen dat de zeug aan het eten is. Naar aanleiding van deze inbreng is de tekst in de toelichting aangepast.

Een andere dierenwelzijnsorganisatie acht deze maatregel op zich wenselijk, dient in samenhang te gebeuren met andere aspecten zoals aanpassing van speenleeftijd en het verwijderen van kraamkooien. De AMvB is naar aanleiding van deze inbrengt niet aangepast. Onderschreven wordt dat deze maatregel in samenhang moet worden gezien met andere maatregelen in deze AMvB, waaronder verhogen van de speenleeftijd en dat de kraamzeug zich vrij moet kunnen bewegen.

Verder heeft een dierenwelzijnsorganisatie voorgesteld om artikel 2.26, lid 2 Bhd zodanig aan te passen dat biggen al voor de leeftijd van twee weken water krijgen aangeboden. Varkens dienen vanaf de leeftijd van zeven dagen permanent de beschikking te hebben over voldoende vers water. Om het voer dat de biggen krijgen vanaf de leeftijd van een week gemakkelijk te kunnen opnemen, dienen de biggen ook vanaf die leeftijd permanent de beschikking te hebben over water. Naar aanleiding van deze reactie is de AMvB aangepast en krijgen biggen vanaf 7 dagen ook permanente beschikking over water.

Speenleeftijd

Een sectorpartij pleit ervoor om de maatregel om de minimum speenleeftijd te verhogen naar 28 dagen te koppelen aan de omschakeling naar vrijloopkraamhokken. Deze inbreng heeft niet geleid tot aanpassing van de AMvB, aangezien de invoering van beide maatregelen al aan elkaar gekoppeld is. De voorgenomen inwerkingtreding van beide maatregelen is voorzien voor 2040.

Verder stelt de sectorpartij dat wanneer een zeug kampt met gezondheidsproblemen, de biggen eerder gespeend moeten kunnen worden. Hiervoor lijkt geen mogelijkheid te zijn in de wetgeving. Deze inbreng heeft niet geleid tot aanpassing van de AMvB, aangezien op grond van artikel 1.20 lid 6 Bhd het verbod om een dier van het ouderdier te scheiden voordat het dier een vastgestelde leeftijd heeft bereikt, niet van toepassing is indien de houder aannemelijk kan maken dat het scheiden van een dier van het ouderdier noodzakelijk is met het oog op de gezondheid en het welzijn van het dier of het ouderdier.

[9] Hokverrijking en nestbouwmateriaal voor varkens

De sectorpartij stelt dat er nog kennisvragen zijn over hoe houders in bepaalde managementsystemen kunnen omschakelen naar een minimum speenleeftijd van vier weken. Dat maakt dat er niet voor alle ondernemers handelingsperspectief is op deze maatregel. In de kennisagenda dierwaardige veehouderij is voorzien in de mogelijkheid om onderzoek naar de effecten van een hogere speenleeftijd op te nemen, maar heeft niet geleidt tot aanpassingen.

Tot slot stelt de sectorpartij dat spenen op vijf weken leeftijd grote financiële consequenties heeft aangezien de kraamafdeling langer bezet is. Dit heeft een lager aantal biggen per zeug per jaar als consequentie, doordat minder dieren kunnen worden gehouden. In de AMvB is de minimumspeenleeftijd gesteld op vier weken en niet op vijf weken. Mede gezien de financiële consequenties van invoering van deze maatregel in samenhang met de invoering van de maatregel dat de kraamzeug zich vrij moet kunnen bewegen (in vrijloopkraamhokken) is de voorgenomen inwerkingtreding van deze maatregel gesteld in 2040. In 2035 zal in een evaluatie vooraf bezien worden of deze verplichting in combinatie met de overgang naar vrijloopkraamhokken nog adequaat en uitvoerbaar is. Daarbij zal voortschrijdende kennis die van belang kan zijn voor actueel inzicht in de gevolgen van deze maatregel in kaart worden gebracht. De informatie uit de evaluatie wordt betrokken bij de vraag of de maatregelen per voorgenomen datum in werking kunnen treden. Deze reactie heeft niet geleid tot aanpassing van de AMvB.

Enkele dierenwelzijnsorganisaties stellen voor de maatregel om de minimum speenleeftijd te verhogen tot 28 dagen in werking te laten treden voor alle bedrijven die sinds 2026 zijn overgegaan om vrijloopkraamhokken. Deze inbreng heeft niet geleid tot aanpassing van de AMvB. De minimum speenleeftijd wordt per 2028 verhoogd naar 25 dagen. Dat betekent dat zeugenhouders die na inwerkingtreding van de AMvB overgaan op vrijloopkraamhokken al vrijwel direct moeten voldoen aan deze verhoging van de minimum speenleeftijd.

In de toelichting is opgenomen dat EFSA stelt dat het verhogen van de speenleeftijd boven de 28 dagen waarschijnlijk geen of weinig voordelen biedt voor het welzijn van de biggen. Een dierenwelzijnsorganisatie voert aan dat er echter wel onderzoek beschikbaar is waar EFSA niet aan refereert dat laat zien dat een hogere speenleeftijd, in combinatie met een geleidelijk speenproces binnen een diergericht ontworpen systeem wel voordelen biedt voor het dierenwelzijn. Naar aanleiding van deze inbreng is de tekst in de toelichting aangevuld. Ook EFSA voert diverse onderzoeken aan waaruit blijkt dat een speenleeftijd van meer dan 28 dagen een positief effect kan hebben op de diergezondheid en het dierenwelzijn. EFSA concludeert dat er onvoldoende onderzoeksdata zijn om de gevolgen voor het welzijn van speenleeftijden van meer dan 28 dagen te beoordelen, maar indicaties uit diverse diergebonden indicatoren (waaronder gastro-intestinale stoornissen of sterfte) wijzen erop dat bij goed management eventuele voordelen van een speenleeftijd van meer dan 28 dagen voor het welzijn minder uitgesproken zijn. Naar aanleiding daarvan adviseert EFSA nader onderzoek te doen naar positieve effecten op het dierenwelzijn van een hogere speenleeftijd dan 28 dagen.

Een dierenwelzijnsorganisatie pleit ervoor om de speenleeftijd op 28 dagen te laten en de uitzondering die 25 dagen toelaat te verwijderen. De invoering van een minimale speenleeftijd van 25 dagen (mits aan bepaalde voorwaarden is voldaan) in 2028 is een tussenstap op weg naar verhoging van de minimale speenleeftijd van 28 dagen in 2040. De speenleeftijd van 25 dagen vormt dus geen uitzondering op de invoering van de minimum speenleeftijd van 28 dagen, en is daarom niet aangepast.

Andere dierenbeschermingsorganisaties pleiten voor een speenleeftijd van minimum zes weken. In navolging van het advies van EFSA zal onderzoek worden uitgezet naar de effecten van een minimale speenleeftijd van meer dan 28 dagen op het welzijn en de gezondheid van de biggen. Daarbij zullen ook de positieve en negatieve effecten van een hogere speenleeftijd op het welzijn en de gezondheid van de zeug worden betrokken. De toelichting is hierop verduidelijkt.

De zeug kan zich vrij bewegen in de kraamperiode

Een sectorpartij acht deze maatregel niet haalbaar, zowel financieel voor de houder als praktisch (vergunning technisch). Vanuit dat oogpunt pleit een sectorpartij ervoor om deze maatregel niet op

te nemen in de AMvB, maar te wachten op toekomstige EU-regelgeving ten aanzien van dierenwelzijn van bedrijfsmatige gehouden varkens. In de tussentijd zou de transitie naar vrijloopkraamhokken vraag gestuurd vanuit de markt, en via het Convenant dierwaardige veehouderij kunnen worden gestimuleerd. Deze inbreng heeft niet geleid tot aanpassing van de AMvB. Zoals in de toelichting is uiteengezet is het vrij kunnen bewegen van de kraamzeug een wezenlijk onderdeel van een dierwaardige veehouderij. Wel is bij de vormgeving van het tijdpad rekening gehouden met de uitvoerbaarheid van de maatregel. Voor nieuw te bouwen stallen geldt de verplichting vanaf 2030. Voor bestaande stallen geldt een overgangstermijn tot 2040, zodat houders voldoende tijd hebben hun stallen aan te passen, én een evaluatie die voorafgaand aan de inwerkingtreding die onder andere bekijkt of de vergunningverlening redelijkerwijs mogelijk is.

Dezelfde sectorpartij vraagt hoe de oppervlaktenorm toepasbaar is voor groepskraamhokken. Alvorens te kunnen komen tot een dergelijke normering, is nader onderzoek gewenst naar het effect van onder andere dierenwelzijn en diergezondheid en houderijsaspecten van diverse types groepskraamhokken (zoals bijvoorbeeld groepskraamhokken waarbij zowel de zeug en haar biggen toegang hebben tot een groepsruimte of groepskraamhokken waarbij alleen de zeug die toegang heeft) op de zeug en haar biggen.

Deze sectorpartij stelt ook dat het in bijzondere situaties, bijvoorbeeld bij kreupelheid van de zeug, beter kan zijn voor het welzijn van de zeug en haar biggen als de zeug volledig gefixeerd blijft tijdens de gehele kraamperiode. Het is aan de houder om het management, de verzorging en houderijomstandigheden zodanig aan te passen dat een langere fixatie dan toegestaan niet nodig is. De reactie heeft daarom niet geleid tot aanpassingen.

Diverse dierenwelzijnsorganisaties onderschrijven de invoering van vrijloopkraamhokken, maar pleiten voor verder aanscherping van de maatregel. Zij verzoeken om een minimale oppervlakte van 7,8m2. EFSA concludeert namelijk dat bij deze oppervlakte de zeug zich gedurende de gehele kraamperiode vrij kan bewegen zond dat dit hoeft te leiden tot een hogere biggensterfte. Daarnaast vragen enkele organisatie aandacht voor de voorwaarden waaronder tijdelijke fixatie van de zeug is toegestaan. Naar aanleiding van de reactie is in de toelichting verduidelijkt onder welke voorwaarden de fixatieperiode met maximaal twee dagen kan worden verlengd zodat deze verlenging geen standaardpraktijk kan worden. De voorgestelde minimale oppervlakte van 7,8m2 is niet overgenomen. In de toelichting is uiteengezet dat een vrijloopkraamhok van 7,8m2 vanuit dierenwelzijnsperspectief de voorkeur heeft. Een dergelijke verplichting leidt echter tot aanzienlijk hogere kosten dan de gekozen minimumoppervlakte van 6,5m2. Daarbij sluit de gekozen norm aan bij de regelgeving die enkele andere lidstaten reeds hebben vastgesteld.

Een vereniging benadrukt dat de mogelijkheid om de zeug te fixeren rondom de periode van het werpen geen verplichting moet zijn. Verplichte fixatie is in strijd met de regelgeving ten aanzien van biologische varkenshouderij. Fixatie van de zeug is echter geen verplichting.

Enkele dierenwelzijnsorganisaties stellen dat het risico van sterfte van jonge biggen als gevolg van doodliggen door zeug met name wordt veroorzaakt door het fokken op grote tomen biggen, hetgeen kan leiden tot zwakke biggen. Om het risico van sterfte van jonge biggen terug te dringen zou daarom juist het fokkerij beleid moeten worden aangepast. Deze inbreng heeft niet geleid tot aanpassing van de AMvB. De fokkerij, transport en slacht van dieren zijn schakels in de keten waarbij aandacht voor dierwaardigheid eveneens van belang is, maar deze schakels vallen niet binnen de reikwijdte van de AMvB.

Een dierenwelzijnsorganisatie geeft aan dat de zeug zich onbelemmerd moet kunnen omdraaien en hierbij de aanwezige biggen moet kunnen ontwijken. In de regelgeving is reeds opgenomen dat de zeug zich vrij moet kunnen omdraaien. Deze dierenwelzijnsorganisatie noemt ook een aantal andere criteria waar een goed functionerend vrijloopkraamhok aan zou moeten voldoen. Deze criteria kunnen worden meegenomen bij het opstellen van een GGP voor het ontwerp en het houden van zeugen en biggen in vrijloopkraamhokken.

Naar aanleiding van inbreng van diverse dierenwelzijnsorganisaties is de volgende tekst in de toelichting in een bredere context geplaatst: “Wat betreft het effect van het tijdelijk immobiliseren

van de zeug constateert EFSA dat er relatief weinig wetenschappelijk onderzoek is gedaan naar het effect van het aantal dagen dat de zeug tijdelijk geïmmobiliseerd wordt op het welzijn van de zeug.” In de toelichting is aangevuld dat het immobiliseren op zich al een welzijnsbeperking oplevert.

Diverse dierenwelzijnsorganisaties pleiten ervoor de uitzondering te schrappen dat nestmateriaal niet hoeft te worden verstrekt als dit vanwege de gebruikte mengmestmethode technisch niet uitvoerbaar is. Dit is aangepast in de AMvB. Voor nieuw te bouwen stallen vervalt deze uitzonderingsgrond per 2028. Bij nieuwbouw kan de mestafvoer zodanig worden ontworpen dat het gebruik van nestmateriaal niet leidt tot verstopping. Voor bestaande stallen vervalt deze uitzonderingsgrond per 2040.

In een door WUR, in opdracht van het ministerie LVVN, begin 2026 uitgebrachte brochure Hokverrijking en nestbouwmateriaal voor varkens wordt nader toegelicht waar nestbouwmateriaal aan moet voldoen. Daarnaast voeren veel burgers aan dat varkens moeten kunnen wroeten, bijvoorbeeld in stro. Op basis van artikel 2.22 lid 1 Bhd moeten varkens permanent over hokverrijking beschikken dat zowel eetbaar als wroetbaar is, zoals bijvoorbeeld stro, hooi of luzerne. In de hiervoor genoemde brochure wordt toegelicht hoe varkenshouders hieraan kunnen voldoen.

Bezettingsgraad

Een sectorpartij stelt dat in de omschrijving het jaartal van inwerkingtreding niet is te herleiden. In reactie hierop wordt het volgende aangegeven. Artikel VI onderdeel c bepaalt dat de beschikbare oppervlakte per gebruiksvarken met een gewichtsklasse van 85 tot 110 kilo wordt verhoogd van 0,8 naar 0,9 m2. In de toelichting is uiteengezet dat in artikel VI de wijzigingen van het Bhd zijn opgenomen waarvan de inwerkingsdatum op dit moment wordt voorzien voor 2040, na evaluatie.

Daarnaast pleit de sectorpartij ervoor om de maatregel om de bezettingsraad te verlagen gelijk te laten lopen met het artikel over functiegebieden. De maatregel om varkens te houden in stallen die beschikken over functiegebieden treedt in werking per 2035 voor stallen die ingrijpend zijn verbouwd. Het is aan de houder die per 2035 zijn stal nieuw of ingrijpend verbouwt om rekening te houden met regelgeving die de komende jaren daarna in werking kan treden.

Alle dierenwelzijnsorganisaties en diverse burgers pleiten ervoor om de bezettingsgraad voor de betreffende en andere gewichtsklassen (significant) verder te verlagen. Diverse dierenwelzijnsorganisatie wijzen er verder dat varkens bij hogere temperaturen de behoeft. Naar aanleiding hiervan is de toelichting aangevuld. Daarin is toegelicht dat bij de keuze voor een beschikbare oppervlakte van 0,9 m2 per vleesvarken in de gewichtsklasse van 85-110 kg een afweging is gemaakt tussen het belang van extra ruimte voor het welzijn van de dieren en de economische haalbaarheid van de maatregel. Omdat vleesvarkens in de praktijk doorgaans gedurende de gehele mestperiode in vaste groepen worden gehouden werkt de verhoging van de beschikbare oppervlakte in deze gewichtsklasse in de praktijk ook door naar de lichtere gewichtsklassen. Voor vleesvarkens met een gewicht van meer dan 110 kg blijft de reeds geldende minimale beschikbare oppervlakte van 1.0 m2 per dier gehandhaafd. Een verdere vergroting van de beschikbare oppervlakte, waaronder die voor andere gewichtsklassen, is gelet op de economische gevolgen voor de bedrijfsvoering niet overgenomen.

Castreren

Een dierenwelzijnsorganisatie stelt dat de stappen die de sector reeds heeft gezet in het terugdringen van de noodzaak tot castreren worden niet gereflecteerd in de AMvB. Door deze ontwikkelingen wordt 65% van de beren niet meer gecastreerd. Naar aanleiding van deze inbreng is de tekst in de toelichting op dit punt aangevuld.

Verder stelt de deze dierenwelzijnsorganisatie dat het goed zou zijn om de huidige “ja, mits-bepaling" ten aanzien van castratie om te zetten naar een “nee, tenzij-bepaling". Daarmee zou het signaal worden afgegeven dat castratie niet de norm is, maar de uitzondering. Hierbij zou van de houder de inspanning moeten worden gevraagd om aan te tonen dat de eind-afnemer van de

varkens niet in staat is om berengeur te detecteren en de producten van een dergelijk karkas in de markt af te zetten. Andere dierenwelzijnsorganisaties pleiten voor een verbod op castratie en stellen dat ingrepen die worden gedaan om aan de vraag van de markt te voldoen in strijd zijn met principes van een dierwaardige veehouderij. Deze inbreng heeft niet geleid tot aanpassing van de AMvB.

Het verbod op lichamelijke ingrepen is reeds vastgelegd in artikel 2.8 van de Wet dieren waarbij castratie slechts onder voorwaarden is toegestaan. Anders dan bij ingrepen die het gevolg zijn van de wijze van huisvesting of management vindt castratie in de conventionele varkenshouderij voornamelijk plaats vanwege afzet van vlees op (buitenlandse`) markten waar vlees van niet-gecastreerde beren niet wordt geaccepteerd vanwege het risico op berengeur. In de toelichting is uiteengezet dat in Nederland inmiddels 60% van de beerbiggen niet meer wordt gecastreerd dankzij ketensamenwerking waarbij karkassen met berengeur worden gedetecteerd en apart verwerkt. Het voorstel om van houders te verlangen dat zij aantonen dat afzet van niet-gecastreerde beren niet mogelijk is, is in de praktijk niet uitvoerbaar. De afzet verloopt namelijk veelal via slachterijen en vleesverwerkers.

Het beleid blijft gericht op het uitfaseren van castratie. Omdat deze ingreep niet samenhangt met de huisvesting of het management op het varkensbedrijf is deze AMvB daarvoor niet het geëigende instrument. Samen met de varkensketen zal worden bezien hoe via andere instrumenten de afzet van vlees van niet-gecastreerde beren verder kan worden vergroot.

Enkele dierenwelzijnsorganisaties pleiten ervoor verdoving en pijnbestrijding bij castratie wettelijk te verplichten. Varkenshouders zijn reeds verplicht op grond van privaatrechtelijke afspraken om verdoving en pijnbestrijding bij castratie van beerbiggen toe te passen.

Een andere dierenwelzijnsorganisatie pleit voor behoud van de mogelijkheid om te castreren bij de "buitenvarkenshouderij". In deze vorm van houderij worden de varkens gemiddeld veel ouder. Een verbod op castratie in deze houderij kan leiden tot verminderd dierenwelzijn doordat de beren de zeugen verwonden, er incest gaat plaatsvinden of dat het niet haalbaar is om de beren een lang leven in de buitenlucht te geven door te veel berengeur of berengedrag. Deze inbreng heeft niet geleid tot aanpassing van de AMvB.

Verbod op vijlen van hoektanden van biggen

Enkele dierenwelzijnsorganisaties pleiten ervoor om deze wijziging zo spoedig mogelijk te laten ingaan. Er is geen noodzaak om deze maatregel pas in 2030 in te voeren, aangezien de houders met de wijziging de mogelijkheid krijgen om de ingreep uit te voeren mits er een diergeneeskundige noodzaak is en aan de gestelde voorwaarden wordt voldaan. De AMvB is zodanig gewijzigd dat met ingang van 1 januari 2028 in plaats van 1 januari 2030 het vijlen van hoektanden van biggen jonger dan zeven dagen alleen nog toegestaan is als de dierenarts heeft vastgesteld dat er hiervoor een diergeneeskundige noodzaak is.

Een dierenwelzijnsorganisatie pleit er verder voor om artikel 2.3, onderdeel c, subonderdeel 4 van het Besluit Diergeneeskundigen zodanig aan te passen dat de genoemde maatregelen die moeten worden genomen relevant zijn voor het tegengaan van kwetsuren aan spenen en de uier van zeugen en het gezicht van biggen. Deze inbreng heeft geleid tot aanpassing in de formulering van het genoemde artikel 2.3, onderdeel c, subonderdeel 4 van het Besluit Diergeneeskundigen. Daarbij is de tekst in de toelichting aangevuld. Verduidelijkt is dat maatregelen die in het door de dierenarts op te stellen verbeterplan worden opgenomen, zich moeten richten op het wegnemen van de oorzaak voor het ontstaan van kwetsuren van bijvoorbeeld de spenen bij de zeug.

Een organisatie pleit ervoor dat nader afspraken over de uitvoering van het verbeterplan worden besproken in private kwaliteitssystemen voor veehouders en dierenartsen. Deze inbreng heeft niet geleid tot aanpassing van de AMvB. Het is aan deze private kwaliteitssystemen om indien wenselijk nadere afspraken te maken die uitvoering geven aan deze wettelijke maatregel.

Uitfaseren van couperen van staarten van biggen

Een sectorpartij merkt op dat uit verschillende economische impactanalyses blijkt dat stoppen met couperen grote financiële gevolgen heeft voor de sector. De partij roept daarom op om het stoppen met couperen niet op te nemen in de AMvB, maar maatregelen hiertoe privaat te regelen en te borgen in het private kwaliteitssysteem Holland varken. Daarnaast stelt de partij dat het stoppen met couperen in de tijd gelijk moet lopen met een aantal andere maatregelen (functiegebieden, vrijloopkraamhokken). Deze inbreng heeft niet geleid tot aanpassing van de AMvB. Uit artikel 2.3a lid 3 Wet dieren volgt dat er regels in de AMvB gesteld moeten worden over het vervallen van ingrepen. In de AMvB is het jaar 2030 opgenomen als voorgenomen einddatum voor het couperen. In 2028 zal een evaluatie worden uitgevoerd op basis waarvan de afweging gemaakt zal worden of een verbod op couperen in 2030 in werking kan treden. Die evaluatie bevat in ieder geval (wetenschappelijke) recente inzichten over het dierenwelzijn en diergezondheid in relatie tot couperen en ontwikkelingen in relatie tot ontwikkeling van het verdienvermogen in de varkenshouderij.

In de toelichting zijn de voorwaarden voor het mogen couperen verduidelijkt en aangescherpt. Zo wordt verduidelijkt welk deel van de staart een houder mag couperen als hij aan de gestelde voorwaarden voor het mogen couperen voldoet. Deze sectorpartij vraagt ook waar de 3 en 5 centimeter staartlengte op zijn gebaseerd, en waar het minimum aandeel van 2% van de varkens met staartschade op gebaseerd is. Deze inbreng heeft niet geleid tot aanpassing van de tekst in de toelichting. Zoals in de toelichting is uiteengezet zijn de voorgeschreven staartlengtes gebaseerd op de gemiddelde natuurlijke staartlengte van biggen en sluiten zij aan bij de aanbeveling van de Raad van Europa om niet meer dan de helft van de staart te couperen. De norm van 2% staartschade is opgenomen als objectief criterium voor de toepassing van de uitzondering op het coupeerverbod.

Verder stelt een sectorpartij dat invulling van de open norm van het verbod op het routinematig couperen ingevuld is via middelenbeleid; dat is tegenstrijdig is met de ambitie om de AMvB op doelvoorschriften te richten. De regels in de AMvB zijn waar mogelijk vormgegeven als doelvoorschriften. Ook de invulling van het verbod op het routinematig couperen bevat doelvoorschriften. Zo dient de houder als er gecoupeerd wordt een door de dierenarts opgesteld verbeterplan uit te voeren. Tot slot stelt de POV dat stoppen met couperen niet mogelijk is, tenzij er meer handelingsperspectief wordt geboden bij het transport van varkens met staartschade naar de slachterij. Deze inbreng heeft niet geleid tot aanpassing van de AMvB. Regelgeving ten aanzien van transport van dieren is geen onderdeel van deze AMvB. Er is overleg gaande tussen de sector en het ministerie van LVVN en de NVWA om over het onderwerp transportwaardigheid van varkens met staartschade tot een oplossing te komen.[10]

Enkele dierenwelzijnsorganisaties pleiten voor aanpassing van de titels van de artikelen 2.14 “agressie” en 2.14a “Verbeterplan tegengaan agressie”. Dit om zo stellen zij dat staartbijten geen vorm van agressie is, maar een uiting is van gefrustreerde gedragsbehoeftes als gevolg van ontoereikende huisvesting. Naar aanleiding van deze inbreng is de titel van artikel 2014a aangepast naar “Verbeterplan om staartbijten te voorkomen”. De (bestaande) titel van artikel 2.14 Besluit houders van dieren is niet aangepast, aangezien de voorschriften in dit artikel zijn overgenomen uit de EU-varkensrichtlijn (Richtlijn 2008/120/EG), waar ook het woord agressie in voorkomt. In de AMvB zijn verder diverse maatregelen opgenomen die de huisvesting verbeteren en bijdragen aan het verminderen van het risico op het ontstaan van staartbijten.

Een dierenwelzijnsorganisatie vindt het een goed idee om data over de constatering van kwetsuren te laten registreren, maar pleit ervoor om betreffende data direct te laten registreren in plaats van zoals opgenomen in de AMvB binnen een periode van twee weken. Verplichte directe, dagelijkse registratie zou tot een grotere administratieve lastendruk leiden en is daarom niet aangepast.

Deze dierenwelzijnsorganisatie stelt ook dat de kwetsuren die moeten worden geconstateerd en geregistreerd en die aanleiding moeten zijn tot het onderzoeken van oorzaken en het nemen van verbetermaatregelen beperkt zijn tot kwetsuren die voorkomen in de kraamstal of in de gespeende

[10] Kamerstuk 28286 nr. 1430

biggenstal (volgens het nieuwe artikel 2.3 onderdeel b, subonderdeel 2). Deze inbreng heeft niet geleid tot aanpassingen, aangezien artikel 2.14 en 2.14a (verplichting tot het laten opstellen van een verbeterplan) van het Bhd van toepassing zijn op alle houders (inclusief houders van vleesvarkens).

De houder mag volgens de uitwerking van het verbod op het routinematig couperen overgaan tot couperen als het aantal varkens met kwetsuren aan de staart hoger is dan 2% en aan de overige voorwaarden is voldaan. Een dierenwelzijnsorganisatie vraagt zich af wat er dient te gebeuren als de houder er niet in slaagt om het aantal kwetsuren te laten dalen onder de 2%. Vooropgesteld is dat de norm van 2% scherp is; uit onderzoek blijkt dat het aandeel varkens met de kwetsuren, zoals gedefinieerd in artikel 2.3 sub b onder 1, Besluit diergeneeskundigen) op de meeste bedrijven lager ligt dan 2%. Bedrijven die boven deze drempel komen, zullen steeds voorafgaand aan het couperen aanvullende maatregelen moeten nemen om het risico op staartbijten verder te verminderen. Na elke keer couperen zal de houder gedurende een jaar een door de dierenarts op te stellen verbeterplan moeten uitvoeren. De verplichting ten aanzien van het verbeterplan stopt dus niet zolang de houder – die voldoet aan alle aangescherpte voorwaarden - mag blijven couperen. Het verbeterplan maakt onderdeel uit van het Bedrijfsgezondheidsplan. Op grond van artikel 5.22 Regeling Diergeneeskundigen dient de dierenarts het bedrijfsgezondheidsplan (waaronder het verbeterplan) jaarlijks te evalueren in overleg met de houder, en dient de dierenarts hier een verslag van te maken.

Verder pleit deze dierenwelzijnsorganisatie voor het geven van pijnstilling aan de biggen na het couperen. Deze inbreng heeft geleid tot aanpassing van de toelichting. Het geven van pijnstilling is passend gelet op de verplichting van artikel 2.7, lid 1 Besluit diergeneeskundigen die houders verplicht om ingrepen op zodanige wijze uit te voeren dat bij het dier geen onnodige pijn of onnodig letsel wordt veroorzaakt en dat het dier niet meer dan nodig is in zijn functioneren wordt belemmerd.

Diverse dierenwelzijnsorganisaties pleiten voor een concrete datum voor een definitief verbod op het couperen. Ook veel burgers hebben gepleit voor een duidelijke einddatum voor het couperen. In 2028 zal een evaluatie worden uitgevoerd op basis waarvan de afweging gemaakt zal worden of een verbod op couperen in 2030 in werking kan treden. Die evaluatie bevat in ieder geval (wetenschappelijke) recente inzichten over het dierenwelzijn en diergezondheid in relatie tot couperen en ontwikkelingen in relatie tot ontwikkeling van het verdienvermogen in de varkenshouderij. Beoogd is dat de op te richten Autoriteit dierwaardige veehouderij een rol speelt in die evaluatie en adviezen geeft over vervolgstappen.

Enkele dierenwelzijnsorganisaties merken op dat in de toelichting staat dat de maatregelen gericht op invulling van het verbod op het routinematig couperen niet van toepassing zijn op biologische varkenshouders die niet couperen. Deze uitzondering lijkt echter niet meegenomen te zijn in de regelgeving zelf. Naar aanleiding van deze inbreng is de regelgeving aangepast. Voor houders die op hun bedrijf geen biggen of varkens houden die gecoupeerd zijn, zijn de maatregelen gericht op invulling van het verbod op het routinematig couperen niet van toepassing.

Een organisatie merkt op dat in de regelgeving en de toelichting een enkele keer “diergeneeskundige” wordt genoemd daar waar “dierenarts” is bedoeld. Naar aanleiding van deze inbreng is de tekst in de toelichting aangepast. Verder pleit deze organisatie ervoor om in de toelichting de rol van de dierenarts te verduidelijken, zoals dat bijvoorbeeld ook gedaan is in de Regeling bioveiligheidsplan pluimveehouderij, voor wat betreft de rol van de pluimveehouder en de dierenarts ten aanzien van het opstellen en de uitvoering van het bioveiligheidsplan als onderdeel van het bedrijfsgezondheidsplan. Naar aanleiding van deze inbreng is de tekst in de toelichting aangevuld om de rol van de varkenshouder respectievelijk de dierenarts ten aanzien van het opstellen en de uitvoering van het verbeterplan als onderdeel van het bedrijfsgezondheidsplan te verduidelijken.

Ontbrekende maatregelen

Meerdere keren per dag voer verstrekken

Artikel 2.26 lid 1 Bhd bepaalt dat varken ten minste eenmaal per dag gevoederd worden. Een dierenwelzijnsorganisatie pleit ervoor dit artikel aan te passen zodanig dat varkens meermaals per dag voer verstrekt krijgen. Dit past beter in het natuurlijk gedrag waarbij varkens foerageergedrag vertonen in de morgen en (na)middag.

Dit is niet overgenomen. Uit onderzoek blijkt dat een lagere frequentie (1 – 2/daags) verstrekken van voer leidt tot minder huidbeschadigingen en wonden dan bij varkens die frequenter per dag worden gevoerd. Dit wordt mogelijk veroorzaakt doordat de dieren na het opnemen van kleinere hoeveelheden voer (in plaats van een maal een grote hoeveelheid) na het eten niet verzadigd zijn. Dit kan tot onrust leiden en is daarmee mogelijk een risicofactor voor staartbijten[11]. Daarbij wordt met het met deze AMvB verplicht om aan drachtige zeugen, ruwvoer te geven om hun hongergevoel te stillen. Daarmee wordt deze diercategorie die in de praktijk beperkt worden gevoerd in staat gesteld om meerdere keren per dag voer tot zich te nemen: energierijk voer en ruwvoer.

Uitloop en weidegang

Diverse dierenwelzijnsorganisaties en burgers pleiten voor een verplichte toegang tot een uitloop op weide voor varkens. Uitloop en weidegang hebben aantoonbare voordelen voor het welzijn van de varkens en vervullen een rol in het voorzien in bepaalde gedragsbehoeftes. Een varkenshouderij zonder uitloop past niet in een dierwaardige veehouderij. Deze inbreng heeft niet geleid tot het opnemen van de verplichting tot een buitenuitloop, wel is in de tekst in de toelichting nader toegelicht waarom deze verplichting niet is opgenomen. Niet betwist wordt dat het buiten zijn voordelen biedt voor het welzijn van de varkens en een rol kan vervullen in het voorzien van diverse gedragsbehoeftes. Bij de afweging om een uitloop niet te verplichten, zijn naast het dierenwelzijn, ook andere belangen waaronder het effect van emissies op het milieu en uitvoerbaarheid meegewogen.

Verbieden van het voerligbox-met-uitloop systeem voor drachtige zeugen

Een dierenwelzijnsorganisatie pleit voor een verbod op het huisvestingsysteem voerligbox-met-uitloop voor drachtige zeugen. Dit systeem belemmert zeugen in hun behoefte om gezamenlijk bij elkaar te liggen, cq. te rusten. Door de inrichting van het hok en de beperkte uitloop die geboden wordt, wordt de zeug gedwongen om tussen de hekken van de voerligbox te gaan liggen. Een dierenwelzijnsorganisatie stelt dat dit in de toelichting wordt gebracht alsof dit de voorkeur heeft van de dieren zelf: "Bij de voorgenomen regel om de voerligbox met vrije uitloop voor drachtige zeugen uit te faseren werd door veehouders aangegeven dat dit systeem meerwaarde heeft omdat de zeugen graag beschermd in voerligboxen liggen." Dit is aangepast in de toelichting. Inderdaad hebben de zeugen in dit systeem niet voldoende de mogelijkheid om samen te rusten, mede waardoor ze veelal in de voerligboxen liggen Het citaat uit de toelichting is een weergave van de inbreng van een groep veehouders die in de Agropraktijktoets gevraagd zijn naar hun reactie op de concept maatregelen. Het pleidooi voor een verbod op dit systeem is niet overgenomen, omdat er geen systeem voor drachtige zeugen lijkt te zijn dat optimaal scoort op dierenwelzijn- en diergezondheidsaspecten en werkbaarheid in de agrarische praktijk.[12] Daarom is onderzoek uitgezet naar ontwikkeling van duurzame huisvestingsystemen voor drachtige zeugen waarbij het dier centraal wordt gesteld conform het model van de zes leidende principes voor een dierwaardige veehouderij van de RDA. Dit onderzoek maakt onderdeel uit van het publiek privaat onderzoeksprogramma Vitale varkenshouderij dat loopt van 2025 tot en met 2028. Mede op basis van de uitkomsten van dit onderzoek, kan worden bezien welke ontwerp van een huisvestingsysteem voor drachtige zeugen aan de eisen voor een dierwaardige veehouderij voldoet.

[11] Kalio et al (2018) Case control study on environmental, nutritional and management-based risk factors for tail-biting in long-tailed pigs | Request PDF.
Sandra Edwards Feeds and feeding. In Tail biting in pigs; A comprehensive guide to its aetiology, impact and wider significance in pig management (2024); Editors Keelin O' Driscoll, Anna Valros.

[12] Groepshuisvesting voor drachtige zeugen: kenmerken van de verschillende systemen.

Runderen op het melkveebedrijf

Gedragsbehoeften

In de toelichting is geduid welke diercategorieën vallend onder het begrip ‘melkvee en kalveren’ bedoeld worden: 1) kalveren (ongeacht het geslacht) tot 6 maanden gehouden op melkveehouderij of kalverhouderij (en slachtleeftijd voor kalveren op kalverhouderijen); 2) pinken, 3) melkgevende koeien, 4) droogstaande koeien en 5) stieren.

In meerdere reacties wordt gereageerd op het feit dat in de AMvB enkel gedragsbehoeften en maatregelen zijn opgenomen voor deze runderen en niet voor runderen die worden gehouden voor rundvlees. Gelet ook op het feit dat er zowel voor houder als toezichthouder onduidelijke situaties kunnen voordoen en het feit dat runderen (bos taurus) allemaal dezelfde gedragsbehoeftes hebben is er daarom alsnog voor gekozen vleesvee mee te nemen. Daarmee is, na een zorgvuldig proces met de vleesveesector, een AMvB rund opgesteld die geldt voor runderen die worden gehouden voor de productie van melk, rundvlees of kalfsvlees.

Ten aanzien van de gedragsbehoefte thermoregulatie wordt aangehaald dat het voorzien van een constant klimaat zouden leiden tot meer opstallen. Het is niet de bedoeling van de regelgeving dieren meer op te stallen. Wel dient er voor alle weersomstandigheden een plan te liggen om zoveel als mogelijk te voorkomen dat dieren last hebben van koude- en/of hitte stress, ongeacht of ze op stal of in de weide worden gehouden. Om een en ander te verduidelijken is de maatregel ‘klimaatadaptatieplan’ aangepast, zie daarvoor de passage onder ‘klimaatadaptatieplan’ in dit verslag.

Er zijn heel veel reacties gekomen van zowel burgers als dierenwelzijnsorganisaties op het feit dat de graasbehoefte niet wordt aangewezen en er geen verplichting tot weidegang is opgenomen. Naar aanleiding van deze reacties is de toelichting op dit punt uitgebreid en aangevuld welke afwegingen aan dit besluit ten grondslag liggen. Zo is wordt de graasbehoefte voor (volwassen) runderen wel erkend, maar niet aangewezen. Daarnaast wordt helder geschetst welk toekomstbeeld wordt gezien en wordt aangegeven waarom en hoe er wordt ingezet op stimulering.

Daarnaast zijn er verschillende reacties van dierenwelzijnsorganisaties die stellen dat de gedragsbehoeften 'respiratie', ‘urineren’, ‘ontlasten’, ‘reproductie’ en ‘seksueel gedrag’ opgenomen dienen te worden. De behoeften ‘urineren’ en ‘ontlasten’ zijn niet opgenomen als gedragsbehoeften omdat runderen geen specifieke behoefte, zoals plaats, hebben. Ten aanzien van ‘reproductie’ en ‘seksueel gedrag’ is onvoldoende bekend vanaf welke leeftijd dit gedragsbehoeften van een rund zijn, om deze reden zijn ze niet toegevoegd als gedragsbehoeften. De gedragsbehoefte 'respiratie’ is wel aangewezen.

Ingrepen

Op het verbod op onthoornen wordt verschillend gereageerd. Zo is er steun voor het verbod maar is wel discussie over de termijn waarop dit in werking zou treden. Ook zijn er partijen die enkel risico's zien bij het houden van runderen met hoorns, zoals een toename van het aantal verwondingen bij runderen en gevaarlijke situaties voor veehouders. Tot slot zijn er partijen die aangeven dat hoorns essentieel zijn voor de intrinsieke waarde van het rund, communicatie en thermoregulatie. Voor dit laatste is onvoldoende wetenschappelijk bewijs en daarom wordt in de AMvB ook de mogelijkheid open gehouden voor hoornloos fokken.

Vanaf 2040 heeft een veehouder de keus om dieren met hoorns te houden. De stal en het management zullen hierop moeten aangepast en vanwege het feit dat dit een flinke aanpassing zal vergen is hier gekozen voor een lange overgangstermijn. Ook vanwege het feit dat er gezocht zal moeten worden naar de beste manieren om tijdelijk dieren met en zonder hoorns in de stal te hebben. De andere keuze voor de veehouder is om enkel nog hoornloos te fokken. Voor een aantal rundveerassen is deze ontwikkeling, en daarmee het aantal beschikbare stieren, al in een verder gevorderd stadium dan voor andere rassen. Aangezien het van belang is dat de stierkeuze ruim

genoeg is, is ook voor deze optie een ruime overgangstermijn nodig. Het vervoegen van het verbod wordt dan ook niet passend geacht.

Er bestaat een uitzonderingsmogelijkheid bij het verbod om te onthoornen. Het onthoornen mag wel wanneer hiervoor een veterinaire noodzaak bestaat. Terecht wordt aangegeven dat het goed is om duidelijk vast te leggen wanneer sprake is van veterinaire noodzaak. Hierover zal te zijner tijd overleg plaatsvinden met de dierenartsen.

Er wordt in de reacties ook gepleit dat zolang het verbod nog niet geldt er een verplichting moet zijn tot sedatie, lokale verdoving en pijnstilling. Op basis van artikel 2.7 van het Besluit diergeneeskundigen geldt reeds dat ingrepen zo worden uitgevoerd dat bij het dier geen onnodige pijn of onnodig letsel wordt veroorzaakt en dat het dier niet meer dan nodig is in zijn functioneren wordt belemmerd. Dit betekent dat zolang bij ingrepen nog niet verboden zijn en uitfaseren, het verplicht is om onnodige pijn te voorkomen, bijvoorbeeld door het toepassen van sedatie indien van toepassingen of, lokale verdoving en langdurige pijnstilling. In het geval van het onthoornen is expliciet vastgelegd dat deze ingreep gebeurt onder op aanwijzing van een plaatselijk praktiserende dierenarts nadat deze een plaatselijke verdoving ten behoeve van deze ingreep heeft toegepast (zie art 2.4 Besluit diergeneeskundigen juncto artikel 2.28 sub b Besluit houders van dieren).

Verbod op aanbinden

Volgens een aantal dierenwelzijnsorganisaties komt het verbod te laat, een sectorpartij vindt het verbod onacceptabel omdat het te snel wordt ingevoerd en omdat een aanbindstal juist ook positieve aspecten zou hebben. Zoals reeds in de toelichting staat worden runderen in een aanbindstal beperkt in het kunnen uitoefenen van de gedragsbehoeften. Dat is daarom ook primair de reden van de uitfasering. De combinatie van het beperkt aantal houders dat hun runderen nog in een aanbindstal houdt, de economische impact voor deze bedrijven, het feit dat er vanuit de zuivelkwaliteitssystemen een verbod is op nieuwbouw van aanbindstallen en de reacties in de agrarische praktijktoets hebben ertoe geleid dat voor een verbod per 2035 is gekozen. De datum is uiteindelijk gewijzigd naar 2040 vanwege het feit dat vleesvee alsnog is meegenomen in de AMvB. Voor vleesveehouders is de impact aanzienlijk groter, omdat naar verwachting zo’n 50% van de vleesveehouders nog een aanbindstal heeft. Dit is in de toelichting nader uitgelegd. Aangezien het houden van runderen in een aanbindstal niet past in een dierwaardige veehouderij is wel expliciet een verbod op nieuwbouw van dit soort stallen opgenomen per 2028.

Beschikbare oppervlakte

Een reactie merkt op dat artikel 2.46h van de AMvB niet in lijn is met hetgeen in de toelichting is opgenomen. In de AMvB is opgenomen een melkveerund van een jaar of ouder, in de toelichting staat voor melkgevende en droogstaande koeien. Bedoeld is voor melkgevende en droogstaande koeien vanaf een leeftijd van 2 jaar. Dit is aangepast.

Door een aantal partijen wordt opgemerkt dat deze oppervlakte eis effect zal hebben op de emissies en een te grote financiële impact heeft en niet altijd mogelijk is binnen het bouwblok. Met deze punten is reeds rekening gehouden bij het opstellen van de AMvB.

Verder wordt door partijen opgemerkt dat de oppervlakte van 9 m2 per rund te weinig is. Aangezien er in de praktijk nu al stallen worden gebouwd met meer oppervlak per koe en EFSA zegt dat het goed zou zijn onderzoek te doen naar het effect op welzijn van meer plaats kan (vooruitlopend op onderzoek) voor nieuwbouw een eis van 11 m2 worden opgenomen. Ook zijn er partijen die aangeven dat 9 m2 te veel is. In de wetenschappelijke toets wordt aangegeven dat 9 m2 te weinig is om aan het soorteigengedrag te voldoen. De 9 m2 voor bestaande stallen in 2040 is blijven staan vanwege de economische impact, wel is voor nieuwbouw een eis van 11 m2 per 2030 toegevoegd. Verder wordt opgemerkt dat eisen voor de andere leeftijdscategorieën ontbreken. Met het stellen van een ruimte eis voor melkgevende en droogstaande koeien wordt voor de veruit grootste groep runderen een oppervlakte eis gesteld. Voor de overige categorieën is ervoor gekozen dit middels een GGP te laten lopen.

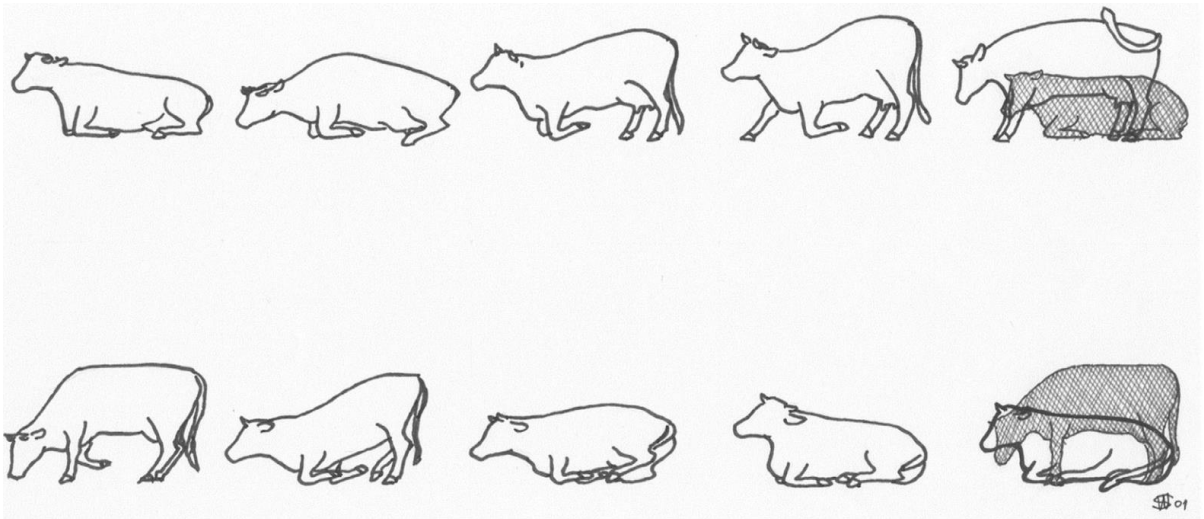
Er wordt door een aantal dierenwelzijnsorganisaties opgemerkt dat het duidelijk moet zijn dat dieren binnen de beschikbare ruimte ongestoord tegelijk moeten kunnen liggen, elkaar fatsoenlijk kunnen passeren en er ruimte moet zijn voor het bereiken van het voer, water en afzonderingsmogelijkheid. Met het voorschrijven van een minimaal oppervlak is het doel te voorzien in verschillende gedragsbehoeften. Dit stond reeds beschreven in de toelichting onder het algemene kopje ruimte en is dus niet aangepast.

Ligplaats

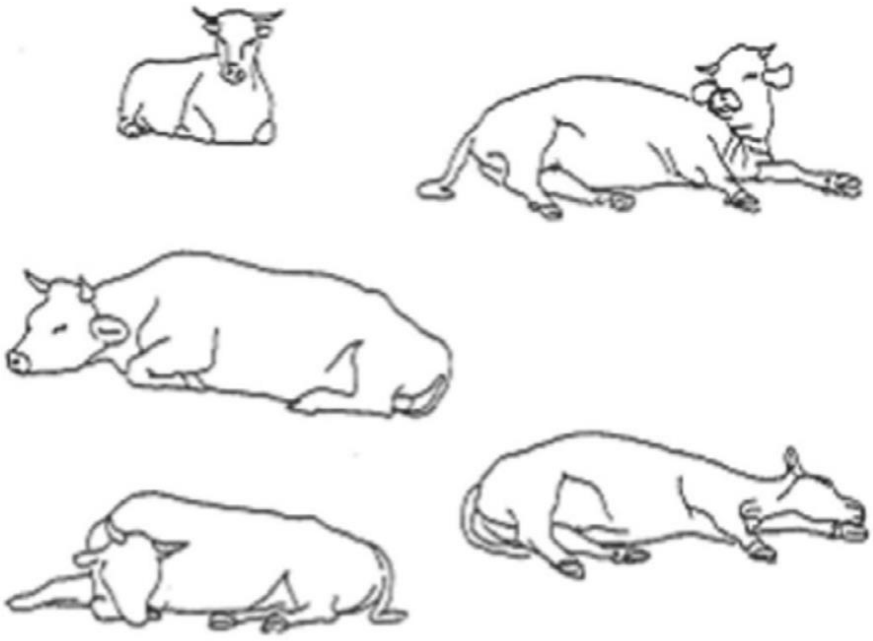
In de reacties op de eis van minimaal één ligplaats per dier zijn meerdere reacties binnengekomen over de ondergrond van de ligplaats. Zo wordt aangegeven dat indrukbaar duidelijker beschreven zou moeten worden of dat diepstrooisel voorgeschreven zou moeten worden. De algemene lijn van de AMvB is zoveel als mogelijk met doelvoorschriften te werken, de beschrijving van de ondergrond past in deze lijn en er is dan ook bewust voor gekozen niet tot in detail vast te leggen hoe de ondergrond eruit moet zien. Dit heeft ook te maken met het feit dat dit kan verschillen per leeftijdsgroep/gewichtsklasse en het onwenselijk geacht wordt innovaties in vloeren in de weg te staan.

Er is gewezen op het feit dat in de AMvB vermeld staat dat er één ligplaats per koe moet zijn en dat het wenselijk is daar minimaal één ligplaats van te maken. Het is inderdaad bedoeld dat er minimaal één ligplaats per dier is, zoals aangegeven in de toelichting. De AMvB is daarop aangepast.

Daarnaast zijn er reacties van dierenwelzijnsorganisaties over het feit dat afmetingen en ontwerp van de ligplaatsen ontbreken met daarbij het risico dat de dieren niet onbelemmerd kunnen opstaan en kunnen liggen met gestrekte poten. Zoals beschreven in de toelichting is het de bedoeling dat met de eis van één ligplaats per dier de behoefte rusten wordt ingevuld. Daarbij is ook aangegeven dat de ligplaatsen zodanig moeten zijn ingericht dat ze gelijktijdig zonder problemen kunnen gaan liggen, ongestoord rusten, opstaan en zichzelf kunnen likken (zie figuur 1). Daarnaast moeten de afmetingen passend zijn bij de runderen op het bedrijf. Hiermee worden de randvoorwaarden aangegeven. Hoe een houder deze op zijn bedrijf inregelt wordt aan de houder gelaten, mede vanwege de grote variatie in stallen en dieren. Het liggen met gestrekte poten is niet expliciet opgenomen. Runderen kunnen op meerdere manieren liggen, doorgaans liggen ze in borsthouding maar ook liggen op de zij komt voor maar doorgaans voor korte periode. EFSA geeft de ligposities van koeien weer (figuur 2) en geeft tegelijkertijd advies over de maatvoering in het geval van ligboxen. Hierbij is geen rekening gehouden met het allemaal tegelijk met gestrekte poten kunnen liggen. Dit is dan ook niet als vereiste opgenomen. Uiteraard is het bij het ontwerp van de stal aan te bevelen dat dieren wel de mogelijkheid hebben met gestrekte poten te liggen. In het geval van ligboxen zou daarbij rekening gehouden kunnen worden met het soort materiaal en de vorm van de afscheiding.

Figuur 1: Volgorde van bewegingen om op te staan en te gaan liggen (bron: EFSA)

Figuur 2: ligposities van een rund (bron: EFSA)

Geschikte ondergrond

Er zijn meerdere reacties over de beschrijving van een geschikte ondergrond. Uitgangspunt zou EFSA moeten zijn waarin is opgenomen dat de vloeren indrukbaar moeten zijn en voor voldoende grip moeten zorgen. In de toelichting is opgenomen dat er op korte termijn ingezet wordt op het uitvoeren van onderzoek naar geschikte ondergrond voor runderen (met uitzondering van melkgevende en droogstaande koeien). In 2028 wordt bezien of er voldoende kennis is en de praktische haalbaarheid met als doel de maatregel per 2030 voor nieuwbouw in werking te laten treden en voor bestaande stallen in 2040.

In de toelichting zijn een aantal andere toevoegingen gedaan, namelijk 'stroef, stevig, vlak en stabiel', die vragen oproepen voor de toepasbaarheid van de verschillende ondergrond die bijvoorbeeld in een vrijloopstal worden gebruikt. Deze zijn vaak niet vlak maar wel indrukbaar en gripgevend. Om te voorkomen de indruk te wekken dat deze vloeren niet zouden voldoen is de tekst in de AMvB en de toelichting aangepast naar: 'stevig, stabiel en stroef'. Uitgangspunt daarbij is steeds, zoals al opgenomen in de toelichting, dat de ondergrond is aangepast aan het gewicht en de grootte van de dieren.

Daarnaast zouden er geen normen zijn opgenomen voor stieren, pinken en droge koeien. In de toelichting is verduidelijkt dat de eis van een geschikte ondergrond geldt voor alle runderen en niet alleen voor melkvee. Juist vanwege de variatie in gewicht van deze dieren en het niet in de weg willen staan van innovaties is ervoor gekozen deze maatregel niet tot in detail in te vullen.

Mogelijkheid tot vachtverzorging

In de reacties op de vachtverzorging komt met name naar voren dat men vindt dat deze maatregel eerder in werking zou moeten treden namelijk in 2027 in plaats van in 2028. Inmiddels is de eerste inwerkingtredingsdatum bijgesteld en blijft daarom 2028 staan.

Daarnaast is de opmerking geplaatst dat in de toelichting is opgenomen dat runderen permanent de beschikking moeten hebben over vachtverzorgingsmogelijkheid, voor dieren in de ziekenboeg en afkalfstal is echter een uitzondering gemaakt. In de toelichting is dit verduidelijkt. Ook is een

uitzondering gemaakt voor dieren in een aanbindstal. Het gaat hier om een tijdelijke uitzondering aangezien het houden van runderen in een aanbindstal verboden is per 2040.

Permanente toegang tot schoon drinkwater

Er zijn meerdere reacties binnengekomen van dierenwelzijnsorganisaties die stellen dat de maatregel eerder in zou moeten gaan. In de praktijk wordt hier veelal op gestuurd via de kwaliteitssystemen. Zoals ook beschreven in de toelichting is er in het kader van praktische uitvoerbaarheid en duidelijkheid voor de veehouder voor gekozen een aantal maatregelen te clusteren vanaf het moment dat kalveren niet individueel gehouden mogen worden. Het aanbieden van permanent schoon drinkwater is er daar één van. De maatregel van het verbod op individuele huisvesting vanaf de leeftijd van 14 dagen gaat in per 2030. Vandaar dat ook de maatregel inzake beschikbaarheid van water op dit jaartal is gezet en deze is daarom ook op 2030 blijven staan.

(Onbeperkte) toegang tot ruwvoer

In reacties wordt meermaals voorgesteld het voorschrift specifieker te maken door bepaalde soorten ruwvoer voor te schrijven en bepaald voer uit te faseren. In de praktijk stelt een veehouder, al dan niet samen met een adviseur, het rantsoen voor de dieren samen. Daarbij wordt gekeken naar een goed uitgebalanceerd rantsoen dat verschilt per leeftijds- en lactatiegroep. Voor een AMvB voert het te ver om dit hier ook in detail vast te leggen en wordt uitgegaan van de kennis en kunde van de veehouder. Aangezien herkauwen een belangrijke behoefte is van runderen is er gekozen voor een doelvoorschrift. Zo is wel vastgelegd dat er onbeperkte toegang is tot kwalitatief goed ruwvoer waarbij het ruwvoer vezelhoudend moet zijn en nutritionele waarde moet hebben. Gelet op onduidelijkheden over de term onbeperkt is deze term gewijzigd in permanent.

Voldoende eetplaatsen

Door verschillende dierenwelzijnsorganisaties wordt opgemerkt dat de eis van voldoende eetplaatsen per 2027 onvoldoende concreet is. Door verschillende dierenwelzijnsorganisaties wordt voorgesteld om de eis te concretiseren naar één eetplaats per dier. Er is ervoor gekozen de maatregel niet aan te passen en op voldoende eetplaatsen te houden. De reden hiervoor is onder andere dat een van de maatregelen in de AMvB om te voorzien in de eetbehoefte is dat er permanent ruwvoer ter beschikking moet zijn, daarnaast is opgenomen dat er voldoende ruimte moet zijn. Andere reden is dat er veel verschillende stalsystemen zijn en de impact van één eetplaats per rund aanzienlijk kan zijn. In de toelichting is dit verder verduidelijkt. Daarnaast is in de toelichting opgenomen dat concretisering van voldoende eetplaatsen, evenals de afmetingen, kan worden ingevuld door een GGP. Gelet op de impact die de maatregel kan hebben en het feit dat de GGP moet worden opgesteld is de maatregel voor zowel nieuwbouw als bestaande stallen van kracht per 2030.

Mogelijkheid tot afzonderen bij ziekte

Er zijn meerdere reacties gekomen op de mogelijkheid tot afzonderen, zoals ten aanzien van specificaties over bewegingsruimte, ondergrond, en dat de ruimte niet hetzelfde mag zijn als als afkalfruimte. In de toelichting is hier reeds rekening mee gehouden en is uitgebreid beschreven wat de basisvereisten zijn voor de ruimte voor zieke dieren. Er is dan ook geen aanpassing gedaan.

Mogelijkheid tot afzonderen bij afkalven

Over de mogelijkheid tot afzonderen bij afkalven zijn meerdere reacties binnengekomen over een benodigde nadere beschrijving van de inrichting van de afkalfstal inclusief de afmetingen en ondergrond. Over de ondergrond is in de AMvB en de toelichting aangegeven dat de huisvesting moet voldoen aan de voorwaarden uit de AMvB zoals bijvoorbeeld de geschikte ondergrond en ligplaats. Er is bewust voor gekozen geen afmetingen op te nemen maar dit algemeen te beschrijven als voldoende bewegingsruimte vanwege het uitgangspunt om doelvoorschriften te stellen. Daarnaast zou vastgelegd moeten worden vanaf welk moment de koe toegang zou moeten krijgen tot de afkalfruimte. Hier is bewust niets over opgenomen omdat dit, ook afhankelijk van het

soort afkalfhok, kan verschillen per situatie. Geen van de opmerkingen heeft geleid tot aanpassingen.

Ontbrekende maatregel

Kalf bij koe

Er zijn meerdere partijen die stellen dat het kalf bij de koe zou moeten opgroeien om voor zowel kalf als koe te kunnen voorzien in een aantal gedragsbehoeften en dat hier een maatregel voor moet worden opgenomen, in plaats van slechts een voornemen. In de AMvB wordt dit ook erkend als belangrijk onderwerp. Echter vanwege het feit dat hier nog veel kennishiaten en vragen over praktische toepasbaarheid zijn en de aanzienlijke impact die de maatregel kan hebben op de huidige bedrijfsvoering, het verdienmodel en ook op de huidige systematiek waarbij kalveren van het melkveebedrijf naar kalverhouderij gaan, is vastgehouden aan de afweging dit niet als verplichting op te nemen. Wel wordt komende jaren ingezet op meer onderzoek. Dit is explicieter gemaakt in de toelichting.

Kalveren

Gedragsbehoeftes

In reacties door dierenwelzijnsorganisaties is aangegeven dat dat er voor kalveren 'actief gedrag' als behoefte staat benoemd. Partijen zien dit liever uiteen gesplitst in de behoeften 'beweging' en 'exploratie'. In de toelichting wordt op diverse plekken beschreven dat actief gedrag onder andere bestaat uit foerageren, exploreren en bewegen. Om deze reden is dit niet aangepast.

Verbod op aanbinden tijdens het voeren

Een burger stelt dat er wel degelijk gebruikt wordt gemaakt van de uitzondering om kalveren tijdens het voeren aan te binden. Met name bij diervoederonderzoek is het gewenst om individuele opname gegevens beschikbaar te hebben. Door het wegvallen van deze mogelijkheid zal er meer onderzoek nodig zijn en zullen meer dieren benodigd zijn voor onderzoek stelt deze burger. De burger vraagt om deze uitzondering beschikbaar te houden.

Een veehouder erkent dat het aanbinden tijdens het voeren geen gebruikelijke praktijk is en ziet graag dat dit EU breed wordt afgeschaft. Het is met de AMvB niet mogelijk om een EU-breed verbod in te voeren. Ook is er een opmerking gemaakt dat korte fixatie bijdraagt aan het creëren van stabiele groepen.

Bovenstaande reacties hebben niet geleid tot aanpassingen. De specifieke redenen en doelen waarom kalveren worden aangebonden, kunnen ook op andere wijzen worden ingevuld. Zo zijn er andere mogelijkheden om de individuele voeropname van kalveren te monitoren in diervoederonderzoek zonder hiervoor een dierproef aan te vragen.

Beschikbare oppervlakte

Er zijn veel reacties over de beschikbare oppervlakte voor kalveren. Zo stellen sectorpartijen dat het herhaaldelijk verhogen van de beschikbare oppervlakte voor individuele huisvesting de veehouders onnodig op kosten jaagt. Daarnaast wordt aangegeven dat het is beter om te spreken van leefruimte en te bezien welke oppervlakte een kalf ter beschikking heeft. Daarbij geeft een veehouder aan dat, in het geval van groepshuisvesting, het kijken naar groepsgrootte een ander beeld geeft doordat hiermee de volledige beschikbare ruimte voor het kalf zichtbaar wordt gemaakt. Een andere veehouder vult aan dat bij het houden van grotere groepen dieren (20 tot 50 dieren) de kalveren bij 1,5m^2 per kalf voldoende ligruimte en beweegruimte tot hun beschikking hebben. Ook kan er voldoende troglengte worden gecreëerd waardoor er voldoende ruimte is om alle kalveren tegelijk ruwvoer te laten vreten. Een veehouder haalt nog een ander nadeel van meer ruimte aan. De veehouder stelt dat in de praktijk een te ruime ruimte leidt tot onrust in het koppel, wat schadelijk is voor het welzijn van de dieren. Zo stelt de veehouder dat er meer staart betrappingen en pootproblemen zullen voorkomen. Aanvullend stelt een veehouder dat een verhoging van de oppervlakte niet nodig is. Kalveren liggen graag bij elkaar, waardoor een groot

gedeelte van het hok nu al niet wordt gebruikt. Verder wordt er gesteld dat het stalklimaat minder stabiel is wat voor gezondheidsproblemen kan zorgen.

Ook economisch gezien worden er diverse bezwaren aangedragen voor het verhogen van de beschikbare oppervlakte voor kalveren. Zo stelt een veehouder zich zorgen te maken over een te grote kostprijsverhoging en de oneerlijke concurrentie met het buitenland. Ook stelt een veehouder dat het niet haalbaar is om kalveren $2m^2$ te bieden, hiervoor is een nieuwe stalinrichting nodig, dit zorgt voor een hoge kostenpost. Andere bezwaren die door een veehouder worden aangehaald zijn de toename in energieverbruik, doordat stallen worden vergroot en de inefficiëntie in de dagelijkse verzorging doordat dieren over een groter oppervlak verspreid zijn.

Het verhogen van de beschikbare oppervlakte kent veel praktische en economische implicaties, maar het is tegelijkertijd ook noodzakelijk kalveren meer ruimte te geven zodat ze kunnen voorzien in de gedragsbehoeften. Daarom is bij het stellen van de nieuwe oppervlakte norm goed gekeken naar een stapsgewijze, realistische, aanpak voor het verhogen van de beschikbare oppervlakte per kalf. Een verhoging van de beschikbare oppervlakte voor een individueel gehuisvest kalf is nu voor 2030 vastgelegd, de tussenstap naar 1,5 m2 in 2027 is geschrapt. Voor een verdere verhoging is het van belang om onderzoek te doen naar de effecten van de inrichting en vorm van de leefruimte. Hierbij zal de beschikbare ruimte per groep ook worden onderzocht. Door de komende jaren onderzoek te doen naar de optimale leefruimte voor kalveren, kunnen de praktische en economische bezwaren die veehouders in de internetconsultatie hebben aangedragen worden meegenomen en verminderd daar waar mogelijk.

Specifiek voor de oppervlakte-eisen voor groepshuisvesting is gereageerd dat er een aparte ruimtenorm voor startkalverbedrijven ontbreekt. Er wordt daarbij gedoeld op de verdeling in gewichtsklassen, zoals in het huidige Bhd. Deze stapsgewijze verhoging, die rekening houdt met de grootte van het kalf ontbreekt. In de impactanalyse van WSER/CAF is de economische impact voor startkalverenbedrijven ten aanzien van de beschikbare oppervlakte niet specifiek meegenomen. Naar aanleiding van deze reacties is dit aanvullend berekend door WSER/CAF. Hieruit is gebleken dat de economische impact voor startkalverbedrijven anders is dan voor andere vleeskalverbedrijven en dat de impact aanzienlijk is. Door voor alle kalveren tot zes maanden leeftijd te werken met één oppervlaktemaat heeft dit nadelige gevolgen op de verhouding in dieraantallen op gesloten bedrijven met aparte stallen voor de jongste dieren en de oudere dieren. Hierdoor worden bedrijven gedwongen kalveren op een later moment aan te kopen. Dit is onwenselijk vanwege gezondheidsaspecten en extra transportbewegingen. Daarom heeft dit geleid tot aanpassing van de maatregel. Voor kalveren tot drie maanden leeftijd in groepshuisvesting is de norm bijgesteld naar 1,65 m2. Hiermee wordt de stapsgewijze verhoging die reeds in het Bhd was opgenomen behouden, maar worden de eisen aan beschikbare oppervlakte wel verhoogd.

Dierenwelzijnsorganisaties stellen dat de beschikbare oppervlakte niet voldoet aan EFSA. Zij stellen dat er met deze norm te weinig ruimte is voor het uitoefenen van gedragsbehoeften. Daarnaast stellen dierenwelzijnsorganisaties dat er op kortere termijn al een verdere verhoging van de beschikbare oppervlakte noodzakelijk is, omdat dit geen verbetering is van de huidige norm. Gelet op de opmerkingen over leefruimte is in de toelichting opgenomen dat het hier een eerste stap naar meer ruimte voor het kalf betreft. In de toelichting was reeds opgenomen dat er voor kalveren tot 12 maanden leeftijd wordt ingezet wordt op onderzoek naar optimale leefruimte in combinatie met groepsgrootte. Dit onderzoek moet vóór 2030 resultaten hebben opgeleverd. Met de kennis die de komende jaren beschikbaar komt, zal vóór 2030 worden bepaald in welke stappen hoe een vervolg op het verder vergroten van de beschikbare oppervlakte voor kalveren eruit gaat dient te zien.

Ondergrond

In reacties geven dierenwelzijnsorganisaties aan dat het van belang is dat kalveren een zachte schone ligplek hebben. Roostervloeren met een rubberen toplaag achten zij onvoldoende. Dierenwelzijnsorganisaties stellen dat het onvoldoende concreet is wat de eisen ten aanzien van de ondergrond zijn in 2040. Ten aanzien van de ligruimte dient de eis te worden gesteld dat deze is

voorzien van adequaat strooisel, hiervoor dient 50% van de vloer dicht te zijn zo stellen de dierenwelzijnsorganisaties. Daarbij moeten kalveren in zijligging kunnen liggen. De vloer moet geschikt zijn om te kunnen rennen, springen en lopen. Daarnaast stellen dierenwelzijnsorganisaties dat de economische belangen niet voorop mogen worden gesteld. Ten slotte stelt een dierenwelzijnsorganisatie dat de maatregel eerder, en wel per 2035 in werking kan treden, in lijn met het sectorplan "Veal Forward".

Sectorpartijen en veehouders stellen dat de maatregel grote economische impact heeft en achten ondersteunende maatregelen noodzakelijk. Daarnaast stellen veehouders dat de werking van vloerverwarming efficiënter is bij gebruik van een hardhoutenroostervloer, zij pleiten ervoor om hardhoutenroostervloeren te handhaven. Verschillende veehouders geven aan dat een rubber vloer praktische nadelen kent, zoals onnatuurlijke hoefgroei, moeilijker te reinigen, belemmering bij mestafvoer, slechtere ventilatie en hogere ammoniak en geur emissies. Daarnaast stellen veehouders dat uit onderzoek van GroenKennisnet blijkt dat de meerwaarde voor dierenwelzijn minimaal is en dat zachtere vloeren niet leiden tot technisch betere resultaten.[13]

Naar aanleiding van de inbreng is toegevoegd in de toelichting dat er richting 2040 onderzoek gedaan zal worden naar het inrichten van aparte ligplaatsen met schoon, droog en zacht strooisel.

Mogelijkheid tot vachtverzorging

Verschillende dierenwelzijnsorganisaties stellen dat de mogelijkheid tot vachtverzorging direct vanaf de geboorte beschikbaar moet zijn voor het kalf en de maatregel per 2027 al ingevoerd dient te worden. Kalveren ouder dan 14 dagen dienen beschikking te moeten hebben over een middel om de vacht te verzorgen. In het kader van praktische uitvoerbaarheid en duidelijkheid voor de veehouder is er in de AMvB voor gekozen een aantal maatregelen te clusteren vanaf het moment dat kalveren niet individueel gehouden mogen worden. Het aanbieden van vachtverzorging is er daar één van. Dat betekent dat verschillende maatregelen vanaf 14 dagen in gaan. De maatregel is daarom niet gewijzigd.

Verder stellen sectororganisaties en veehouders dat het toepassen van vachtverzorging voor duo huisvesting en kleine groepen een grote investering is die praktisch slecht uitvoerbaar is. Naar aanleiding van deze input is er aanvullende uitvraag gedaan bij WSER/CAF om de economische impact voor vachtverzorging in duo-huisvesting bij kalveren in kaart te brengen. De impactanalyse laat zien dat de implementatie van vachtverzorging voor kalveren in duo-huisvesting geen impact heeft op de investering per kalverplaats, deze blijft 13 euro per kalverplaats. De impactanalyse beschrijft dat bij het houden van kalveren in grotere groepen, de schuurvoorziening sneller vervangen zal moeten worden dan wanneer kalveren in kleinere groepen worden gehuisvest. Dit kan voor een kalverhouder meespelen in de overweging om kalveren wel of niet in duo's te huisvesten. De aanvullende economische impactanalyse beschrijft dat de verwachting is dat de gehanteerde kostprijs per kalverplaats representatief is, ongeacht de groepsgrootte. Naar aanleiding van de uitkomsten in de aanvullende economische impact is de maatregel niet aangepast.

Sectororganisaties geven aan dat een voorbeeld voor een geschikt vachtverzorgingsmiddel voor kalveren ontbreekt. Naar aanleiding van de inbreng op deze maatregel is er toevoeging en verduidelijking in de AMvB en toelichting aangebracht met een voorbeeld van een geschikt vachtverzorgingsmiddel voor kalveren (de vaste schuurborstel). Ten aanzien van het aantal dieren per borstel is in de toelichting reeds benoemd dat een GGP met praktijkvoorbeelden en de hoeveelheid borstels per groep behulpzaam kan zijn.

Ten slotte stelt een veehouder dat het aanbieden van vachtverzorging zal resulteren in een hoger antibiotica gebruik, doordat de kans op ziekte verspreiding groter is. Het is de verantwoordelijkheid van de veehouder om onnodige ziekteverspreiding te voorkomen. Het vachtverzorgingsmiddel dient, zoals aangegeven in artikel 2.44 Bhd, op passende wijze gereinigd en ontsmet te worden om kruiscontaminatie en ziekteverwekkers te voorkomen.

[13] Alternatieve vloeren voor kalveren, 2017.

Minimaal zes weken melk via de speen

Sectorpartijen en veehouders stellen dat 'in zoogpositie' geschrapt dient te worden, en het gebruik van drijfspenen ook toegestaan dient te worden aangezien dit ook praktische voordelen kent. Aanvullend stellen sectorpartijen en veehouders dat er aanvullend onderzoek noodzakelijk is om te bezien wat het optimale moment is om te stoppen met het aanbieden van melk via een speen. Voorgesteld wordt tot die tijd aan te sluiten bij de transportleeftijd van kalveren en dus vier weken in plaats van zes weken. Ook zien veehouders praktische nadelen aan het verstrekken van melk via een speen, zoals een grotere verspreiding van ziektekiemen en hogere besmettingsdruk, wat zou leiden tot een verhoogd antibiotica gebruik.

Anderzijds stelt een dierenwelzijnsorganisatie dat het verstrekken van melk via een speen ook langer dan zes weken optimaal kan zijn voor het kalf. Ook onderschrijven dierenwelzijnsorganisaties het belang van de zoogpositie en stellen dat de maatregel per 2027 in werking dient te treden. Aanvullend stellen zij dat er eisen aan het voermanagement ontbreken, en dat het van belang is dat kalveren synchroon moeten kunnen drinken.

Inmiddels is er door WLR een onderzoek uitgevoerd met als titel ‘Effect van methode van aanbieden van melk op klinische gezondheid en gedrag van het kalf’. Dit onderzoek geeft aanleiding tot vervolgonderzoek en in de toelichting is dan ook opgenomen dat wordt ingezet op onderzoek naar het eventueel langer verstrekken van melk via de speen en naar het verstrekken van melk via de speen in zoogpositie. Vanwege de impact van het aanbrengen van spenen in zoogpositie in de kalverhouderij is de zoogpositie voor nu geschrapt, maar in vervolgonderzoek zal hier aandacht aan worden besteed. Een burger stelt dat er beter gesproken kan worden over levensweken in plaats van weken. Deze suggestie wordt niet overgenomen, omdat dit afwijkt van de terminologie in de Europese Richtlijn 2008/119/EG.

Permanente toegang tot schoon drinkwater vanaf 14 dagen

Ten aanzien van de maatregel om permanente toegang tot schoon drinkwater te verstrekken aan kalveren vanaf 14 dagen leeftijd zijn diverse reacties binnengekomen.

Zo stellen veehouders dat permanente toegang tot schoon drinkwater leidt tot meer water in de mest, onder andere door knoeien. Ook stellen veehouders dat het voorschrijven van water onnodig is, doordat elke veehouder het belang van water in ziet. Ten slotte stellen sectororganisaties en veehouders dat er de ontheffing, benoemd in de toelichting, noodzakelijk is voor veehouders die water verstrekken via het melksysteem, waarbij het water direct na de melkvoeding beschikbaar wordt gesteld. Deze uitzondering stond al opgenomen in de toelichting en is aanvullend ook opgenomen in de AMvB en verder verduidelijkt. Ten aanzien van deze uitzondering stelt een dierenwelzijnsorganisatie dat deze maatregel aan kan sluiten op het natuurlijke investeringsritme van de veehouder, waardoor de uitzondering voor waterverstrekking via het melksysteem op termijn kan vervallen, zodat er voor alle kalveren permanent water beschikbaar zal zijn. Op basis van deze inbreng is besloten om de uitzondering voor waterverstrekking via het drinkwatersysteem te laten vervallen bij nieuwbouw.

Daarnaast volgt uit de inbreng van verschillende dierenwelzijnsorganisaties dat er geen leeftijdsgrens gesteld dient te worden en de maatregel al per 2026 of 2027 ingevoerd dient te worden. Verder stellen dierenwelzijnsorganisaties aan dat het van belang is dat water beschikbaar is via een open wateroppervlak. Dit is niet in de AMvB vastgelegd omdat de maatregel van permanente toegang samen met de reeds bestaande bepaling van het huidige bhd (artikel 1.7) voldoende handvatten geeft. De leeftijdgrens van uiterlijk 14 dagen is opgenomen vanwege het kunnen clusteren van een aantal maatregelen omwille van praktische uitvoerbaarheid en duidelijkheid voor de veehouder. Een dierenwelzijnsorganisatie stelt dat het nuttig is om een verwijzing op te nemen naar de GD-richtlijnen voor drinkwaterkwaliteit. Deze verwijzing is niet opgenomen, omdat de richtlijnen op eigen initiatief van de veehouder geraadpleegd kunnen worden.

Een burger stelt voor om de term ‘koebiest’ aan te vullen met ‘koebiest of een gelijkwaardige vervanger’. Verder stelt een dierenwelzijnsorganisatie dat water niet vervangen dient te worden

door andere vloeistoffen. Beide bepalingen zijn echter afkomstig uit de Europese Richtlijn 2008/119/EG. Om deze reden zijn deze bepalingen niet aangepast in de AMvB.

(Onbeperkte) toegang tot ruwvoer vanaf 14 dagen

Uit de reacties komen verschillende standpunten naar voren. Zo zijn er burgers die aangeven dat continue beschikbaarheid van ruwvoer onnodig is, maar zijn er ook burgers die stellen dat kalveren altijd ruwvoer van goede kwaliteit beschikbaar dienen te hebben. Daarnaast wordt aangegeven dat toegang tot ruwvoer voor een veehouder vanzelfsprekend is, en dat er geen regelgeving nodig is om dit voor te schrijven.

Ook geven dierenwelzijnsorganisaties aan dat het moment van ruwvoer verstrekking niet af moet hangen van de leeftijd waarop kalveren in groepen worden gehuisvest. Om deze reden zou de maatregel in 2027 moeten worden ingevoerd. Aanvullend stellen dierenwelzijnsorganisaties dat er voorschriften moeten volgen over de manier waarop ruwvoer wordt aangeboden, dit moet aansluiten bij de behoefte van het kalf. Dierenwelzijnsorganisaties stellen dat één van deze behoeften het synchroon eten is.

Volgens reacties van zowel dierenwelzijnsorganisaties als sectorpartijen is de maatregel niet duidelijk is geformuleerd. ‘Onbeperkte toegang’ en ‘toereikende hoeveelheid’ passen niet samen in een voorschrift. Om deze reden is de term ‘onbeperkt’ gewijzigd in ‘permanent’. Ook wordt aangegeven dat het onduidelijk is waarom de economische impact van ruwvoer verstrekking voor vleeskalverbedrijven groter geschat wordt dan voor kalveren op melkveebedrijven. Dit is verduidelijkt in de toelichting.

Naar aanleiding van de reacties is er geen aanpassing gedaan aan de maatregel met betrekking tot de onbeperkte toegang tot ruwvoer voor kalveren vanaf 14 dagen leeftijd. Er zijn geen voorschriften opgenomen ten aanzien van de kwaliteit van het ruwvoer, dit om veehouders de mogelijkheid te geven het voer naar eigen inzicht af te stemmen op het kalf. Het is echter wel van belang dat veehouders met behulp van een GGP handvatten krijgen.

Tenslotte blijkt dat er onduidelijkheid is tussen de onbeperkte toegang tot ruwvoer, en de afmetingen van een eetplaats. Voor kalveren blijft ten aanzien van de eetplaatsen artikel 2.38 Bhd van kracht. Specifiek voor kalveren geldt dat, indien zij niet ad libitum of via een automatisch voedersysteem worden gevoerd, de breedte van het voerhek ten minste 0,40 m per kalf bedraagt. Eetplaatsen in de kalverhouderij worden veelal gebruikt voor het verstrekken van krachtvoer. Voor ruwvoer is in deze AMvB opgenomen dat kalveren hiertoe permanente toegang dienen te hebben. Voor het verstrekken van ruwvoer blijft gelden dat er ten minste één eetplaats per drie kalveren is.

Mogelijkheid tot afzonderen bij ziekte

Ten aanzien van de afzonderingsruimte bij ziekte geven dierenwelzijnsorganisaties enerzijds aan dat het van belang is om de maatregel zo snel als mogelijk in werking te laten treden. Anderzijds stellen sectorpartijen en veehouders aan dat het zien en horen van soortnoten niet verplicht dient te worden voor zieke kalveren, zij hebben meer behoefte aan rust dan aan sociaal gedrag.

Aanvullend stelt een dierenwelzijnsorganisatie dat het noodzakelijk is dat aan artikel 2.44 wordt toegevoegd dat ook groepshokken worden gereinigd en ontsmet. Dit is niet overgenomen omdat het artikel onder andere voorschrijft dat de stal en uitrusting worden gereinigd, dit bevat ook de groepshokken.

Op basis van de reacties is de maatregel inhoudelijk niet gewijzigd.

Daglicht in de stal

In reacties geven veehouders aan dat het onduidelijk is of alternatieve daglichtsystemen behouden kunnen blijven. Naast het toepassen van lichtdoorlatend materiaal, zijn alternatieve systemen ook toegestaan, om de isolerende werking van het dak te behouden. Daarnaast geeft een veehouder aan dat er verschil is in lichtbehoefte in de stal. Zo is de lichtbehoefte boven de voergang groter, dan de behoefte boven het liggedeelte. Deze AMvB schrijft alleen voor dat er sprake moet zijn van passend dag- of kunstlicht, een veehouder is vrij om dit passend voor de stal in te vullen. Met de

term ‘in ieder geval’ in de AMvB wordt er ruimte geboden voor alternatieve daglichtsystemen die toegepast kunnen worden in stallen, mits die het doel bereiken van daglicht op ten minste 5% van de vloeroppervlakte.

Dierenwelzijnsorganisaties stellen dat het van belang is om concretere daglicht eisen op te nemen, zoals een hoger percentage daglicht in de stal, minimale normen t.a.v. de hoeveelheid lux op dierniveau of minimale hoeveelheid lux per dag. Dit is niet overgenomen in de AMvB omdat het uitgangspunt van de AMvB is te werken met doelvoorschriften en om houders de vrijheid te laten met verschillende functiegebieden te werken waar ook verschil in licht kan zitten.

Hemoglobinegehalte

Dierenwelzijnsorganisaties en burgers laten in de reacties weten dat ze vinden dat de grens voor het hemoglobinegehalte verder verhoogd dient te worden. Aanvullend stellen dierenwelzijnsorganisaties dat het verstrekken van hoogwaardig, ad libitum, ruwvoer ervoor dient te zorgen dat er op een duurzame manier een gezond ijzergehalte kan worden geborgd. Dierenwelzijnsorganisaties stellen dat bloedarmoede en maagzweren voorkomen dienen te worden. Voorstellen die worden gedaan voor een verhoging van het hemoglobinegehalte zijn 6,5–7 mmol/l. Daarnaast stellen reacties dat een representatieve monitoring van het hemoglobinegehalte van belang is, de voorkeur heeft om dit door middel van een niet-invasieve methode te doen.

Vanuit veehouders is er ook inbreng gekomen waarin wordt gesteld dat het opnemen van hemoglobinegehaltes in de regelgeving suggereert dat er sprake is van misstanden. Het uitgangspunt van een veehouder is het houden van gezonde dieren, dit maakt dat optimale groei mogelijk is. Nadere regulering zorgt dan ook voor een onjuiste framing wordt gesteld.

Vanuit sectorpartijen wordt gesteld dat een minimaal hemoglobinegehalte moet worden gewijzigd naar een gemiddeld hemoglobinegehalte zoals ook is opgenomen in het huidige Bhd. Sectorpartijen stellen dat het hemoglobinegehalte schommelt, zowel bij mens als bij dier. Door een minimale individuele grenswaarde op te nemen in de regelgeving zal dit leiden tot veelvuldige overtredingen terwijl er in de houderij aan alle voorwaarden kan worden voldaan om het minimale hemoglobinegehalte te verhogen. Daarnaast geeft een sectorpartij aan dat in het Convenant dierwaardige veehouderij vanuit de sector wordt ingezet op een alternatief marktconcept.

Ook is er inbreng binnen gekomen ten aanzien van relatie tussen de vleeskleur en het hemoglobinegehalte. Enerzijds wordt gesteld dat het verhogen van het hemoglobinegehalte zal leiden tot donkerder kalfsvlees. Dit zal gevolgen hebben voor de markt en de afzet van Nederlands kalfsvlees stellen de inbrengers. Anderzijds is er ook inbreng waarin wordt gesteld dat een hoger ijzer/hemoglobinegehalte geen visueel waarneembaar verschil zal opleveren in de vleeskleur. Deze inbreng stelt dat het effect op het inkomen daarmee waarschijnlijk wordt overschat.

Daarnaast wordt er in de input meermaals gesteld dat de handhaving van de natuurlijke variatie van het hemoglobinegehalte wordt weggeschoven naar de toezichthouder. Er wordt door de inbrengers gesteld dat dit tot grote rechtsonzekerheid en rechtsongelijkheid leidt voor de kalverhouder. Vanuit de kalverhouderij wordt in de inbreng dan ook gepleit om door middel van dataverzameling en transparant onderzoek, in gezamenlijkheid met de sector, te komen tot een passend gemiddelde voor het hemoglobinegehalte.

De maatregel zelf is in de AMvB is niet aangepast, de norm blijft dat het hemoglobinegehalte individueel minimaal 5,3 mmol/l dient te zijn. Onderbouwing daarvoor was al opgenomen in de toelichting. Wel is er in de toelichting opgenomen dat het van belang is rekening te houden met het feit dat er variatie kan zitten in het hemoglobinegehalte bijvoorbeeld om dat een kalf ziek is geweest. Het kan dan ook voorkomen dat enkele kalveren bij de slacht minder dan 5,3 mmol/l hemoglobine hebben. Het is niet de bedoeling is dat een kalverhouder direct wordt afgerekend op enkele kalveren met een lager hemoglobinegehalte.

Groepshuisvesting vanaf 14 dagen

Ten aanzien van de groepshuisvesting van kalveren zijn er diverse dierenwelzijnsorganisaties en burgers die stellen dat kalveren kuddedieren zijn, en individuele huisvesting niet toegestaan dient

te worden of de duur verder verlaagd dient te worden naar zeven dagen. Zo stellen zij dat individuele huisvesting niet voorziet in exploratiegedrag, foerageergedrag, beweging, maternale zorg en sociaal contact. Daarnaast stellen dierenwelzijnsorganisaties dat de maatregel eerder in werking dient te treden.

De kalversector en veehouders stellen dat individuele huisvesting op kalverbedrijven bij binnenkomst van de kalveren voor enkele dagen wenselijk is. Hiermee kan een veehouder de dieren leren kennen en kunnen de kalveren individueel worden gevoerd en gemonitord. Zo stellen enkele veehouders en een dierenarts ruime ervaring te hebben met groepshuisvesting van kalveren, waarbij blijkt dat het praktische nadelen en risico's met zicht meebrengt zoals diarree, verhoogd medicijngebruik en uitval. In de AMvB is daarom specifiek voor kalverhouders een uitzondering opgenomen op het verbod op individuele huisvesting voor kalveren voor de eerste twee dagen na aankomst op het kalverbedrijf.

Daarnaast stelt een sectorpartij dat duo-huisvesting ook als onhaalbaar wordt geacht. Aan deze huisvesting worden praktische eisen gesteld, zoals vachtverzorging, ruwvoer verstrekking en permanente verstrekking van water, waardoor implementatie in de praktijk onhaalbaar is. Hierover wordt opgemerkt dat het aan de veehouder is of er wordt gekozen voor duo-huisvesting of huisvesting in grotere groepen.

Een sectorpartij geeft aan dat het voor kleinere melkveebedrijven onmogelijk is om kalveren in groepen te huisvesten, dit komt doordat er simpelweg niet genoeg kalveren geboren worden. Om deze reden is het van belang dat er meer inzicht komt in het maximale leeftijdsverschil in relatie tot diergezondheid tussen kalveren in groepshuisvesting zoals al beschreven in de toelichting.

Er zijn meerderen opmerkingen gemaakt over de toelichting over het immuniteitsverhaal van kalveren bij groepshuisvesting en transport. De argumentatie om kalveren tot maximaal twee weken individueel te mogen houden botst met de argumentatie van de verhoging van de transportleeftijd. Gelet op de vragen die beide toelichtingen oproepen zijn beide stukken aangepast. Daarbij wordt opgemerkt dat het uiteraard is toegestaan de kalveren eerder niet meer individueel te houden. De keuze hiervoor ligt bij de veehouder. Door de aanpassing die is gemaakt voor de oppervlakte voor groepshuisvesting (van 2 m2 naar 1,65 m2) kan dit een extra motivatie zijn om de kalveren eerder niet individueel meer te houden.

Verhogen transportleeftijd kalveren

Enerzijds blijkt uit de inbreng dat men de verhoging van de transportleeftijd onvoldoende vindt. Zo stellen dierenwelzijnsorganisaties dat het van belang is om rekening te houden met de herziening van de Europese transportverordening, er algemene beperkingen voor transportduur voor elke vorm van transport (land en water) opgenomen moeten worden in de AMvB en dat er wordt gekeken naar import en export. Daarnaast stellen dierenwelzijnsorganisaties dat het eindbeeld is dat kalveren niet via verzamelcentra naar kalverbedrijven gaan, of dat kalveren worden afgemest op het geboortebedrijf. Er dienen beperkingen gesteld te worden aan het aantal verzamelslagen en verzamelplaatsen dienen erkend te zijn. Verder dient de transportleeftijd stapsgewijs verhoogd te worden, met als eindbeeld een transportleeftijd van minimaal drie maanden. Passend bij de optimale scheidingsleeftijd van kalf en koe aldus de indieners. Ook worden vanuit diverse burgers zorgen geuit over het transport van jonge dieren en transport bij temperaturen boven de 25 graden Celsius, waarbij zij stellen dat dit verboden dient te worden. Enkele veehouders stellen dat er wijzigingen moeten plaatsvinden in het transportbeleid, waarbij er rekening gehouden moet worden met de transportduur, melkverstrekking, tussentijds lossen, rusten en opladen van kalveren. Deze veehouders stellen dat er welzijnsverbeteringen noodzakelijk zijn die leiden tot een betere gezondheid van kalveren.

Anderzijds blijkt uit reacties ook dat er weerstand tegen de maatregel is. Zo stelt een sectorpartij dat het verhogen van de transportleeftijd zorgt voor 10% meer transportbewegingen, dit druist in tegen de missie van de sector om toe te werken naar een klimaatneutrale sector. Daarnaast stelt een sectorpartij dat de maatregel zorgt voor een ongelijk speelveld in Europa, wat kan leiden tot een ongewenste prikkel om kalveren te transporteren. Zo brengt de maatregel ook negatieve

milieueffecten met zich mee, leidt dit tot investeringen voor de transportsector, en worden de arbeidsomstandigheden voor kalverhandelaren zwaarder. Deze bezwaren waren al bekend en leiden niet tot aanpassingen van de maatregel.

Een sectorpartij stelt dat het mogelijk moet blijven dat, als een koe heeft afgekalfd op een niet-huiskavel, het kalf korte afstand getransporteerd moet kunnen worden naar het beoogde melkveebedrijf. Dit is verduidelijkt in de toelichting. De transportverordening biedt ruimte voor waar het transport van eigen dieren met een eigen transportmiddel betreft wanneer het een niet-economisch transport betreft, bijvoorbeeld van de wei naar de stal.

Een sectorpartij geeft aan dat de maatregel aanvaardbaar is, echter kan niet onderschreven worden dat de maatregel bijdraagt een goede, verbeterde gezondheid van het kalf. Zo wordt aangegeven dat de Duitse kalveren, die 28 dagen zijn, gemiddeld geen betere gezondheid laten zien. Een dierenarts sluit zich hierbij aan. Daarnaast wordt aangegeven dat de stijging van de kosten niet wordt vermeld in de toelichting. Evenals dat voor de zwaardere kalveren een hogere prijs betaald moet worden. In de toelichting wordt ingegaan op de economische impact en dat deze onduidelijk is.

Veehouders brengen diverse praktische punten aan de orde. Zo stellen ze dat het verhogen van de transportleeftijd invloed heeft op de stalgrootte, inrichting op het melkveebedrijf, vergunningen en mogelijk ook op SBI-codes. Echter is er vanuit veehouders ook steun voor de maatregel. Zo geven enkele veehouders aan het verhogen van de transportleeftijd te ondersteunen, dit draagt bij aan een betere gezondheid en weerstand bij jonge dieren stellen zij.

Naar aanleiding van de reacties is de maatregel niet aangepast. Zo is het niet mogelijk om strengere eisen te stellen aan internationaal transport. De Europese transportverordening biedt deze ruimte niet. Daarnaast is in de toelichting geen eindbeeld opgenomen over een eventuele verdere verhoging van de transportleeftijd. Zo is er over kalf bij de koe nog te weinig bekend om een eindbeeld te koppelen aan een eventuele verhoging van de transportleeftijd. Voor het stellen van een leeftijdsgrens voor transport over zee vanaf Nederlands grondgebied geldt dat dit momenteel nihil gebeurt, waardoor de afweging is gemaakt hier geen aanvullende eisen voor op te nemen.

Overig

Een veehouder stelt dat het vormen van kalveren met een gelijke gezondheidsstatus een utopie is. De veehouder stelt dat dit een goed idee is, maar de uitvoerbaarheid lastig is. De gezondheidsstatus dient ruim voor aankomst op het kalverbedrijf bekend te zijn, omdat het vormen van geschikte groepen een hele puzzel is. Daarbij brengt dit een enorme administratieve last met zich mee stelt de veehouder. Aangezien deze AMvB is toegespitst op het invullen van de gedragsbehoeften op het bedrijf zelf is er wel een maatregel opgenomen ten aanzien van de transportleeftijd van kalveren maar eisen aan gezondheidsstatussen voert voor deze AMvB te ver.

<u>Pluimvee</u>

Afbakening diercategorieën

Er zijn meerdere burgers en dierenwelzijnsorganisaties die aangeven dat er in de AMvB geen/te weinig aandacht is voor onder andere hanen van legkippen en dubbeldoelkippen. Daarnaast wordt door dierenwelzijnsorganisaties aangegeven dat een kip een kip is en dat er geen onderscheid gemaakt zou moeten worden op basis van productiedoel. In de toelichting is al wel beschreven waarom de keuze is gemaakt voorlopig enkel regels te stellen voor (opfok)vleeskuikenouderdieren, opfokleghennen en leghennen. Vanwege deze input is de toelichting op dit punt verduidelijkt.

Uit de inbreng blijkt ook dat het onduidelijk is of broederijen ook onder de AMvB vallen. Hiervoor wordt verwezen naar de definities die zijn opgenomen in de AMvB en het huidige Bhd. Hieruit volgt dat broederijen niet onder de werking van de specifieke onderdelen voor vleeskuikens en leghennen in de AMvB vallen, wel zijn de algemene bepalingen voor het houden van dieren

(hoofdstuk 1 Bhd) en de algemene regels voor het houden van productiedieren (hoofdstuk 2, artikelen 2.4 en 2.5 Bhd) van toepassing op de kuikens op de broederij.

Gedragsbehoeftes

Er zijn verschillende reacties ontvangen waarin wordt aangegeven dat een aantal gedragsbehoeften, dan wel de bijbehorende maatregelen, ontbreken of dat onvoldoende aandacht is besteed aan de invulling van bepaalde gedragsbehoeften. Het klopt dat niet alle gedragsbehoeften expliciet waren benoemd, zoals bijvoorbeeld respiratie, of dat sommige gedragsbehoeften slechts aan één subcategorie waren gekoppeld, terwijl deze voor meerdere subcategorieën van toepassing zijn, zoals veiligheid. De toelichting is op deze punten aangepast, aangevuld en verduidelijkt. Dit geldt tevens voor gedragsbehoeften die (nog) niet zijn aangewezen, omdat er op dit moment onvoldoende wetenschappelijke onderbouwing bestaat voor het betreffende gedrag zelf of de manier waarop dit in de praktijk kan worden gerealiseerd. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan maternaal gedrag bij vleeskuikenouderdieren en leghennen.

Verlies kritische massa van de sector

Binnen de sector bestaan zorgen over het aantal leghennen en vleeskuikens dat in Nederland zal overblijven na een transitie naar een dierwaardige veehouderij. Het is nog onduidelijk hoeveel bedrijven als gevolg van (opkoop)regelingen uit de markt verdwijnen; voor leghennen wordt een daling van circa 14% geschat. In combinatie met een verlaging van de bezettingsgraad, een toenemende vraag naar eieren en ei-producten en een wereldwijde stijging van de consumptie van pluimveevlees, vrezen sectorpartijen voor een afnemende zelfvoorzieningsgraad van Nederland. Daarnaast maken sectorpartijen zich zorgen over de gevolgen voor de rest van de keten, er wordt gevreesd dat de ondergrens voor de kritische massa wordt overschreden. In de eierketen (pakstations en ei-productfabrikanten) vreest men voor verplaatsing van activiteiten en werkgelegenheid naar het buitenland. In de vleesketen vreest men dat een daling van de productie zal leiden tot problemen bij de continuïteit van Nederlandse pluimveeslachterijen.

De zorgen zijn begrijpelijk. Daarom is er bij het opstellen van de regelgeving rekening gehouden met verschillende randvoorwaarden waaronder het verdienmodel. Daarnaast wordt op EU-niveau gewerkt aan herziening van de huidige dierenwelzijnsrichtlijnen. Nederland zet zich in, samen met andere lidstaten binnen de Vughtgroep, voor onder meer een verlaging van de toegestane bezettingsdichtheden en het realiseren van een gelijk speelveld binnen de Europese markt. Op basis van deze reacties is dan ook geen aanpassing gedaan in de AMvB.

De vraag of de Nederlandse pluimveesector in 2040 ‘kritische massa’ verliest als gevolg van de AMvB dierwaardige veehouderij, is volgens de aanvullende impactanalyse van WSER/CAF (maart 2026) niet eenduidig te beantwoorden. De invloed van de AMvB kan niet los worden gezien van andere vestigingsfactoren die bepalend zijn voor de concurrentiekracht en zelfvoorzieningsgraad van de sector, zoals gunstige infrastructuur, nabijheid van consumentenmarkten, lage rente en sterke kennisinfrastructuur. In de analyse wordt benadrukt dat ‘kritische massa’ niet uitsluitend samenhangt met productieomvang, maar met het hele ecosysteem van afzetmogelijkheden, toeleveranciers, onderzoek, logistiek en infrastructuur en financiële en organisatorische diensten. Daarbij geldt dat de investeringsbereidheid van ondernemers een belangrijkere indicator is voor het behoud van kritische massa dan de productieomvang op zichzelf. Zolang investeringen en kennisopbouw lonend blijven en een kleine sector in omvang kunnen doen toenemen, is er feitelijk geen sprake van onvoldoende kritische massa. Tegelijkertijd wordt erkend dat nationale maatregelen gevolgen kunnen hebben voor productievolume, kosten, concurrentiepositie en nationale zelfvoorzieningsgraad. Het kabinet heeft in antwoorden op Kamervragen[14] bevestigd dat eerdere analyses van WUR laten zien dat de AMvB grote invloed kan hebben op de veehouderij en dat forse aanpassingen in de pluimveehouderij mogelijk zijn, maar dat de uiteindelijke ontwikkeling van de zelfvoorzieningsgraad afhankelijk blijft van de definitieve invulling, het invoeringstempo,

[14] Kamerstuk 2026Z07907

innovatie, marktontwikkelingen en handelsstromen. Daarbij is ook vermeld dat er wordt ingezet op een gelijk speelveld binnen de EU door herziening van Europese dierenwelzijnsregelgeving.

(Overdekte) uitloop

In verschillende reacties van burgers, maatschappelijke organisaties en in de wetenschappelijke toets is aangegeven dat voor de subcategorieën pluimvee ten onrechte geen verplichting tot het hebben van een (overdekte) uitloop is opgenomen. Daarbij wordt verwezen naar onder meer EFSA, de dierinhoudelijke toets en de Quickscan van CenSAS, waarin wordt gesteld dat een (overdekte) uitloop dieren extra mogelijkheden biedt om natuurlijk gedrag te vertonen, zoals exploreren, foerageren en stofbaden. Daarnaast biedt een uitloop contact met frisse lucht, daglicht en zonlicht. Naast het ontbreken van deze verplichting is erop gewezen dat in het algemene deel van de toelichting is vermeld dat de keuze om een (overdekte) uitloop al dan niet verplicht te stellen nader wordt toegelicht, behalve voor pluimvee. De toelichting is daarop aangevuld.

Geen eisen voor uitkomst in de stal

In de internetconsulatie komt vanuit verschillende dierwelzijnsorganisaties naar voren dat men een maatregel mist voor uitkomst in de stal. Uitkomst in de stal heeft voordelen voor dierenwelzijn zoals directe toegang tot voer en water en minder diertransport. In de praktijk wordt op kleine schaal gewerkt aan de uitkomst van de kuikens in de stal. Uitkomst in de stal is in ontwikkeling en zowel ervaringen in de praktijk en verder onderzoek zijn nodig om uitkomst in de stal verder te kunnen uitrollen. De reden dat er niets is opgenomen in de AMvB over uitkomst in de stal ligt echter niet aan het feit dat dit nog in ontwikkeling is maar aan het feit dat in de AMvB maatregelen zijn opgenomen die gelden voor de houders van dieren (en niet houders van eieren) en dat dit juridisch gezien niet in te regelen is. Om uitkomst in de stal wettelijk te verankeren is een verbod op het vervoer van (eendags)kuikens nodig met als doel enkel vervoer van eieren mogelijk te maken. Een dergelijk verbod kan alleen voor nationaal transport worden ingeregeld en geeft ook juridisch gezien flink wat knelpunten. De reacties hebben daarom niet geleid tot aanpassingen.

Verbod op koloniekooihuisvesting voor legkippen

In de reacties op de internetconsultatie zijn uiteenlopende standpunten naar voren gebracht over het moment waarop het verbod op koloniekooihuisvesting in werking zou moeten treden. Enerzijds wordt door dierenwelzijnsorganisaties betoogd dat het verbod eerder zou moeten ingaan, anderzijds wordt door sectorpartijen gesteld dat het verbod te snel komt, mede gelet op de afschrijvingstermijn en het feit dat nieuwbouw nog mogelijk is tot en met 2026. Ook is gepleit voor het laten samenvallen van het nationale verbod met een eventueel verbod op Europees niveau. Bij het vaststellen van het jaartal voor de inwerkingtreding van het verbod is uitgegaan van een afschrijvingstermijn van 12,5 jaar.[15] Hierin is meegewogen dat in Duitsland en België al eerder een verbod is ingevoerd, met een overgangstermijn van tien jaar. Dit betekent dat er EU-lidstaten zijn die vooruitlopen op de Nederlandse situatie, waardoor het argument van een ongelijk speelveld niet opgaat.

Pluimveehouders die recent koloniekooihuisvesting hebben gerealiseerd of nog realiseren, hadden kunnen en moeten voorzien dat deze vorm van huisvesting op termijn niet houdbaar zou zijn. Naast de aangekondigde verboden in aangrenzende lidstaten is er in de afgelopen jaren brede aandacht geweest voor het burgerinitiatief End the Cage Age, dat aan de Europese Commissie is aangeboden. Daarnaast heeft de Tweede Kamer in 2020 de motie aangenomen waarin de regering wordt verzocht koloniekooien versneld uit te faseren[16] en is in 2023 door de toenmalige minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit een verbod aangekondigd.[17] Investeringen in

[15] Herziening EU-regelgeving dierenwelzijn, Economische gevolgen van aanpassingen aan huisvesting, WUR rapport 571298.
[16] Kamerstuk 28 286, nr. 1160.
[17] Bijlage bij Kamerbrief 28 286, nr. 1330.

koloniekooihuisvesting vallen daarmee binnen het ondernemersrisico, ook voor bedrijven die er nu nog kiezen voor deze huisvestingsvorm.

Verder is in de consultatie gepleit voor het opnemen van een expliciete einddatum voor bestaande bedrijven. Voor deze bedrijven geldt het verbod per 2035; dit is vastgelegd in de AMvB. Daarnaast is nu opgenomen dat nieuwbouw per 2028 verboden wordt.

Tot slot is opgemerkt dat de definitie van 'ingrijpende verbouwing' ontbrak. Ter verduidelijking is de term 'ingrijpend' geschrapt.

Verbod op kooihuisvesting opfokleghennen, vleeskuikenouderdieren en vleeskuikens

In de toelichting werden twee huisvestingssystemen voor vleeskuikens en vleeskuikenouderdieren expliciet bij (merk)naam genoemd, waarbij werd gesteld dat dieren in deze systemen niet kunnen voldoen aan hun natuurlijke gedragingen. In de reacties op de internetconsultatie is door enkele partijen aangegeven dat dergelijke systemen volgens hen wel degelijk passen binnen een dierwaardige veehouderij. De wetenschappelijke inzichten zijn echter eenduidig: in deze huisvestingssystemen kan niet worden voldaan aan de aangewezen gedragsbehoeften. Met deze AMvB wordt juist beoogd tegemoet te komen aan de gedragsbehoeften die voor pluimvee zijn vastgesteld. Huisvestingssystemen waarin dieren deze gedragingen niet kunnen vertonen en waarin niet kan worden voldaan aan de bijbehorende maatregelen, passen daarmee niet langer binnen de veehouderij. Om dit uitgangspunt in algemene zin te verduidelijken, zijn de specifieke benamingen van huisvestingssystemen uit de toelichting verwijderd. In plaats daarvan is expliciet opgenomen dat zowel bestaande als toekomstige huisvestingssystemen waarin dieren niet kunnen voorzien in de aangewezen gedragsbehoeften en niet kunnen voldoen aan de voorgeschreven maatregelen, niet zijn toegestaan.

Toegang tot voldoende voer

Door een dierenwelzijnsorganisatie is aangegeven dat bepalingen over de toegang tot voer en water voor eendagskuikens ontbreken. Voor zover het eendagskuikens betreft die zich op broederijen bevinden, vallen deze niet onder de specifieke bepalingen voor vleeskuikens en leghennen in de algemene maatregel van bestuur. Op deze kuikens zijn wel de algemene bepalingen voor het houden van dieren (hoofdstuk 1 Bhd) en de algemene regels voor het houden van productiedieren (hoofdstuk 2, artikelen 2.4 en 2.5 Bhd) van toepassing. Voor eendagskuikens die zich op het primaire bedrijf bevinden, zijn de specifieke bepalingen uit de AMvB wél van toepassing. De toegang tot voer en water is daarmee in alle situaties geborgd.

Door meerdere dierwelzijnsorganisaties is naar voren gebracht dat met deze maatregel niet wordt voorkomen dat vleeskuikenouderdieren een hongergevoel ervaren, aangezien het met de voorgenomen maatregelen mogelijk blijft om deze dieren beperkt te voeren. Daarnaast is gewezen op een onjuiste en onvolledige beschrijving in de toelichting ten aanzien van vleeskuikenouderdieren en de voerbeperking die in de praktijk wordt toegepast. Deze passage in de toelichting is naar aanleiding hiervan gecorrigeerd en aangevuld.

Toegang tot water gedurende de lichtperiode

Een aantal dierenwelzijnsorganisaties heeft aangegeven dat deze maatregel eerder in werking zou moeten treden. Zoals in de toelichting is uiteengezet, heeft deze maatregel in de praktijk met name gevolgen voor houders van vleeskuikenouderdieren. Een deel van deze houders zal de waterlijnen moeten aanpassen om, bij het langer beschikbaar stellen van water, vernatting van het strooisel in de stal te voorkomen. Gelet op de investeringen die hiervoor noodzakelijk zijn en het feit dat ook andere maatregelen ter voorkoming van watervermorsing per 2030 in werking treden, is gekozen voor een inwerkingtreding in 2030. De reacties op de internetconsultatie hebben niet geleid tot een nieuw inzicht; de datum blijft ongewijzigd.

Daarnaast wordt opgemerkt dat in de praktijk het merendeel van het pluimvee reeds gedurende de lichtperiode toegang heeft tot water. Voor vleeskuikenouderdieren is voor de periode tot 2030

bovendien via het kwaliteitssysteem geborgd dat zij in totaal minimaal acht uur per dag toegang hebben tot water.

Een sectororganistatie heeft in haar reactie aangegeven eerst nader onderzoek te willen naar de toegevoegde waarde van waterverstrekking gedurende de gehele lichtperiode ten opzichte van de huidige eisen in het kwaliteitssysteem voor vleeskuikenouderdieren (minimaal zeven uur na het begin van de lichtperiode en aanvullend één uur aan het einde van de middag). Zoals in de toelichting is toegelicht, wordt met deze maatregel tegemoetgekomen aan de behoefte van het individuele dier om zijn waterbalans te handhaven. Aangezien de waterbehoefte afhankelijk is van zowel interne als externe factoren, wordt het niet opportuun geacht om hier aanvullend onderzoek naar te verrichten.

Bezettingsdichtheid algemeen

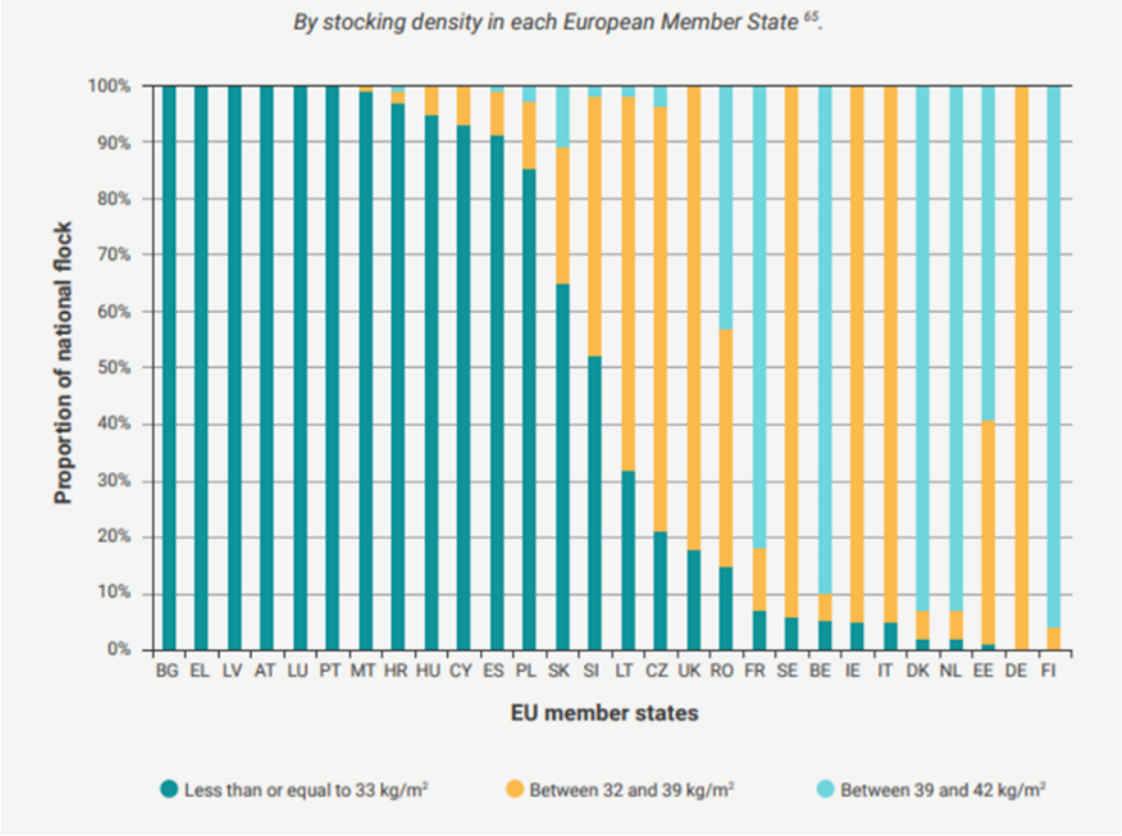
Er zijn verschillende reacties over de bezettingsdichtheden voor de verschillende categorieën pluimvee ontvangen en ook zijn in zijn algemeenheid dan wel overkoepelende opmerkingen gemaakt over de bezettingsdichtheid. In zijn algemeenheid wordt opgemerkt dat in de toelichting per categorie al uiteengezet is uit welke wetenschappelijke literatuur blijkt dat een verlaging van de bezettingsdichtheid welzijnsvoordelen heeft. Daarbij wordt voor de volledigheid opgemerkt dat er vaak geen specifieke studies beschikbaar zijn waarin de huidige bezettingsdichtheden rechtstreeks worden vergeleken met de nieuwe bezettingsdichtheden. Op basis van de beschikbare wetenschappelijke kennis kan wel worden geconcludeerd dat een verlaging van de bezettingsdichtheid bijdraagt aan verbeteringen in het welzijn van de verschillende subcategorieën pluimvee. De algemene toelichting bij bezettingsdichtheid is op dit punt verduidelijkt.

Door diverse dierenwelzijnspartijen wordt aangegeven dat de extra ruimte per dier beperkt is, terwijl voldoende ruimte van belang is om gedragsbehoeften te kunnen uitoefenen. Hoewel wordt onderkend dat de extra ruimte die met deze maatregel wordt geboden niet optimaal is vanuit welzijnsperspectief, is bij het vaststellen van de bezettingsdichtheden niet alleen gekeken naar wetenschappelijke inzichten, maar ook naar de economische en milieueffecten en – in het kader van een gelijk speelveld – naar de bezettingsdichtheden die in omringende landen worden gehanteerd. Daarnaast wordt benadrukt dat een verlaging van de bezettingsdichtheid niet de enige maatregel is om de pluimveehouderij dierwaardiger te maken. Juist door de combinatie van maatregelen, zoals het aanbieden van meer en specifieker verrijkingsmateriaal, strooisel en het aanbrengen van functiegebieden, wordt in samenhang tegemoetgekomen aan de gedragsbehoeften van pluimvee. Specifiek voor de vleeskuikens is opgenomen dat er per 2040 enkel nog robuuste rassen gehouden mogen worden. De genetische selectie op snelgroeiende rassen is één van de grootste welzijnsrisico’s die leiden tot verminderd welzijn.

Bezettingsdichtheid vleeskuikens

In de reacties op de internetconsultatie is uiteenlopend gereageerd op de gefaseerde verlaging van de bezettingsdichtheid voor vleeskuikens. Enerzijds zijn er reacties waarin wordt aangegeven dat de verlaging niet ver genoeg gaat of sneller zou moeten worden doorgevoerd. Anderzijds wordt gesteld dat de voorgestelde verlaging te groot is, onvoldoende onderbouwd zou zijn en dat in het kader van een gelijk speelveld aansluiting zou moeten worden gezocht bij toekomstige Europese regelgeving. In de toelichting is uitgebreid toegelicht welke factoren zijn meegewogen bij het besluit om de bezettingsdichtheid voor vleeskuikens stapsgewijs te verlagen. Daarbij is onder meer gekeken naar de maximaal bezettingsdichtheden in andere EU-lidstaten. Meerdere lidstaten hanteren reeds een (aanzienlijk) lagere maximale bezettingsdichtheid dan momenteel in Nederland is toegestaan. Zo is in onderstaande tabel te zien wat de bezettingsgraad per lidstaat in 2017 was (bron: White paper European Chicken Commitment die de tabel hebben opgesteld met de cijfers uit het rapport van de Europese Commissie 'Study on the application of the broiler directive DIR 2007/43/EC and development of welfare indicators: final report. (2017)'). Dit overzicht is inmiddels gedateerd. Zo wordt in Nederland op zo'n 50% van de vleeskuikenbedrijven een bezetting van maximaal 25 kg/m2 aangehouden onder BLk1 ster van de Dierenbescherming. In Zweden geldt een maximale bezetting van 36 kg/m2, in Oostenrijk geldt een maximum van 30

kg/m2. Daarnaast zijn er ook lidstaten waar net als in Nederland een groot deel van de vleeskuikens onder een marktconcept worden gehouden met een lagere bezetting, zoals bijvoorbeeld in Duitsland waar 80% van de bedrijven een maximale bezetting van 35 kg/m2 heeft.

Ter verduidelijking zijn de in de wetenschappelijke literatuur beschreven welzijnsvoordelen van een lagere bezettingsdichtheid toegevoegd aan de toelichting. Uit deze literatuur blijkt dat verschillende bezettingsdichtheden met elkaar zijn vergeleken en dat daarbij consequent welzijnsvoordelen zijn vastgesteld. Ook bij de laagst onderzochte bezettingsdichtheid van 24 kg per m² werd nog geen plateau in welzijnsvoordelen waargenomen. De beschreven welzijnsvoordelen van een lagere bezettingsdichtheid betreffen onder meer meer comfort, meer rustgedrag (door minder verstoring), meer bewegingsmogelijkheden, minder brandhakken, een betere locomotiescore, betere strooiselkwaliteit, minder bevuilde kuikens en een hogere frequentie van eten en drinken doordat dieren gemakkelijker toegang hebben tot voer- en drinklijnen. Voor de onderbouwing wordt in de toelichting verwezen naar verschillende bronnen.

Daar waar de voetzoolleasiescore nu alleen is verplicht voor houders van vleeskuikens in de hoogste bezettingsdichtheid wordt deze in de AMvB verplicht voor alle houders van vleeskuikens, ongeacht de bezettingsdichtheid. De sector geeft aan graag betrokken te worden bij het opstellen van de ministeriële regeling hieromtrent. Zoals ook gebeurt op het opstellen van andere ministeriele regelingen zal de sector in de gelegenheid worden gesteld om op het ontwerp van de regeling te reageren, zoals tijdens de agrarische praktijktoets en gedurende de internetconsultatie van het ontwerp van de regeling.

Bezettingsdichtheid vleeskuikenouderdieren

In de reacties op de internetconsultatie hebben zowel sectorpartijen als maatschappelijke organisaties opmerkingen gemaakt over de voorgestelde verlagingen van de bezettingsdichtheid voor vleeskuikenouderdieren. Sectorpartijen geven aan dat de verlaging van de bezettingsdichtheid naar hun oordeel onvoldoende is onderbouwd en dat beter zou moeten worden aangesloten bij (toekomstige) Europese regelgeving. Daarnaast wordt gewezen op mogelijke gevolgen voor de concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven, in het bijzonder vanwege de sterke

exportgerichtheid van de sector. Maatschappelijke organisaties geven daarentegen aan dat de voorgestelde verlaging van de bezettingsdichtheid beperkt is en dat verdere verlaging wenselijk zou zijn vanuit dierenwelzijnsperspectief. Daarbij is ook opgemerkt dat voor minimoederdieren geen aanvullende verlaging wordt voorgesteld. In algemene zin is bekend dat een lagere bezettingsdichtheid kan bijdragen aan verbetering van het dierenwelzijn. Bij het vaststellen van de bezettingsnormen voor vleeskuikenouderdieren is echter nadrukkelijk rekening gehouden met een brede afweging van belangen, waaronder dierenwelzijn, economische effecten, internationale concurrentie en de mogelijke verplaatsing van productie naar landen met lagere welzijnseisen. Om deze reden is ervoor gekozen om de bezettingsdichtheid voor reguliere vleeskuikenouderdieren stapsgewijs aan te passen en daarbij aan te sluiten bij de bezettingsdichtheden die in aangrenzende lidstaten gangbaar zijn, teneinde de concurrentiepositie van de Nederlandse sector niet onevenredig onder druk te zetten. De bezetting in de aangrenzende lidstaten varieert van 7-7,5 dieren per m2.
Voor minimoederdieren (de moederdieren van tragergroeiende vleeskuikens) wordt vastgehouden aan de bestaande bezettingsnorm, aangezien deze dieren kleiner zijn dan reguliere vleeskuikenouderdieren en met de huidige oppervlakte-eis kan worden volstaan. De gemaakte keuzes en onderliggende afwegingen zijn nader toegelicht in de toelichting.

Bezettingsdichtheid legkippen

Er zijn in de consultatie enerzijds sectorpartijen die aangeven dat de voorgestelde verlaging van de bezettingsgraad onvoldoende onderbouwd is. Anderzijds stellen maatschappelijke organisaties dat de bezetting verder verlaagd moet worden. Bij het bepalen van de uiteindelijke norm is naar meerdere aspecten gekeken zoals bezettingsdichtheden in omringende landen en economische impact; in andere lidstaten wordt geen lagere bezetting dan de huidige Europese norm aangehouden en de economische impact voor een veehouder heeft daarnaast een belangrijke rol gespeeld. Uit onder meer EFSA-adviezen en diverse wetenschappelijke onderzoeken blijkt dat een lagere bezettingsgraad positieve effecten heeft op het dierenwelzijn. EFSA geeft aan dat beperkingen in beweging en in de expressie van exploratie- en foerageergedrag, comfortgedrag en het risico op schade aan dieren kunnen worden voorkomen bij lagere bezettingsniveaus, waarbij in de EFSA-beoordeling een bezetting van 4 hennen per m² wordt genoemd. Een sectororganisatie merkt op dat in de toelichting wordt gesteld dat voldoende beweging leidt tot sterkere botten en minder fracturen en dat dit volgens hen geen directe relatie heeft met de bezettingsgraad. Het klopt dat de literatuur geen één-op-één causaal verband laat zien tussen de stap van de voorgestelde bezetting naar een hogere of lagere dichtheid en botsterkte. De tekst is daarom aangepast om dit te verduidelijken. Wel blijkt uit EFSA en andere wetenschappelijke bronnen dat pas bij substantieel lagere bezettingsgraden beperkingen in het natuurlijk gedrag volledig worden weggenomen; in die zin is de kanttekening van de sectororganisatie terecht dat de relatie met botgezondheid niet rechtstreeks is te leggen. Daarnaast stelt de sectororganisatie dat de feitelijke benutbare ruimte in de stal afwijkt van de berekende bezetting, omdat bepaalde oppervlakken op grond van de EU-Richtlijn niet mogen worden meegeteld als bruikbaar oppervlak (zoals zitstokken, legnesten en roosters), terwijl dieren deze in de praktijk wel gebruiken. Tegelijkertijd volgt uit de EFSA-analyse en andere onderzoeken dat welzijnsvoordelen worden waargenomen bij bezettingsgraden die aanzienlijk lager liggen dan 8 hennen per m². Dat betekent dat, ook wanneer rekening wordt gehouden met het feit dat dieren in de praktijk meer driedimensionale structuren benutten dan in de berekening worden meegenomen, de gekozen norm nog steeds binnen een bandbreedte valt waarbij beweging en gedragsuitvoering beter kunnen worden geborgd dan bij de huidige hogere bezettingsgraad. Daarnaast wordt ook opgemerkt dat er voor de definitie van het bruikbare oppervlakte gebruik wordt gemaakt van de in de Europese Richtlijn (1999/74/EG) gebruikte definitie. Het zou enkel tot verwarring leiden hier nationaal van af te wijken.

Bezettingsdichtheid opfoklegkippen

Sectorpartijen geven aan dat de voorgestelde verlaging van de bezettingsgraad onvoldoende is onderbouwd, terwijl maatschappelijke organisaties juist pleiten voor een verdergaande verlaging. Bij het vaststellen van de uiteindelijke norm is een brede afweging gemaakt, waarbij naast

dierenwelzijn ook de economische impact voor veehouders is betrokken. Dit is verduidelijkt in de toelichting. De reacties gaven geen aanleiding tot aanpassing.

Specifiek werd in een reactie op de internetconsultatie gewezen op het feit, dat in de AMvB voor opfokleghennen een verlaging van de bezettingsgraad naar 18 dieren per m² vanaf 2030 is voorzien, gebaseerd op de Duitse KAT-norm. Volgens de sector is dit geen passende vergelijking, omdat de KAT-norm een privaat Duits marktconcept is en niet geldt voor kolonie-opfok. De verlaging zou leiden tot circa 18 % minder opfokcapaciteit en hogere vaste kosten (ongeveer € 0,22 per dier). Daarnaast wordt gesteld dat de maatregel te vroeg komt voor bedrijven die recent hebben geïnvesteerd in kolonie-opfok, en dat aanvullende eisen (zoals strooisel en verrijking vanaf dag 1) in deze systemen praktisch niet uitvoerbaar zijn. De sector verzoekt dan ook de maatregel te koppelen aan de einddatum van de koloniehuisvesting en de termijn die nu is vastgelegd te verruimen.

Voor opfokleghennen bestaat momenteel geen specifieke nationale regelgeving. In de praktijk werkt een groot deel van de bedrijven al conform de Duitse KAT-norm (18 dieren per m² vanaf dag 50). Deze norm wordt binnen de sector breed toegepast en wordt daarom gebruikt als referentie voor een redelijke en uitvoerbare stap in de richting van een meer dierwaardige opfok van leghennen. Het is van belang om voor alle bedrijven een gelijk minimumniveau van dierenwelzijn vast te leggen. Een lagere bezetting draagt bij aan een beter stalklimaat, meer bewegingsruimte en minder concurrentie aan voer- en watervoorzieningen. De maatregel sluit aan bij de ontwikkeling die ook voor leghennen wordt gevolgd. Daarnaast wordt de invoering gefaseerd ingevoerd: vanaf 2030 geldt een maximale bezetting van 18 opfokleghennen per m² vanaf 50 dagen leeftijd; vanaf 2040 wordt een verdere verlaging naar 16 opfokleghennen per m² voorzien, gelijktijdig met de stap voor de leghennen. Hiermee wordt aangesloten bij bestaande praktijkervaring, terwijl bedrijven voldoende tijd behouden om aanpassingen binnen een regulier afschrijvingsritme te plannen. Voor bedrijven die nog kolonie-opfok toepassen wordt erkend dat de resterende looptijd beperkt is; voor deze bedrijven worden geen aanvullende investeringsverplichtingen verwacht en geldt ook de bezetting van 18 hennen per m2. Voor de verlaging per 2040 is een evaluatie voorzien.

Meerdere sectorpartijen stellen dat de in de termijn van twee weken voor het apart houden van opfokleghennen in de praktijk niet haalbaar en mogelijk onwenselijk is vanuit het oogpunt van dierenwelzijn. Sectorpartijen wijzen erop dat in veel opfoksystemen, zoals opfokvolières en strooisel-/roosterstallen, jonge kuikens na twee weken nog niet in staat zijn om het volledige systeem veilig te benutten. Zij kunnen bijvoorbeeld nog niet zelfstandig terugkeren naar verhoogde delen van het systeem en zijn afhankelijk van aangepaste voorzieningen voor voer, water en klimaat. Een te vroege openstelling kan leiden tot stress, ongelijke toegang tot voorzieningen en een verhoogd risico op welzijnsproblemen. Daarnaast is gewezen op praktische aspecten van de opfok, zoals vaccinatieschema’s en het hanteren van kuikens, die in de eerste levensweken beter uitvoerbaar zijn in een kleinere, afgeschermde ruimte. Ook is opgemerkt dat de termijn van twee weken niet goed aansluit bij bestaande systemen die op grond van overgangsrecht nog langdurig zijn toegestaan. Naar aanleiding van deze reacties is besloten de regeling aan te passen. De maximale termijn voor het apart houden van opfokleghennen is verruimd naar maximaal vijf weken, zodat deze beter aansluit bij de huidige praktijk, technische mogelijkheden van opfoksystemen en het waarborgen van dierenwelzijn in de vroege levensfase.

Functiegebieden: zitstokken en/of plateaus

In het huidige Bhd is reeds een norm van 15 cm zitstokruimte per leghen opgenomen. In de consultatieversie van de AMvB is hier geen aanscherping voor opgenomen. Door dierenwelzijnsorganisaties werd aangegeven dat voor zowel leghennen als opfokleghennen meer zitstokruimte bijdraagt aan het welzijn en dat de bestaande norm dus moet worden verruimd en dat er ook een norm voor opfokleghennen opgenomen zou moeten worden. EFSA adviseert een

minimale zitstoklengte van 18 cm per leghen en 14 cm voor opfokleghennen[18]. Uit deze wetenschappelijke literatuur wordt niet duidelijk waarom deze 18 cm een duidelijk optimale norm is; de keuze voor 18 cm lijkt in zekere mate arbitrair. Wel volgt uit de literatuur dat meer ruimte dan 15 cm wenselijk is, waarbij 17 cm hier ook aan tegemoetkomt. Op basis van deze gegevens is de ruimte op de zitstokken voor leghennen verhoogd van 15 cm naar 17 cm zitstoklengte per dier. Voor opfokleghennen wordt wel aangesloten bij het advies van EFSA (14 cm). Naast de lengte wordt aangegeven dat ook de vorm, breedte en het materiaal van de zitstok van invloed zijn op het comfort en de botgezondheid van de vogels. Hierover zijn geen specifieke eisen opgenomen in de AMvB. Invulling hiervan in een GGP ligt hierbij meer voor de hand. De eisen voor zitstoklengte gelden per 2030 voor nieuwbouw en 2040 voor bestaande stallen.

Enkele partijen merkten op dat de in de AMvB opgenomen eis van 20% plateau-oppervlak afwijkt van de door EFSA aanbevolen 10%. De AMvB en toelichting zijn aangepast op dit punt en er is een oppervlakte van minimaal 10% opgenomen.

Naar aanleiding van verschillende reacties vanuit zowel de sector als dierenwelzijnsorganisatie is verduidelijkt dat ook vleeskuikenouderdieren gebruik maken van plateaus. Voor vleeskuikenouderdieren zijn in het huidige Bhd al eisen opgenomen voor plateaus, deze blijven voorlopig bestaan. De definitie van een plateau voor VKOD wordt voorlopig dan ook gehandhaafd. Wel wordt er net als voor vleeskuikens ten aanzien van de plateaus gewerkt aan een doelvoorschrift dat middels een beleidsregel verder zal worden ingevuld. Daarom is de verplichting tot het beschikbaar stellen van plateaus gelijkgetrokken voor vleeskuikens en vleeskuikenouderdieren. De verplichting tot het aanbrengen van passende plateaus geldt voor beide subcategorieën per 2040. De eis van 25% helling is naar aanleiding van een reactie vanuit een sectorpatij verwijderd, omdat de concrete inrichting en vormgeving van plateaus nog onderwerp zijn van lopend en aanvullend onderzoek. In afwachting daarvan wordt ingezet op onderzoek en pilots, met het voornemen de verplichting tot het aanbrengen van plateaus per 2040 in werking te laten treden voor bestaande stallen. Verdere details worden in een beleidsregel vastgelegd. De definitie van een plateau voor VKOD wordt gehandhaafd: een horizontaal aangebrachte verhoging waardoor geen mest kan vallen. Plateaus zijn verplicht voor zowel vleeskuikens als vleeskuikenouderdieren en ondersteunen het welzijn. Met een beleidsregel wordt vastgelegd aan welke eisen plateaus moeten voldoen om het dierenwelzijn te ondersteunen en welke plateaus mogen meetellen voor de bruikbare oppervlakte. Voor nieuwbouw is het streven de verplichting eerder in werking te laten treden. In 2028 vindt een evaluatie plaats om te bezien of er voldoende informatie beschikbaar is om de maatregel voor nieuwbouw in 2030 in werking te kunnen laten treden.

Een andere reactie wijst op mogelijke brandrisico's van plateaus, waaronder snelle branduitbreiding en beperkte blusmogelijkheden, en pleit daarom voor het gebruik van materialen uit een specifieke brandklasse. Dergelijke materiaalkeuzes zullen niet worden voorgeschreven, omdat dit onderdeel is van de bedrijfsvoering van de pluimveehouder. Het is aan de houder om, binnen de geldende veiligheids- en verzekeringskaders, een afweging te maken.

Functiegebieden: beschutting/schuilmogelijkheden voor jonge dieren

Verschillende reacties vanuit de sector en dierenwelzijnsorganisaties gingen in op het gebruik van de term dark brooder als voorbeeld van functiegebieden voor jonge dieren. Daarbij werd opgemerkt dat een verplichting tot het gebruik van dark brooders zou ontbreken in de AMvB. In de AMvB is echter vastgelegd dat voor opfoklegkippen en vleeskuikens functiegebieden moeten worden aangeboden. In de toelichting is toegelicht dat een van deze type functiegebieden mede bedoeld is om jonge dieren beschutting en schuilmogelijkheden te bieden. De term dark brooder is daarbij uitsluitend gebruikt als praktijkvoorbeeld en betreft geen voorgeschreven of merk specifieke oplossing. De tekst in toelichting is hierop aangepast. Omdat er nog onvoldoende kennis

[18] EFSA AHAW Panel (2023). *Scientific Opinion on the welfare of laying hens on farm*. EFSA Journal, 21(2), 7789, p. 130. https://www.efsa.europa.eu/en/efsajournal/pub/7789

beschikbaar is over de juiste inrichting van een dergelijk functiegebied, worden hier vooralsnog geen nadere specificaties in de AMvB voor opgenomen.

Voldoende strooisel

Door dierenwelzijnsorganisaties werd aangegeven dat variatie in strooisel van belang is om aan de verschillende gedragsbehoeften tegemoet te komen (zoals scharrelen, foerageren, exploreren, nestgedrag en stofbaden). Dit is in de toelichting verduidelijkt, en benadrukt dat verschillende soorten strooisel of substraten kunnen bijdragen aan verschillende gedragingen. Dit biedt de houder ruimte voor maatwerk en innovatie, terwijl de gedragsbehoeften van de dieren centraal staan.

Reacties van dierenwelzijnsorganisaties gaven aan dat toegang tot strooisel vanaf dag nul belangrijk is, niet alleen voor het invullen van behoefte aan scharrel- en exploratiegedrag, maar ook omdat wetenschappelijk onderzoek laat zien dat voldoende strooisel in de opfokfase het risico op verenpikken later in het leven kan verminderen — een belangrijk welzijnsprobleem bij (opfok)leghennen. Dit is toegevoegd aan de toelichting. Er is daarnaast opgemerkt dat in de AMvB, in tegenstelling tot de toelichting, niet expliciet is opgenomen dat strooisel vanaf dag nul beschikbaar moet zijn. Dit volgt echter al impliciet uit de normstelling: strooisel moet beschikbaar zijn zodra dieren worden gehouden. De AMvB biedt daarmee geen grondslag voor het hanteren van een strooiselvrije periode.

Ook pleit een dierenwelzijnsorganisatie ervoor om in legnesten het gebruik van manipuleerbaar materiaal verplicht te stellen, onder verwijzing naar het belang van nestbouwgedrag. Het nesten is een gedragsbehoefte die is aangewezen voor leghennen en vleeskuikenouderdieren. Om daarin te kunnen voorzien is geschrikt nestmateriaal van belang. In de toelichting is daarom expliciet opgenomen dat strooisel voor nestgedrag moet worden aangeboden aan leghennen en vleeskuikenouderdieren.

Voldoende omgevingsverrijking

Vanuit een aantal sectorpartijen wordt aangegeven dat er ten aanzien van deze materialen ook oog moet zijn voor veiligheidsgaranties (bijvoorbeeld in verband met Salmonella en milieucontaminanten). Hoewel dit altijd het uitgangspunt is, is er een toevoeging gedaan aan de toelichting om dit te benadrukken.

Verschillende dierenwelzijnspartijen pleitten voor eerdere invoering, minimumvereisten en het opnemen van omgevingsverrijking voor opfokleghennen, evenals voor het voorschrijven van specifieke materialen. Er wordt vastgehouden aan de open norm en de ingangsdatum van 2030 alsmede om de keuze voor materialen over te laten aan de houder aangezien doelvoorschriften het uitgangspunt zijn.

Robuuste rassen

Vleeskuikens
Een sectororganisatie stelt dat een verbod op snelgroeiende vleeskuikenrassen een onnodige maatregel is en vraagt om geen wettelijke doelen te stellen aan het aandeel trager groeiende vleeskuikens in de Nederlandse markt om een gelijk speelveld te behouden binnen de Europese markt. Uit de verschillende partijen aangehaalde studie van de Jong et al. (2022) kan worden geconcludeerd, dat systemen met hogere welzijnseisen (trager groeiend, lagere dichtheid, verrijking, daglicht/veranda) gemiddeld beter scoren dan conventioneel, maar ook dat management en kuikenkwaliteit veel variatie verklaren en dat er overlap is tussen systemen. Dat onderstreept de huidige beleidslijn: zowel rassen als management zijn relevante factoren van invloed op het dierenwelzijn. Met de maatregel robuuste rassen wordt het rascomponent geadresseerd. De overige maatregelen zien op huisvestings- en managementcomponenten (zoals bijvoorbeeld maatregelen op een verlaging van bezetting en omgevingsverrijking).

Verschillende dierenwelzijnsorganisaties geven aan dat de voorgestelde bepaling in de AMvB een open norm is die tot veel discussie zal leiden en dat deze bepaling zich slechts beperkt tot één aspect van welzijn. Ze adviseren dan ook om het EFSA-advies te volgen en trager groeiende vleeskuikenrassen te verplichten met concrete normen, waaronder een maximale gemiddelde groeisnelheid van 45 gram per dag. Ook adviseren deze partijen het hanteren van een lijst met toegestane rassen die kan worden aangepast wanneer nieuwe rassen zich aandienen. Daarbij zou ieder ras beoordeelt te worden door onafhankelijke deskundigen. Volgens de indieners zouden dergelijke normen structureel bijdragen aan beter dierenwelzijn dan een open norm. Het vastleggen van één vaste grenswaarde (zoals 45 gram/dier/dag) beperkt echter de mogelijkheid om in te spelen op nieuwe wetenschappelijke inzichten of innovatieve rassen die met een iets hogere groei toch aantoonbaar beter welzijn hebben.

Zowel het vastleggen van rassen als een maximale groeisnelheid zijn bewust niet opgenomen. In de toelichting is dit al toegelicht. Daarnaast is in de toelichting al benoemd dat er een apart traject ingericht moeten worden waarbij onder andere de sector, samen met andere partijen, een protocol wordt opgesteld met criteria op basis waarvan vleeskuikenrassen als robuust kunnen worden aangemerkt. Voor vleeskuikens is hier al veel kennis over en kan gebruik gemaakt worden van bijvoorbeeld het welzijnsbeoordelingsprotocol opgesteld door de RSPCA (Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals, een dierenwelzijnsorganisatie in Engeland en Wales) waarbij onder andere gekeken wordt naar uitval, bewegingsscore, hakdermatitis, pododermatitis en verenkleed, zoals ook in de toelichting is benoemd. Het werken met een limitatieve lijst van toegestane rassen die door onafhankelijke deskundigen moet worden beoordeeld, zou aanzienlijke uitvoerings- en administratieve lasten met zich meebrengen en vraagt om (potentieel) veelvuldige actualisering. Dit kan leiden tot vertraging bij de toelating van nieuwe rassen, beperking van innovatie in de sector.

Naar aanleiding van de reactie dat de AMvB zich beperkt tot slechts één aspect van welzijn (natuurlijke voortbeweging) is de tekst van de AMvB op dit punt uitgebreid en daarmee meer in lijn gebracht met de toelichting.

Vleeskuikenouderdieren
Verschillende dierenwelzijnsorganisaties geven aan dat er naast de maatregel voor robuuste vleeskuikens ook een maatregel opgenomen zou moeten worden voor robuuste vleeskuikenouderdieren. Uit de aanvullende impactanalyse die op dit onderwerp is uitgevoerd door WSER/CAF blijkt dat er ondanks ontwikkelingen in de markt naar schatting 40-60%van de vleeskuikenouderdierhouders blijven werken met de 'reguliere' rassen vanwege de grote exportcomponent. Een groot deel van de Nederlandse broedeieren, meer dan 60%, wordt namelijk als broedei of eendagskuiken vervoerd naar EU-landen. Ook de export naar derde landen (Midden-Oosten en Noord-Afrika) is belangrijk. Met name in derde landen zal de vraag naar kuikens met een hoger groeiniveau voorlopig blijven bestaan. Een verbod op reguliere vleeskuikenouderdieren in Nederland zal hier niets aan veranderen en is dan ook niet behulpzaam. Vanwege het risico op verplaatsing naar het buitenland is een nationaal verbod op reguliere vleeskuikenouderdieren dan ook niet wenselijk. Daarnaast zal door het verbod voor vleeskuikens, een deel van de vleeskuikenouderdieren voor Nederland al robuust worden. Nederland zal zich daarom op Europees niveau inzetten voor houderijvoorschriften en het verplicht gebruik van robuuste rassen. In de AMvB is daarom geen bepaling opgenomen inzake robuuste vleeskuikenouderdieren. In de toelichting is nu wel een passage opgenomen met de afwegingen die daarbij zijn meegenomen.

Legrassen
Een aantal dierenwelzijnsorganisaties pleiten ervoor het begrip robuust ook toe te passen op legrassen. Zoals in de toelichting is uiteengezet, bevat het EFSA-rapport Welfare of Laying Hens (2023) geen concrete normen of eenduidige afbakening van robuuste legrassen. Omdat robuustheid bij legrassen momenteel onvoldoende objectief vast te stellen is, is ervoor gekozen het bestaande beleid voor legrassen ongewijzigd te laten.

Overig
Een dierenwelzijnsorganisatie geeft aan dat in de milieu-impactanalyse is gekeken naar de effecten van het gebruik van andere pluimveerassen op emissies. De dierenwelzijnsorganisatie heeft hier enkele aandachtspunten en adviezen meegegeven voor de verdere uitwerking van de analyse. Deze opmerkingen worden doorgeleid naar de auteurs van de milieu-impactanalyse ter kennisneming en eventuele verwerking.

Ontbrekende maatregelen en overige punten

Licht
Dierenwelzijnsorganisaties en burgers hebben verzocht om het aantal uren licht en de lichtintensiteit (lux) expliciet vast te leggen voor alle diercategorieën van pluimvee, inclusief eisen ten aanzien van daglichttoetreding. Daarnaast stelden zij voor om voor alle categorieën een aaneengesloten donkerperiode op te nemen, waarbij wordt verwezen naar EFSA-adviezen die uitgaan van een donkerperiode van 7–8 uur. Voor leghennen is een dergelijke donkerperiode al geregeld; voor andere pluimveecategorieën geldt dit momenteel niet.

EFSA adviseert geen minimale lichtduur per etmaal, maar benadrukt het belang van een voldoende lange aaneengesloten donkerperiode voor rust, slaap en welzijn. De EU-regelgeving voor pluimvee sluit hierbij aan door eisen te stellen aan de donkerperiode binnen een 24-uursritme, zonder een afzonderlijke minimumlichtduur vast te leggen. Door in de AMvB op termijn voor alle subcategorieën een aaneengesloten donkerperiode vast te leggen van minimaal 8 uur, wordt de lichtperiode impliciet bepaald. Hiermee wordt aangesloten bij zowel de EFSA-wetenschappelijke inzichten als de bestaande EU-systematiek. Door de omschrijving van een minimale aaneengesloten donkerperiode van acht uur is in de toelichting opgenomen dat het hanteren van een langere donkerperiode eveneens is toegestaan, zoals dit in de praktijk bijvoorbeeld bij opfokleghennen voorkomt.

Daarnaast is in de reacties voorgesteld om per functiegebied (zoals voer-, rust- en nestgebieden) specifieke lichtsterkten vast te leggen. Op basis van de beschikbare wetenschappelijke literatuur wordt dit voorstel niet overgenomen. Er bestaat op dit moment geen eenduidig wetenschappelijk inzicht in optimale lichtniveaus per afzonderlijk functiegebied binnen pluimveestallen. Lichtintensiteit varieert continu binnen de stal door onder meer daglichttoetreding, reflectie en technische instellingen. Daarnaast kan dit mogelijk botsen met de Europese Richtlijn 2007/43/EG, waarin in bijlage I is bepaald dat de lichtintensiteit tijdens de lichtperiode op ten minste 80% van de bruikbare oppervlakte ten minste 20 lux moet bedragen.

Wel is naar aanleiding van deze reacties ten aanzien van licht een aanvullende maatregel ten aanzien van toetreding van daglicht in pluimveestallen in de AMvB opgenomen. Berekeningen tonen aan, dat de aanvullende kosten voor pluimveehouders beperkt zijn, onder meer doordat vaak met relatief eenvoudige aanpassingen aan de lichtinval kan worden voldaan. De economische impact wordt daarom als verwaarloosbaar ingeschat.

Geluid
Een dierenwelzijnsorganisatie verzocht om het opnemen van een maximale geluidsnorm. Geluid wordt in de regelgeving niet afzonderlijk genormeerd. Wel geldt op grond van de algemene zorgplicht en welzijnsnormen dat dieren niet mogen worden gehouden onder omstandigheden die hun gezondheid of welzijn benadelen.

Mortaliteit
Dierenwelzijnsorganisaties hebben in hun reacties voorgesteld om mortaliteit als welzijnsindicator op te nemen voor alle diercategorieën. Mortaliteit wordt echter gezien als minder toepasbaar als welzijnsindicator, omdat problemen hierin pas zichtbaar worden wanneer het welzijn en/of de gezondheid van een dier al langere tijd is aangetast. Mortaliteit als indicator zal dan ook niet worden opgenomen voor alle categorieën. De huidige bepaling over mortaliteit voor vleeskuikens in de hoogste bezettingsdichtheid blijft bestaan zolang de dieren in die hoogste categorie worden gehouden (2030). Wel wordt de voetzoollaesiescore, die nu enkel geldt voor de hoogste

bezettingsdichtheid, uitgebreid naar alle vleeskuikens. Deze score geldt als een robuuste en vroegtijdige welzijnsindicator, doordat deze direct inzicht geeft in de kwaliteit van de leefomgeving voor pluimvee.